

HISTORIA
VISIONIS
CONSTANTINI MAGNI.

MATTHÆI JACUTII

BENEDICTINI

CONGREGATIONIS MONTIS VIRGINIS

SYNTAGMA

QUO

ADPARENTIS MAGNO CONSTANTINO CRUCIS

HISTORIA

COMPLEXA EST UNIVERSA

AC SUIS ITA AB

OMNIBUS NON PRISCIS MODO, QUAM NUPERRIMIS OSORIBUS

VINDICATA

TEMPORI SUO ET LOCO

RESTITUTA

CETERIS TANDEM GESTÆ REI MONUMENTIS

ILLUSTRATUR.

ROMÆ MDCCLV.

SUMTIBUS VENANTII MONALDINI BIBLIOPOLÆ
IN VIA CURSUS.

EX TYPOGRAPHIA ANGELI ROTILJ.

Superiorum Permissu.

BENEDICTO XIV.

PONT. OPT. MAX.

MATTHÆUS JACUTIUS

BENEDICTINUS

CONGREG. MONTIS VIRGINIS.

Uum nulla jam, sub universo cœlo sit natio, quæ Te PONTIFEX BEATISSIME, *omnium esse non dictitet Sapientum hominum principem, Principumque virorum omnium*

sa-

ſapientiſſimum adeo, ut nimis certe beati ſint viri tui , & beati ſervi tui , qui ſtant coram Te , & audiunt ſapientiam Tuam ; *non abs re ideo , tantum mihi nunc ſumſi , ut meus hic , de* FL. CONSTANTINI AVG. *Viſione Crucis Libellus , ſub Sanctiſſimo nonniſi Tuo, omnique Genti, Academiæ, & Ævo , ſpectatiſſimo quidem Nomine ederetur. Summa enim præſtantis Tui, ac, plane dicam, Divini ingenii vis, Tuaque præſertim illa Diſciplinæ Eccleſiaſticæ ſcientia, quam docti homines , Tuis tot in eximiis, immortalibuſque Operibus, quibuſdam veluti in uberrimis, non ſacræ modo Antiquitatis, ſed*

omnis porro ſelectioris, penitiorisque doctrinæ fontibus, nonniſi omnigena cum eruditione, cum ſcribendi facilitate, ornatoque ſtylo conjunctam, & agnoſcunt & prædicant, veneranturque; ea Tui, ajebam, ingenii vis, atque ſcientia, id hodiedum in univerſa Litteratorum Republica, jure vindicat ſibi, ut, ſiquod litterarii cujuſcunque laboris, tanto Te vivo, ac vidente Magiſtro publicandum ſit Opus; ſponte illud vel ſua, dicandum poſtulet Tibi, a quo & ingens, bonis inſidet Artibus incrementum, & cultoribus earundem quibuſvis, decus ac patrocinium exhibetur. Quid, quod & ipſa hujuſce Operis ra-

tio,

tio, alium extra Te neminem spectare magis, ac poscere, visa omnibus est? Si ibi namque de eo Crucis loquendum erit Ostento, quo CONSTANTINUS, *ab ei offusa Idololatriæ caligine, volens lubensque, ad Christianæ veræ Fidei lumen, sinumque ductus Ecclesiæ, hanc ille dein, omnium primus Cæsarum illustrandam, necnon ad exteras usque terras, longe lateque amplificandam suscepit; eccui proinde id alteri, sisti Opus debuerat, ni Tibi Summo Christianæ totius Religionis Antistiti dicaretur? Quod ego itaque, Tuorum ad Pedum oscula provolutus, Tibi munus exhibeo, hoc, Te quæso, precorque, non modo æqui,*

boni-

bonique ducas, ac foveas BENEDICTE PONTIFEX MAXIME; *verum ut insimul Auctorem ejus, suamque cum ipso omnem Benedictinorum* MONTIS VIRGINIS *Congregationem, pluribus certe, præcipuisque Tibi uni nominibus devinctissimam, summa Tua pro indulgentia, in clientelam, auspiciumque præstantissimum Tuum prosequaris adsciscere: nam (quod partium nostrarum est) defuturi nusquam nos erimus in votis quidem, in precibus, hostiisque quotidie offerendis Patri luminum Deo, ut is quantocius, sui superni fulgoris vi, gentes quascunque a sinu Ecclesiæ aberrantes illuminans, eæ tandem ad Te, Lit-*

terarum splendori, Sacrorum ornamento, Christianæque Reipubublicæ bono natum, ad Te profecto, tanquam ad Christi in terris, gerentem vices Pontificem venerabundæ accedant: hincque speramus fore, ut nedum Te, Deus Optimus, Tua in ipsa, cælo proxima Sede, diu sospitem servet; sed tuum quoque LAMBERTINORUM, *terris, cælisque itidem præclarissimum Genus, pluribus adhuc, quum ingenio, tum doctrina, tumque omni virtutum cumulo, Tibi Maximo paribus illustretur.*

AU-

AUCTORIS
ANTELOQUIUM,
UBI
OCCASIO ATQUE RATIO
OPERIS
INDICANTUR.

UO ego tempore, mihi curæ ducebam, ut quicquam virium, infirmæ meæ, proſtratæque valetudini acceſiſſet, ſic ut is, fidem meam, de univerſaTheurgicarum, ſive Liturgicarum rerum Hiſtoria, typis tandem edenda liberarem; ecce nova laboris alia, mihi occurrit occaſio, ut, quum quorumdam Eruditorum in manus, me inconſulto, incidiſſet quid neſcio plagularum mearum, in quibus ipſe, de facta diu, noctuque IMP. FL. CONSTANTINO AVG. Viſione Crucis, Auditorum meorum

gratia pertractaveram; eo, quid quæris ? eo redacta res fuit, ut amicissimis iisdem Viris non detrectare debuerim, quod, si quando *meas esse aliquid putarent nugas*, jam quicquid reculæ chartis meis inesset, id, eorum pro lubitu, typographicis inde formis committeretur. Ergone id, quod faciundum sola tulit necessitas, factum est? Sane ita, *parvo ne demto apice*, evenisse profiteor. Quid caussæ vero inciderit, quod meam illam de Cruce Christi a CONSTANTINO suspecta scriptionem expresserit, multus essem si dicerem: at quod heic tacitus præterire non debeam, unum est, quod hujusce nimirum tractandæ rei argumento expedire putarem, ut integrum de ipso quoddam, absolutumque, quod nobis deerat Opus, adornaretur. Quanvis enim exstarint aliqui (*a*) qui hac de Crucis Visione CONSTANTINO exhibita, aut pauca sparsim quædam, pro re nata tradiderint, vel de diurni potissimum Ostenti Crucis Veritate, vel Loco, pertractaverint olim; Scriptorum tamen, quod sciamus, est nemo, qui ea omnia quæ spectatum interdiu, noctuque iterum a CONSTANTINO, Christi Crucis Ostentum vindicarent, adsererent, illustrarentque undelibet, una congerens, integram ita, peculiaremque de CONSTANTINI Visione Crucis Historiam concinnasset: quinimo, quum Joh. Albertus Fabricius (*b*), Crucis ipsum Ostentum, quod jam perdius in aere, Augustus ille suf-

a Quorum proinde mentio, nostro sparsim hoc Opere instituetur.

b Tom. VI. *Biblioth. Græc. p. 13.* In Differt. *qua prob. Crucem quam vidit Constantinus fuisse Phænomenon naturale Crucis in Halone Solari.*

ſuſpexerat, quantum quantum id fuerit, *ad Phænomenon naturale in Halone Solari*, una plane cum Schmidio (*a*) conatus eſſet referre; ac illam quoque, quam CONSTANTINUM, ejuſque Commilitones, cœleſte ipſo in Crucis Signo legiſſe ſcimus Epigraphen ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ, IN HOC VINCE, jam puræ velut, putæque fabulæ loco, cum Bunemanno (*b*) habuerit; præſtabat ideo, hoc novo prorſus vindicari ab auſu, Dei virtutis *Miraculum*, quod optimæ quiſque frugis, tam ea Crucis in Adparitione diurna, quam ipſa adhuc in exarata circa Crucem Epigraphe interceſſiſſe fatetur. Quum noſtro tamen quantulocunque hoc Opere, adeo ſiquidem Conſtantinianæ Viſionis hujus Hiſtoriam concinnare mens fuerit, nil ut inde quis amplius, ad univerſam rei geſtæ ſeriem, fieri reliquum poſtulet, exigatque; *ego proinde, quantum his temporibus tam eruditis fieri poterit, profectò ILLAM conſecrabo omni genere monumentorum, ab omnium ingeniis ſcriptorum, & Græcorum, & Latinorum* (*c*); atque omnium ibi primo, & Hiſtoriæ Oſtenti Crucis, nedum interdiu, quam noctu adhuc CONSTANTINO facti, Narratio, & Criticorum, ea de Crucis Adparitione, occurrent ſimul Judicia: Oſtenti ſubinde hujus, tam in die, quamque noctis in viſu CONSTANTINO exhibiti, adſerta veritas erit: Subdiale tum illud Crucis Oſtentum, haud Solis *Haloni*, ſed ſpeciali Dei virtutis *Miraculo* referemus:

a Vid. Notat. p. XI. L. b.

b Auguſt. Bunemannus in *Edit. Lact. Vol.* II. at Hotthingerius (dum ita lubeat) *in Hiſtor. Eccl. C.* III. p. 160. inſpiciatur.

c Cic. XII. ad At. 18.

mus: De Tempore, Locoque insimul, quo ea contigit Visio, sermo dein accedet: Hincque vera de ejus, quæ CONSTANTINO adparuit, Crucis Forma; de fabrefacto, ad ejusdem inspectæ Crucis similitudinem Labaro; de expresso, eodem ipso in Labaro, Crucis supra ligneolum, Monogrammate Christi; ac inde tandem de adpicta circa visam in cœlo Crucem Epigraphe ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ; deque ejusdem Characterum quum genere, ac figura, tumque positu itidem, ceu scriptorio eorum ordine disseretur.

Senticetum, hoc ego modo, ac a nemine usque hactenus (absit verbo invidia) præmonstratum callem nunc ingredi, visus equidem ero; nam

. . . . Perago loca, nullius ante
Trita solo: juvat integros accedere fontes
Atque haurire; juvatque novos decerpere flores (a):

Sed siquis nihilominus mentem, laboremque meum non probans, ita me adhuc, vel actum agere, vel ligna in sylvam deferre, probro verterit mihi; *videat ergo* (b), *cui hoc in sermone meo displicet, utrum alios in talibus rebus, quæstionibusque versatos intelligat? Et si ita est, ponat Librum meum, vel etiam, si hoc videtur, abjiciat; & eis potius, quos intelligit, operam, & tempus impendat: non tamen propterea putet, me tacere debuisse, quia non tam expedite, ac dilucide, quam illi, quos intelligit, eloqui potui: neque enim omnia, quæ ab omnibus conscribuntur, in omnium manus veniunt: & fieri potest, ut nonnulli, qui etiam hæc nostra intelligere valent, illos planiores non inveniant*

a Lucr. L. IV.

b August. L. 1. *de Trinit.* C. III.

niant Libros, & in istos saltem incidant: ideoque utile est, plures a pluribus fieri diverso stylo, non diversa fide, etiam de quæstionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat. Summo itaque jure, id tandem unum, id inde consequi (modo aves addixerint) fore spero, ut quanquam evadat *facilis cuivis rigidi censura cachinni*; nec sint alicubi hodiedum defuturi (at quousque, pro Superi! hæc, alieno, tum honori tum nomini ac labori, clam arrodens palamque, pestis hominum serpserit?) nec sint, ajo, alicubi hodiedum defuturi, qui Augustini (a) locutione, *Ranæ sunt clamantes in paludibus limosis, quæ strepitum habere possunt, doctrinam veræ sapientiæ habere non possunt*; aderit tamen, qui bona saltem, qua est in omnes natura, jam nefas putet, ut & Operis ratio, & illud denique, de hoc meo edendo Opere, Eruditorum consilium, vel a quamlibet morosissimis Criticis improbetur.

---

a *Serm.* LXXXXV.

FUL-

FULGENTIUS STINCA

CONGREGATIONIS MONTIS VIRGINIS

ORDINIS S. BENEDICTI

ABBAS GENERALIS &c.

QUUM hoc Opus, cui titulus *Matthæi Jacutii Benedictini Congregationis Montis Virginis Syntagma, quo adparentis Magno Constantino Crucis Historia complexa est universa*, electi a Nobis Censores, quibus id commissum fuit recognoverint, ac in lucem edi posse probaverint, Nos harum serie, Nostrique plena auctoritate officii, facultatem, quantum in Nobis est, concedimus, ut jam typis mandetur. In quorum fidem &c.

Datum Laureti Montis Virginis die 4. Febr. 1755.

Fulgentius Stinca Abbas Gen.

Loco ✠ Sigil.

D. Johan. Chrysostomus de Martino a Secr.

IM-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Rmo Patri Sacri Palatii Apostolici Magistro.

P.M. de Rubeis Patriarcha Constantinopolitanus Vicesgerens.

ADPROBATIONES.

SI nihil est religione utilius, quantam debemus gratiam Eruditissimo Viro D. Matthæo Jacutio Benedictino Congr. Montis Virginis, qui suum omne Rei Antiquariæ studium eo contulit, ut novis quibusdam opinionibus strenue consutatis, quas vel Hæreticorum audacia, vel Criticorum improbitas adinvenit, egregium hocce *Syntagma, adparentis Magno Constantino Crucis Historiam complectens universam*, scriberet; atque ingenti monumentorum copia utrumque Piissimi Imperatoris Visum defenderet, ac illustraret? Magna ergo laus erit Auctori, qui hujusmodi Ostentum, vere divinum atque pulcherrimum, cum obscuris fabularum somniis minime confundendum esse demonstrat tantis Historiæ luminibus, ac tanta, quanta nemo unquam antea, dignitate. Prodeat igitur in publicam lucem præclarum hoc Opus; quod, typorum ope in posteritatis memoria, & prædicatione positum, nemo unquam sapiens non præstantissimum judicabit; si tamen ita censuerint Magistratus, ad quos, ut evulgetur, pertinet demandare. Nihil in eo comperi, quod vel Catholicæ Fidei, vel bonis moribus adversetur: omnia vero exquisita eruditione referta.

Dabam Romæ ex Ædibus Vallicellanis VII. Idus Aprilis Anno Domini MDCCLV.

Ego Joseph Blanchinius Presbyter Congregationis Oratorii Romani.

CUm in hoc Eruditissimo Opere, quod de mandato Reverendissimi Magistri Sacri Palatii perlegi, nihil repererim quod Catholicæ Religioni, ac bonis moribus adversetur, quinimo exquisitum luculentumque omnis historiæ delectum ad comprobandum, propugnandumque magnum, ac vere mirabile adparentis Constantino Imperatori Crucis Ostentum fuerim admiratus, hinc publica luce dignum existimavi, & Sanctissimæ Religioni nostræ perutile admodum, atque decorum.

Romæ in Sacro Quirinali Palatio V. Idus Aprilis Anno Domini MDCCLV.

Thomas de Emaldis ab Epistolis Latinis SSmi P. M. Benedicti XIV. Canonicus Basilicæ Lateranensis.

Syn-

Syntagma de Adparentis Magno Constantino Crucis Historia, Authore Cl. Viro D. Matthæo Jacutio Benedictino Montis Virginis, inter Arcades *Norisio Nysæo*, nobis perlegendum, & examinandum traditum Pastoritio Nomine, communique signo edi, ac ob Operis, typis longe digni præstantiam, bono publico pervulgari posse censemus.

Nicalbus Cleoniensis P. A. Censor.
Antonius Baldani SSmi D. N. ab intimo Sacello.

Brennalius Retbæus P. A. Censor.
P. D. Jo: Franncifcus Baldinus Congreg. de Somascha Exgeneralis, & S. Rit. Congr. Consultor.

Laurisus Fragiensis P. A. Censor.
P. Jo: Antonius Bianchi Ordinis Min. Observ. Sanctæ & Universalis Inquisitionis Consultor.

Quando ita visum est Censoribus, qui librum supranominatum perlegerunt, perlectumque probarunt, Pastoritio Nomine illum edere, communique signo imprimere jus esto.

Datum in Collegio Arcadum; Neomenia Elafebolionis Anno II. Olympiadis DCXXXIII. Ab A. I. Olympiade XVII. Anno I.

Myræus Rophæaticus Arcadiæ Custos Generalis.
Abbas Michael Joseph Moreò.

Loco ✻ Sigilli Cust.

Narindus Tritonides S. C.
Ab. Jo: Baptista Rizzardi.

IMPRIMATUR.

Fr. Vincentius Elena Magister Socius Rmi Patris Magistri Sacri Palatii Apostolici Ordinis Prædicatorum.

CAPI-

CAPITUM
ΣΥΛΛΟΓΗ

CAP. I.

UBI

CAP. II.

CAP. III.

CAP. IV.

UBI

Tempus, Locusque, in quo Constantiniana Crucis contigit Visio exponetur. (LXVII)

CAP. V.

IN QUO DE

Vera ejus, quæ CONSTANTINO adparuit Crucis Forma; de constructo ad ejusdem inspectæ Crucis similitudinem Labaro; deque expresso supra Labari ipsius Crucem Monogrammate Christi Domini disquiretur. (LXXVI)

CAP. VI.

UBI

Spectatam a CONSTANTINO in aere, ostensa simul cum Cruce, constabit esse Epigraphen ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ : *Sicque sermo jam indidem de hujus Lemmatis characterum quum genere, ac figura vel forma, tumque positu demum, ceu scriptorio eorum ordine subnectetur.* (CIII)

SYN-

SYNTAGMA
QUO
ADPARENTIS MAGNO CONSTANTINO CRUCIS
HISTORIA
COMPLEXA EST UNIVERSA.
CAP. I.
UBI
Synoptica de CONSTANTINI *Visione Crucis Narratio ; & Criticorum, de hoc Ostento Judicia recensentur.*

SI ulla jam, Romanæ insit monumentis Historiæ, horrenda dictu tyrannis [a], hæc nusquam certe conferri quiverit, adcenserique cum ea, quam in Romanos, longe, lateque grassatam esse accepimus, imperante Maxentio [b]; nam tunc Romani, insuetam gemendo servitutem ferebant; *& ne hoc ipsum quidem, quo in metu essent* (isthæc Pauli Diaconi

a Quivis profecto, vel me tacente intelliget, quod eo scilicet de quo dicimus tempore, jam post Romanos in execrabilem infamiæ notam abierat *Tyrannis* illud, ac *Tyranni* vocabulum, quod ob Principum quidem, suo passim imperio in Populorum perniciem abutentium immanitatem, acceptum tandem est ita; quum id primordio Ἐθνικὸν *Gentile* fuerit, ac Κλητικὸν *Adpellativum*, honoris nempe (ut Eusthathius Iliad. 1. pag. 22. testatus fuit) plenissimum, Regiumque; utpote quia originationem petierat suam non ἀπὸ τῦ τύρειν τὰς λαὰς καὶ ἀνίαν ἐπιφέρειν, a *vexando* nimirum *Populo*, *inferendaque molestia*, sed a *Tyrrhenis*, vel *Tyriis* qui suam ob opulentiam, potestatem, splendorem (quorum intuitu, Isaias C. XXIII. *Tyrium* vocat המעטירה *Coronam* scilicet *imponentem suis*), toto ferme Terrarum Orbe, Summi Viri, ac Principes habebantur.

b Silens heic de Maxentio præteri-

coni verba sunt) *audebant palam ostendere*; quippe quum insanissimus Tyrannus ille Maxentius, non tam ira, impudentia, immanitate; quam effusissima Senatorum, Populique Romani cædis libidine agitaretur. Quamvis enim Imperii sui exordio, quandam visus is esset, vel Christianæ Religionis speciem simulare (a); tyrannide nihilominus stabilita,

---

teriturus non ero, illum nempe Patre Maximiano Herculio natum, falso, istius existimari Socerum a Baronio (Ad Christ. A.306.) hunc ob Nummum Maxentii

Quanquam enim Maxentius, velato inibi Capite (juxta Gentilium, Deos adeuntium morem) Herculium sibi Socerum, Divorum adscriptum numero, veneraturus adpareat, ex circumscripta Epigraphe IMP. MAXENTIUS DIVO MAXIMIANO SOCERO; inibi nihilominus non de Maximiano Herculio, sed de Galerio Maximiano, [quem nonnulli errore ducti Maximinum dixere; & quem reapse Lactantius, Socrates Entropius, aliique, Maxentii vocant Socerum] facta mentio est; nam Herculii A'ποθέωσις a Maxentio ejus Filio habitam, Numisma exhibet aliud a Mediobarbo relatum, in quo scriptum sic est, DIVO MAXIMIANO PATRI MAXENTIUS AUG. F.

a Sciens porro Maxentius, Christianos, propentiore in Constantinum animo omnes esse; ipsos ideo studuit, benignitatis, quibus posset officiis demereri, ne ullos sibi adversantes, Constantinoque faventes habens, metu se liberaret, omnique sibi ex parte stabiliret Imperium: quocirca *in ipso Imperii sui ingressu* [testis est Eusebius Hist. L. VIII. c. 26.] *nostram Fidem se complecti, quo Populo Romano placeret, callide simulavit; tantumque pietatis speciem præsetulit ut humanus ac valde mansuetus præ illis qui Imperium ante tenuissent, videretur.*

lita, nedum ipſos in Chriſtianos [a], verum in quoſque Romani nominis homines [b] debacchatus eſt adeo; ut ne ſolus in omnes atrox, ſæviſſimus, fœdiſſimuſque evaderet, Militibus laxavit ſuis, ad omne ſcelus habenas; *fruimini*, eis inquiens, *diſſipate, prodigite*: ſicque Urbs eo tempo is, non unum modo Tyrannum illum Maxentium, ſed tot Tyrannos quot Milites, perpeſſa miſere eſt. Quum tanto itaque ſervitutis ſub jugo, Terrarum Domina Roma, jactata undique eſſet; CONSTANTINUS, Conſtantii Chlori Filius, qui licet Galliis, Britanniiſque regnaret [c], ipſo nihiloſecius

 cum

a Quæ Maxentii fuerit poſtea in Chriſtianos tyrannis, id exhibere vel unum poteſt exemplum, dum ejus ſcilicet juſſu Marcellus Romanus Pontifex (uti ex Lib. de Romanis Pontificibus conſtat) *damnatus eſt* ad *Catabulum*, ad Jumentorum nimirum, publicæ utilitati inſervientium Stabulum, quod, *Catabulum* dictum fuit a κα τάβαλλω *deorſum jacio*; quia, teſte Papia, ibi *deſuper aliquid jacitur*. Quare Catabulum illiuſmodi, confundi nequit cum Amphitheatri Catabulo, ſeu Caverna, ubi Feræ ad Amphitheatri ipſius uſum conſueverant ali, & ad crudelitatem in Beſtiarios erudirentur.

b Sævitiem, impudentiam, omniaque tandem illa, quæ Maxentius in Romanos exercuit mali genera, abunde prodit Euſebius (Hiſt. L. 8. c. 26. & Lib. 1. de Vit. Conſt. a cap. 27. ad 31.); ex quo iſthæc ſolummodo (horrendiora ne proferam) commemoraſſe ſufficiat, quod ſumma nempe Maxentii immanitate, mulieres jam gravidæ, diſſectæ fuerint, Infanteſque earum diſcerpti ut iſtorum ſic viſcera, magicarum præſtigiarum cauſsa ſcrutarentur.

c Quouſque varia Romani Imperii fuerit (poſt factam hujus a Diocletiano ac Maximiano Herculio abdicationem) fortuna, nimius eſſem, ſi dicerem: verum extremis, ὡς λόγος ἐςί, labris referre modo præſtabit, adeo nempe tunc temporis, Romanum ipſum Imperium diviſum pluribus eſſe, ut in Oriente Maximinus, Liciniuſque regnarint; in Occiduis autem Oris, Galerio Maximiano, Hiſpania ceſſerit, Africa, ac Italia, quam ſubinde Maxentius (interfecto, Herculii fraude Severo) tyrannice uſurpavit; & ſolæ interim Galliæ, ac Brittanniæ, Conſtantio Chloro paruerint; cujus dein Imperii, hæres ab ipſo inſtitutus eſt Conſtantinus, dum e Galerii Maximiani cuſtodia, fauſto ſucceſſu elapſus, ſui illius ad Patris, jam extremum agentis ſpiritum oſcula, opportunus advenit: at Maximino, & Galerio, miſerrimæ mortis genere (quod Lactantius L. De Mort. Perſec. refert) ſublatis; devictoque ſubinde a Con-

cum Maxentio (sibi tamen infenso (a)) , Romani adhuc Imperii consors erat , vindexque ; CONSTANTINUS , ajebam , adflictæ adeo Romanæ rei , Copiis suis occurrere , sibi in animum duxit; *quoniam ipse* (b) *nec vitam sibi vitalem fore dicebat , si Civitatem omnium Dominam , & Reginam , ita ægre affectam esse pateretur*.

Sub id temporis ergo , quo jam Maxentius , ut se dictis , rebusque CONSTANTINI hostem ostenderet , Imagines ejus omnes , summo Tyranni ausu , palam Romæ dejecit , defœdavitque (c) , ecce suam ab Oriente expeditionem in Italiam suscipit CONSTANTINUS . Sed dum ipse Maxentium (quem velut suum , Romanique nominis hostem profligandum parabat) multo se quidem majorem viribus esse ; & ob Magorum , quibus ille indulgebat , præstigias , jam

---

a Constantino , virtute Crucis Maxentio ; unus interim in Oriente superstes erat Licinius , qui a Constantino , post initum cum ipso fædus deficiens ; ab ipso itidem , (Ch. A.CCCXXIV.) victus est Constantino; digno propterea, qui communi, summoque Ecclesiæ bono , ita tunc tandem , universi Orbis Imperio potirotur .

a Statimac post Constantii,Eboraci in Britannia obitum , Constantinus *in Imperii fuit Solio , tuto locatus* ; *omnium ipse Barbarorum genera* (quemadmodum Lib. 1. c. 19. de Vit. Constantini , Eusebius narrat) *circa Fluvium Rhenum & Oceanum versus Occidentem incolentia , penitus repressit , & ex indomitis , efferatisque , mansueta effecit* : quæ Constantini tanta virtus ac laus , invidentiæ in illum caussa , fomesque fuit Maxentio , qui (si Zosimo L. 2. credimus) *non tolerandum putabat , Constantino quidem ex animi sententia rem succedere , qui muliere non Matrona genitus erat* (Helenam enim Constantini ipsius Matrem, Divus adhuc Ambrosius in Theod.Orat. *Stabulariam* dixit ; at haud desunt qui illam , Filiam fuisse tradunt unius ex Britanniæ Regulis, nomine Coel) ; *se vero talis Imperatoris Filium, desidem hærere domi , aliis paternum Imperium obtinentibus . Quocirca adjunctis sibi conatus hujus Ministris , in Regium ab illis Solium collocatus est* . Quum scisset autem Constantinus , Romæ Imperium , Maxentium occupasse ; res componere cum eo quæsivit : verum ille , uti narrat Nazarius (In Paneg. Const.) recusavit ; ut sua sic magis , dominandi Tyrannide abuteretur .

b Vide Euseb. in Vit. Const. L. 1. cap. 20. usq. ad 23.

c Nazar. In Const. Paneg.

jam longe sibi validiore dignosceret opus esse præsidio, quam quod res militaris suppeditare soleret; Deum propterea, in adjutorem, auspicemque quæsivit, Deum scilicet illum, cui se olim, suus ipse devoverat Constantius Pater. Sat is probe tunc noverat, quod *eorum, qui ante Rempublicam attigissent, plerumque omnes spem suam in Deos plurimos conjecisse, eosque Victimis, & Monumentis coluisse; ac primum Divinationum invitamentis, deinde Oraculis, quæ fausta, feliciaque auspicia ipsis denunciabant, in fraudem inductos, infelicem & plane calamitosum exitum reperisse* [a]; quum tamen contra, Parenti suo, qui *eorum condemnavit errorem; & solum Deum, administratorem rerum omnium, toto suæ vitæ spacio, veneratus jam fuerat* [b]; *Deus evidentia, variaque suæ virtutis, & potentiæ indicia præbuisset*: quocirca ipsum, quem Parens suus coluerat, enixe Deum rogavit, ut sibi tandem & luculentius se noscendum præbere, & suæ etiam, tanto tunc in discrimine conferre opis indicia dignaretur.

Quum hoc itaque CONSTANTINUS in Deum affectus animo esset; hostis Maxentius, omnia interim ingenti Militum multitudine cinxit, communivit, implevit: at non longe CONSTANTINUS [post devictum Veronæ, expertissimum Maxentii Ducem Ruricium [c]] ab Urbis aberat Vallo, ubi supremum debuerat is cum Maxentio adoriri certamen; & ecce quæ ei Visio, suo firmando ad victoriam animo, e regione Pontis Milvii, facta cœlitus est. Sole (ut Eusebius narrat [d]) pomeridianis diei horis, ad Occasum vergente, vidit is, suo integro cum Exercitu, *quod nempe lucis figuratum splendore, Soli imminens, esset, Crucis Christi trophæum*, hac ornatum Epigraphe EN TOYTΩ NIKA, IN HOC VINCE. Summa illico CONSTANTINUS ob

a Euseb. Ibid.

b Quousque Julius Constantius Chlorus, indulgentissimus, addictusque Christianis extiterit, diserte tradit Eusebius (L. 4. de Vit. Const. cap. 14. & 16.) & Lactantius (Lib. de Mort. Persec.) : at quod reapse, Christianis ille Sacris initiatus jam fuerit; id & utinam tale esset, ut heic a nobis indubie diceretur.

c Nazar. in Paneg.

d. Euseb. Ibid.

ob Signum in Cœlo illud admiratione correptus, diu iccirco multumque, quid illiusmodi sibi vellet Ostentum, animo volutabat; quousque Christus, eodem illo cum Signo, in consequutæ tandem noctis quiete, ei dormienti adparens, eidem jussit, ut Signo bellico, ad cœlestis ipsius Signi similitudinem, protinus fabrefacto; ipso, suis in præliis, ut præstantissimo contra hostes præsidio, certissimoque futuræ signo victoriæ uteretur.

Simulatque illuxit dies, suis omnibus CONSTANTINUS Amicis, arcanum Visum narravit; ac Artificibus, qui aurum & lapides pretiosos, concinne sculpere noverant, arcessitis; iis, Signi conspecti effigiem, verbis suis describit; eamque protinus auro, pretiosisque lapidibus repræsentari mandavit militare Vexillo, quod vulgo cœpit, infrequenti ad id temporis nomine, dici *Labarum*. [a] Species hujus erat, Hastile quoddam oblongum, auro tectum susdeque, transversam habens, ad Crucis formam, antennam; quæ syparum, seu purpureum velum (ubi scilicet CONSTANTINI Filiorumque ipsius superstructæ erant Imagines [b]) inferne substentans; summo ejus in apice, Coronam habebat auream, medium habens græcanicum Christi nominis Monogramma, quod ex binis intertextis græcanicis Elementis *Chi* ☓, & *Rho* P, primis nimirum Christi nominis litteris digestum affabre erat; perindeac in mox adje-

a Quid de Labari vocis etymo; quid de ejusdem antiquitate, structuraque Vexilli dicendum sit, infra, Capite V. (ne iterato, idem visus sim dicere) exponetur.

b Si suam ibi, suorumque repræsentavit Filiorum Imagines Constantinus, jam non is ideo, a militarium Signorum forma, longe nimis abscessit; quippe quum Signa ipsa, nihil aliud fuere olim, quam hastæ quædam cum adfixis in apice congesti fæni manipulis; & horum vice, quoddam subinde consuevit adponi transversum hastæ ligneolum, supra quod manus eminebat figura; quam pone, quidam subjecti erant Orbiculi, in quibus Deorum primitus, Principumque tum postea insculptæ erant Imagines: imo Equitum in Vexillis, sive *Flammulis*, Imperatoris perœque nomen, aureis quidem litteris intertextum micabat; tametsi ceterarum Legionum in Signis, modo Aquila aurea, modo Lupi, Minotauri, Equi, Apri, Draconis, aliorumve Animantium formæ exprimerentur.

adjecto Constantiniani hujusce Labari ectypo exhibetur .

Signo itaque divino isthoc , Exercitum suum muniens CONSTANTINUS , volens ille fidensque , Copias statim omnes , suum in hostem Maxentium , ad Pontem Milvium movit : & illi tandem (cui ob visæ virtutem Crucis, promissum fuerat ut vinceret) , terga dedit Maxentius ; qui dum cæsa proinde acie , suaque frustratus spe , Romam sese reciperet , ac ipsa ideo perquam citissima, præcipitique ejus in fuga, Flumen ex adverso objectum, (*in quo lintribus junctis, & Ponte artificiose fabricato* [a], *machinam , qua* CONSTANTINUM *adeo carum Deo, e medio sublaturum speravit, ad suum ipsius interitum construxerat*) jam coepisset trajicere ; Dei tunc nutu, machinis ipsis, quas in Pontis junctione locaverat, interceptus, mox in Tyberis gurgitem, suis una cum Stipatoribus omnibus præceps demum erupit, absortusque miserrime ibi est. Sed postquam nuncium CONSTANTINO de jam prolapso in Tyberim , extinctoque Maxentio adlatum fuit ; Corpus tunc ejus ab Urinatoribus quæri; invento, Caput abscindi; abscissum , hastæ cuspidi adfigendum, Romamque ita is deni-

que

a Quum non modo ex Eusebio, (tam in Vita Const. L. I. C. 23. , quam Histor. Lib. IX. C. 8,) sed ex Libanio , ex Aurelio Victore , ex Praxagora apud Photium (C. LXII.) aliisque jam constet, quod Maxentius , e machinali , soluto Ponte , ubi is Constantino præparaverat insidias, præceps ierit in Tiberim ; falsum est ideo , quod , ipsum ille in Fluvium , ex Ponte Milvio ruerit ; uti Prudentius (Lib. 1. advers. Symm.) obtestatus est ita ,

Milvius exceptum Tiberina in
stagna Tyrannum
Præcipitans ......

que CONSTANTINUS deferendum mandavit: quo statim viso, *universus in gaudia, & vindictam, Populus Romanus exarsit* [a]; quum sic tandem aliquando, acerbo se dominatu levari, clarioribus lucis radiis frui, & renascentis vitæ statu potiri, excussa hostis tyrannide, videretur.

Sane nullus post Urbem conditam, lætus magis, ac celebris, Romanis dies illuxit, quam dum hi CONSTANTINVM, suo de Tyranno triumphantem Maxentio excepere. *Quis Triumphus illustrior? Quæ species pulchrior? Quæ pompa felicior* [b]? At CONSTANTINUS, suam ut illam de Tyranno victoriam, referendam tunc esse ostenderet virtuti Crucis jam visæ; Capitolii, ille, gradus [juxta ac triumphantium mos erat Imperatorum [c]] ad Sacra Djs faciunda [d], Donariisque [e] in gratiarum actionem [f] dicandis, haud qua-

a Nazar. in Paneg.

b Nazar. Ibid.

c Spectatissimæ Imperatorum triumphantium pompæ, id potissimum erat, ut de Foro nimirum Imperatores, ad clivum tandem deflecterent Capitolii; cujus plerumque gradus, Jovis usque ad Ædem, genibus adscendebant: uti de C. Cæsare, in Triumpho Gallico, memoriæ tradit Svetonius, in ejus Vita; & (ne alios referam) de Claudio, in Triumpho Britannico, Dio (L. LX.) fatetur.

d Sacrificia quidem maxima, Imperatores Capitolium adscensi, in Jovis Templo magnifice offerebant; Tauros nempe mactando, horumque præsertim albos, & a Clitumno (uti Virgilius, Georg. II. nobis tradit) petitos: qua præsertim in re, discrimen erat Triumphi ab Ovatione, seu minore Triumpho, in quo, Ovis non Taurus, (ut ex Halic. L. VIII. 67. exque Servio ad Æn. IV. 550. disces) litabatur.

e Quod suspendere in Jovis Templo Donaria (quæ Zonaræ sunt Ἀναθήματα) Triumphantes solerent, id de L. Æmilio, Livius (Lib. 3. c. 22.); de Pompejo, Polybius (Histor. L. XI.); de Augusto, Plinius (L. 37. c. XI.); de Alexandro, Svetonius, in ejus Vita testatur.

f Quum suum quippe Imperatores Triumphum, nonnisi maximæ erga eos immortalium Deorum beneficientiæ jam acceptum retulerint; triumphalem eorum ideo lauream, Jovis quidem in gremio (uti testis est Seneca Consf. ad Helv.) deponebant; & de gratiis, ei Numini actis, monumentum interdum aliquod posuere; quemadmodum illud est, quod apud Grævium (Volum. IX. pag. 1374.) relatum habes a Blondo.

GRA-

quaquam adſcendit ; ſed *illuſtribus Inſcriptionibus* , *Columellisque erectis* [a], *ſalutaris Chriſti Signi virtutem promulgavit* : atque Statuæ , quam ei Senatus , loco Urbis illuſtriore erexerat , Crucis peræque Signum figi in dextera juſſit , Inſcriptione [b] monente , quod eo ſcilicet veræ virtutis Signo, & adſerta in libertatem Urbs eſſet ; priſtinum ſuum Senatus Populuſque Romanus , amiſſum decus reciperet ; & omnis denique Romano nomini gloria redderetur .

Satis ergo de adparentis MAGNO CONSTANTINO Crucis Hiſtoria , his hucuſque narratis ; ſupereſt modo , ut Veterum , Recentiorumque ſubjiciamus Criticorum judicia . Quibuſdam olim Gentilibus , CONSTANTINI Viſionis narratio , (Gelaſio Gyziceno teſtante [c]) *uti fabula viſa eſt* , *ac figmentum* , *firmandis noſtris dogmatibus excogitatum* . Ac non abſimiles ab his quidem fuere , qui aut cum Oiſelio [d], enarratum Oſtentum illud , ad Chriſtianorum quorumdam veterum fabulas retulere ; aut cum Tollio [e] , purum putumque fuiſſe ajunt CONSTANTINI

GRATIAS . TIBI JUPITER . OPTIME .
MAXIME .
TIBIQUE . JUNO . REGINA .
ET , CAETERI . HUJUS . CUSTODES . HABITATORESQUE . ARCIS . DII .
LIBENS . LAETUS . AGO . RE . ROMANA .
IN . HANC . DIEM . ET . HORAM .
PER . MANUS . QUOD . VOLVISTI . MEAS .
SERVATA . BENE . GESTAQUE .
EANDEM . ET . SERVATE . VT . FACITIS .
FOVETE . PROTEGITE . PROPITIATI .
SVPPLEX . ORO .

a Euſeb. In Vit. Conſt. L. I. c. 33. refert Euſebius , Loco proxime
b Sermone quidem latino , hanc præcitato) Inſcriptionem .
ibi poſuit Conſtantinus , (ut idem

HOC . SALVTARI . SIGNO . VERO . FORTITVDINIS .
INDICIO . CIVITATEM . VESTRAM .
TYRANNIDIS . IVGO . LIBERAVI .
ET . S. P. Q. R. IN LIBERTATEM . VINDICANS ,
PRISTINAE . AMPLITVDINI . ET .
SPLENDORI . RESTITVI .

c In Act. Pr. Nic. Syn.

d Jacob. Oiſelius Theſaur. Numiſm. Antiq. pag. 463.

e Quam Conſtantinus enarravit Euſe-

Stratagemma, ut heinc is ita, Duce nonnisi Deo, & ad Prælium perrexisse, & victoriam obtinuisse diceretur. Sunt post hos, cum Samuele Basnagio [a], Novatoribusque cum aliis adhuc ii, qui Constantino adparuisse negant in aëre Signum Cru-

Eusebio Visionem, eam Jacobus Tollius cum *Stratagemmate* comparat, quo usus fuit Antigonus, Alexandri M. successor. Nam ecce tibi quo ille pacto in sua Gallica Longini Editione effatus est. *Mais moy trouvant que le Roy Antiogus successur d'Alexandre le Grand s'est servy du meme* stratageme, *feignant a, avoir veu au ciel un Pentagone, qui est se symbole du salut, avec ces paroles*, In hoc Signo vinces; *qu' il le fit peindre aux boucliers de ses Soldats, & gaigna ainsi la Bataille*. Quam dissimilis autem, hoc ab adlato, nullius ceterum fidei, Antigoni Regis exemplo, narratio sit Constantini, de Cruce ei adparente; sat ex jam dictis, exque aliis infra, Capite sequiore dicendis, luculentissimum erit: at prætermissum hoc tamen loco non velim, quod si olim in Præliis, inque Byzantinorum præcipue Imperatorum Militia, jam Pentagonus, seu Pentalpha,

quinque cujus in angulis scriptum erat ΥΓΙΕΙΑ i. e. *Salus*, vel *Sanitas*, cærulea quadam in Tabula prægestari mos esset ab illo Militum Ordine, qui dici tunc consueverant *Propugnatores*; id inquam moris, non eo fluxit, quia nimirum Pentagonus tributus fuerat aliquando Militibus (uti Crux Constantino) pro victoriæ Signo; sed quia *Militum*, *Pentagonum prægestantium opera* (quemadmodum ex Pier. Val., Hieroglyphic. Ægypt. Lib. XLVII. scite constat,) *salus tunc Exercitui comparabatur*. Salutationis quidem genus, vox ΥΓΙΕΙΑ jam fuit; nam antiquitus (si vera sunt quæ Lucianus, de *Salutatione* commemorat,) consalutari solebant invicem homines voce *χαίρειν* i. e. *gaudere*; dein verò a Platone, salutationis vox isthæc commutata est in *εὐπράττειν*, i. e. *bene agere*; & ab Archyta, post Pythagoram in *ὑγιαίνειν* i. e. *bene valere*: quæ postrema sic cœpta consalutatio, Epistolarum potissimum in officio, non modo adhibita a Græcis est, quam Latinis, qui illiusmodi Græcæ voci, jam ad hæc usque tempora substituerunt *Salutem*. Somnium itaque ex eburnea porta credi merito poterit, quod ob Antigoni commentum illud, Pentagonus pro victoriæ Belli symbolo haberetur.

a In Annal. Ecclesiast. Polit. T. 1.

Crucis; & in quiete duntaxat noctis, spectatum, ajunt, a CONSTANTINO fuisse, Christi Crucis id Signum, quo ille perterrefactus, ei statim Angelos adstitisse dicentes IN HOC VINCE.

Sectati fuere autem tam ex Catholicis, quam Ecatholicis (a) alii, Eusebium, qui, ut retulimus, & die primum in aëre spectatum narrat a CONSTANTINO fuisse Christi Symbolum Crucis, hocce junctum cum Lemmate ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ, IN HOC VINCE; & in quiete subinde noctis, Christum, subjungit, cum Crucis Signo, quod jam in cœlo adparuerat, se se spectandum ipsi quidem dedisse indormienti Augusto, eique tunc demandasse, ut novum illico is extrueret militare Vexillum, in quo Signi conspecti ectypon, ad suum quippe adversus hostes præsidium, ac ad futuram Adparitionis sibi factæ memoriam servaretur.

Quid hujus autem, de adparentis in cœlo Crucis ratione, vel caussa judicatum nunc sit, satis habes, ut puto, nostri hujus ex Operis Anteloquio; quo sane constitit, Joh. Albertum Fabricium jam totum esse, ut probet, Adparitionis illius caussam, ad Solaris nonnisi Halonis Phænomenon revocari debere (b): At illi contra qui superbe non sapiunt, Ostentum isthoc, non Solis positu, vel naturalis cujusvis generis caussa, verum excelsa, solaque factum existimant manu Dei.

Quamvis nulla nunc autem post Catholicos, de Divino in illa Crucis Adparitione prodigio, dubitatio sit; de ejusdem nihilosecius Ostenti Tempore, atque Loco, non idem illi sensere: nam ex his alii, Ostentum illud, in Vulgaris conjiciunt

 Æræ

a Quorum profecto Ecatholicorum in numero, Magdeburgenses, Centururiarum Scriptores recenseri jam debent, quippe qui, quarta in Centuria (Capite nempe II. & XIII.), Eusebianam de Cruce Constantino adparente, narrationem quam referunt, se pro vera, indubiaque recipere, haudquaquam obscure testati sunt: quocirca nescio, quo Molinetus errore (in Ephemerid. Parif. Ann. 1681., p. 131.) Centuriarum Scriptores hosce, Visionem Crucis illam inficiatos esse fatetur.

b Quod Fabricii adinventum, Jo. Andreas Schmidius (in Dissertatione, *De Luna in Cruce visa, & in Historia Sæculi IV fabulis maculata*, Helmst. edit. A. 1681.) amplexus est.

Æræ Annum cccxii. dieque vii. Kalend. Novembrium; alii, id ante tempus, ante Alpes nimirum a CONSTANTINO, bellum ob ipsum Maxentianum transvectas, contigisse putarunt: & dum aliqui id Crucis Signum in Galliis, nonnulli in Germania, quidam nostra in Italia visum prædicant; adhuc varii nihilominus, ipsi adeo sunt, ut, si in Galliis; alii Augustoduni, Vesontiense in Urbe alii, aliique in Galliarum, quem prorsus nesciant loco: si in Germania; alii ad Noviomagi [a], alii ad Sinciaci [b] Agrum, aliique trans Rhenum, loco tamen incerto: si in Italia; alii quidem Veronæ, Romæ hinc tandem ceteri, e regione Pontis Milvii, adparuisse testentur.

Sed nec unus peræque de adparentis ipsius Crucis Effigie, est cunctorum consensus. Quidam nanque, solum nominis Christi Domini Monogramma [c]; solam alii Crucem; alii Crucem cum Monogrammate a CONSTANTINO visam adfirmant: Quo sane fit, ut num in Labaro (quod CONSTANTINUS, ad conspecti abs re Signi similitudinem fabrefieri mandavit) num, ajebam, in Labaro, Crux, ob receptam militarium Vexillorum structuram, vel ad visæ figuram Crucis promendam, sit compacta; numne illud, quod CONSTANTINUS repræsentavit in Labaro, Christi Monogramma, modum hunc ☧ vel ex his aliis ☧ ☧ aliquem præsetulerit; & num hæc denique repræsentandi Christi Domini Monogrammatis consuetudo, priora, vel nova sua a CONSTANTINO repetierit exordia, disputetur.

De circumposita ad visam Crucem Epigraphe ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ, mota quoque lis est. Sane negat cum Bunemanno Fabricius, quod Epigraphe illiusmodi, reapse fuerit circa visum in aere Crucis Signum inscripta. Ex illis vero qui hanc Epigraphen revera scriptam, junctamque adstruunt Cruci, alii eam Græcis, Latinis alii litteris, fuisse ajunt ex-

a Germaniæ Pagus in Trevirensi.

b Quoddam Germaniæ in Ducatu Juliacense Oppidulum.

c Si quis fortasse, ecquid sit *Monogramma* postulabit heic tandem, id (nemo licet sit unus, qui ne vel fando inaudierit quandoque) nil sane aliud *γενικος* esse sciat, quam compendio descriptum nomen, *quod magis intelligi, quam legi promptum est*, uti Symmachus (L. II. Epist. 21.) suo de Monogrammate loquebatur.

expressam. Nec deest tandem, qui non illam cum Cruce conjunctam credit Epigraphen, sed quod ejus solummodo characteres, in Crucis congesti Formam, adparuissent in Cœlo. Atque potissima isthæc sunt Criticorum, de facta illa IMP. CONSTANTINO AUG. Adparitione Crucis judicia; quæ ut excussa æquo ordine sint, præstabit ideo, ut primo quidem de Historiæ diurni illius, nocturnique Crucis Ostenti, CONSTANTINO exhibiti veritate sit sermo; & de ceteris inde aliis, καθ' ἕκαστον profecto, ac ex præfixo huic Operi Indice pertractetur.

C A P. II.

De Diurni, Nocturnique Ostenti Crucis CONSTANTINO exhibiti veritate: sicque planum heinc fiet, quod qui Crucem a CONSTANTINO, & die primum sub dio, & in visu subinde noctis spectatam esse non probant, digni iidem sint, qui jure quidem ac merito, intemperatioris, pravæque Critices vitio postulentur.

SI diurna præprimis illa, nocturnaque Crucis Visio CONSTANTINO exhibita, non aliunde profecto velit, quam ex adlatis Auctorum veterum, Antiquitatumque monumentis indubiis definiri; non majoribus ea certe, melioribusque tueri rationibus posset, ni quibus ipsa tuetur. Summe heic opportunus, primusque adsit Eusebius, qui CONSTANTINUM, suo integro cum Exercitu, in Cœlo Crucem vidisse; & eidem peræque Augusto, Christum in Visu noctis, eodem illo cum Crucis Signo, adparuisse enarrans [a]; θεοσημεία, ita graphice subdit, τις ὑποφαίνεται παραδοξοτάτη ἣν τάχα μὲν ἄλλου λέγοντος οὐ ῥάδιον ἦν ἀποδέξασθαι, αὐτοῦ δὲ τοῦ νικητοῦ βασιλέως τοῖς τὴν γραφὴν διηγουμένοις ἡμῖν μακροῖς ὕστερον χρόνοις ὅτε ἠξιώθημεν τῆς αὐτοῦ γνώσεώς τε καὶ ὁμιλίας ἐξαγγείλαντος ὅρκοις τε πι-

a Lib. I. de V. Const. C. XXXVIII.

πιστωσαμένου τὸν λόγον , τίς ἂν ἀμφιβάλοι μὴ οὐχὶ πιστεῦσαι; quod ſi nempe , quid idem ab alio quopiam dictum eſſet , haud facile quis fidem eſſet habiturus : verum quum ipſe Victor Auguſtus , nobis qui Hiſtoriam ſcribimus , longo poſt tempore , quum videlicet in ejus notitiam & familiaritatem pervenimus , id retulit , & ſermonem confirmavit Sacramenti religio , quis poſthac , fidem huic narrationi habere dubitabit? Sed jam gnarus is eram de eo Zoſimi [a] , pluſquam certe vatiniano in CONSTANTINUM livore , quo ille motus , pientiſſimum Auguſtum hunc , in Sacramenti religione violanda adſuetum fuiſſe ſychophantatur . Quid vero hominis iſte Zoſimus eſt ? Sane qui in Hiſtoria , tot ingentia affaniarum , mendaciorumque agglomeraverit plauſtra , ut tu veſaniam mirere magis , quam mentientis hominis impudentiam [b] : quocirca riſu , atque ſibilis potius , quam confutatione quadam ſeria , dignus eſſe cenſetur . Silens heic tamen ego prætermiſſum non velim , quod quum nempe Prothagoras Athenienſis , Ethnicæ licet , ut ille Zoſimus , ſuperſtitionis homo , commemoret , *ὅτι πάσῃ ἀρετῇ καὶ καλοκαγαθίᾳ , καὶ παντὶ εὐτυχήματι πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ βεβασιλευκότας ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπεκρύψατο ;* *quod omni* ſcilicet , *virtutum & honeſtatis genere , omnique adeo felicitate , omnes omnino qui ſe anteceſſerunt Imperatores , facile obſcuravit CONSTANTINUS* [c] ; nonne ipſa proinde erit meridiana luce nitidius , quod Auguſtus nimirum ille ; ſuæ ſervandæ ſaltem honeſtatis intuitu , nuſquam omnino Sacramenti religionem , manifeſtiſſime violare mendacio auſus eſſet in re , quæ non tam ejus ſolius , quam teſtimonio debuerat inniti ſui totius Exercitus ; cujus

---

a Lib. II. C. XXVII.

b Quam nimius is certe eſſem ſi cuncta Zoſimi in Conſtantinum turpiſſime mentientis , heic adferrem exempla : quocirca unum , quod re cum ipſa de qua dicimus , conſonat , ſatis ſit vice omnium exhibere ; quod ille ſcilicet , factam cœlitus Conſtantino Signi Crucis Viſionem ſilentio prætermittens ; viſam adſeruit (Lib. II. C. XVI.) a Conſtantino ipſo fuiſſe , neſcio quam Noctuarum , muros Urbis opplentium multitudinem : quod ſicut ipſe , Auctore nemine refert , ita nemo ſanæ mentis eſt hodie , cui probetur .

c Apud Phot. Cod. LXII.

cujus perplurimi, Eusebio hæc scribente, jam superstites erant [a]; eumque ideo, vel falsitatis vel imposturæ omnium insanissimæ arguissent profecto, si CONSTANTINUM, Exercitumque illius omnem, in Cœlo Crucem spectasse mentiretur?

Quum

a Synchronus certe, ocularisque eo de Crucis Ostento testis fuit Arthemius; quippe qui, in Apostatæ Juliani conspectu, susceptæ suæ Christianæ Fidei caussam (ob quam ille, eo ab impio Cæsare, Augustali sua exauctoratus est Præfectura, quæ, ut constat ex Tit. in ff. de Offic. Præfect. August. Magistratum constituebat, qui sex Ægypti Provinciis Jus dicebat) constantissime vindicans; isthæc Magno de Constantino, eidem Imperatori confessus nitide est. *Ad Christum declinavit* (ita enim in Actis prostat Arthemii apud Surium, ad Diem xx. Decembr.) *ab illo vocatus, quando difficillimum commisit prælium adversus Maxentium. Tunc illi in Meridie adparuit Signum Crucis, radiis Solis splendidius, litteris aureis, Belli significans victoriam: nam nos quoque ipsi id adspeximus, quum Bello interessemus, & litteras legimus: quin etiam totus quoque idem contemplatus fuit Exercitus, cujus multi sunt testes in Exercitu tuo*. Scio Arthemii apud Surium Acta, traduci jam velut spuria a Bailleto (ad Diem xx. Octobr.): & quamvis aliqua de Arthemio, non ipse modo Bailletus, quam Hermantius (L. x. C. II. in Vit. Sancti Athanas.), Tillemontius (Tom. VII. de SS. Gest.) Fleuriusque (in Hist. Lib. xv.) recenseant; ab ipsis tamen, ea Arthemii, quæ mox ab Surio recitavimus verba, minime recensentur. Sed nullam prorsus subodorati, Arthemianis iis in Actibus *νοθείας* notam fuere Viri summi Baronius (in Notis ad MRolog. R. ad D. xx. Octob., & ad Christ. An. 312.) ac Ruinartius (in Act. Mart. pag. 507.); quorum postremus, postquam hæc de Arthemio commemoravit, *celebris est etiam Arthemii Martyris, Ducis olim Militum in Ægypto, memoria, qui capite obtruncatus est, apud Theodoritum L. 3. Hist. Eccles. c. 18., & Ammianum Marcellinum L. 22. c. 11. Ipsius Festivitatem Græci & Latini recolunt Die x. Octobr. qua die ejus Acta ex Metaphraste referuntur apud Surium*: postquam hæc, ajo, Ruinartius, de Arthemio retulit; sic ipse statim, Arthemiana ista quæ laudat, apud Surium Acta, pro veris probat, addendo, *omisimus alia multa de compluribus Martyribus, qui sæviente Juliani persecutione passi sunt; quorum Acta, incerta sunt & dubiis rebus, & quandoque falsis omnino intermixta: visum est quippe sufficere de iis tantum Martyribus hic seorsim agere, quorum vel Acta sincera habemus, vel eorum Martyrium in probatis Auctoribus refertur*. Quoniam vero, rem præstat ex æquitate,

Quum illud ergo quod Eusebio, CONSTANTINUS, Eusebiusque ex CONSTANTINI id adjurantis ore, Posterorum memoriæ commendavit Divinum Crucis Ostentum, jam, uti novimus, haud uno a CONSTANTINO, sed ejus integro siquidem ab Exercitu spectatum nitide fuerit; prodeat nunc, eatque tandem, si potis forte sit Tollius, & CONSTANTINUM hac in re usum autumet *Stratagemmate* vel Regis olim Antigoni [a], qui sibi in aëre testatus fuit a sparuisse Pentagonum, ubi scriptum sic esset **ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ**: aut Antiochi Soteris Regis [b], qui sibi in somnis, ab Alexandro Macedone jussum esse narravit, ut suis nempe Militibus, tesseræ loco datus esset Pentagonus in quo nomen **ΥΓΙΕΙΑ** prægestaretur. Ecquis hercle non dixerit, quod narrata Ostenta isthæc, sin alia unquam caussa, jam ob id saltem, quod unius solummodo, dormientisve nonnisi testis narrationi sint nixa, maximam quippe præfacti fuci, falsitatisque injiciant suspicionem? At eo procul a CONSTANTINI de qua dicimus Visione, tale quidpiam abest, ut illam potius, omni qualibet vera re veriorem, ejus saltem *πληροφορίας* ob famam, quæ totum longe, lateque Orbem complevit, coactus sis confiteri: nam usque adeo præclara isthæc, de Cruce in Cœlo CONSTANTINO adparente, deque parta contra Maxentium id ob Signum victoria, fama crevit; ut heinc passim in præliis se se erigere consueverint

tate, bonaque fide transfigere; demus, si ita malit, demus age Bailleto, nævos quosdam in Acta Arthemii, qualia sunt apud Surium irrepsisse: Acta tamen hæc ipsa, falsis fus deque, dubiisve scatere rebus, nec ipse dicere potis erit Bailletus, qui haud pauca de Arthemio probat, quæ in illius, penes Surium Actibus, adhuc extant: Heinc si non omnia Acta isthæc, Bailleto metipso judice, censeri spuria poterunt; ecurnam saltem cum paucis quæ vera erunt, reponi modo non debet, ea Arthemii, quam in Surio legimus, de Constantini Visione confessio; maxime tandem, quia nedum cum Eusebii, quam nos ante retulimus narratione, sed cum Arthemii ipsius tempore, vitæque genere consonet exactissime; quippequum Commilitonem hunc ipsum, Constantini in Exercitu depugnasse, nemo sit, a quo merito denegetur?

a Vid. Notation. pag. IX. L. e.

b Rem narrat ex Luciano, Pierius Valerian. Hieroglyph. Ægypt. L. XLVII. & LX. Sed nostram mox indicatam Notat. tu confer.

rint ſpe victoriæ Milites, adclamatione hac facta, Νικητήριον τοῦ Σταυροῦ *Victoria Crucis* [a]: & CONSTANTINI æmulatores gloriæ Imperatores nonnulli, nedum Crucem in Exercitibus in more habuerint præferri [b], ſed ſuis Crucem in Armis [c], ſuiſque Crucem in Labaris expreſſam eſſe voluerint: quocirca duo, mox inferne ſubjiciam Joviani Numiſ-

C

a L. de Bellic. Adpar. c. x i i. §. 69. de quo vid. Gretſer. T. i. L. ii. de Cr.

b Quod Crux in Præliis, exemplo ſiquidem prævio Conſtantini (qui nedum Exercitui præire ſtatuit Crucem, ſed *Tabernaculum adhuc Crucis*, ex Euſebii, Socratiſque narratione, *in more habuit figere extra Caſtra*) prægeſtari ſoleret, jam ſatis liquido, teſtatum nobis reliquit Theodoſius M. qui, teſte Theodoreto (L. 5. Hiſt. Eccl. 24.) cum Eugenio decertaturus Tyranno, *Crux*, inquit, *ita noſtrum Exercitum antecedat, ſicuti illa* Herculis Statua, *ab Hoſtium Exercitu antefertur*. Simile etiam geſtum refert Prudentius (L. 2. contr. Symm.) dum ille Prælium, in quo Stilico, Anno x. Arcadii & Honorii, victoriam de Gothis tulit, enarrans, Haſtam inibi, quæ Chriſti Apicem, ſeu Crucem efferret, perlatam eſſe fatetur.

. . . . . *Cecinere Tubæ, prima Haſta Draconis*
Præcurrit, quæ Chriſti Apicem ſublimior effert.

Sed prætermiſſum de Phritigerne, hac ex re nata non velim, quod Athanaricum Gothorum Regem, Gothus & ipſe, antecedente Cruce jam fudit, profligavitque; unde in Actis Nicætæ Mart. apud Surium (Tom. 5.) *Phritigernes*, narratum eſt, *accepto Thraciæ Exercitu, & eo qui ſibi remanſeras, tranſmiſit Iſtrum. Itaque ferentes divinam Chriſti Crucem Milites, præcedentem omnes Copias, Prælio confligunt cum adverſariis; & eum* (Athanaricum) *qui vicerat, facile vincunt; & illius multitudo partim quidem cæditur, partim capitur*.

c Ac uſque adeo, hæc obſignandi in Armis Crucem, a Conſtantino occæpta conſuetudo, ſubcrevit, ut multæ ideo Legiones, (quas in *Notitiæ utriuſque Imperii* Libro numeratas invenies) in Scutis Crucem geſtarint, *Batavi* ſcilicet *Seniores*, *Martiarii Juniores*, *Mattiaci Senioris*, *Victores Conſtantiniani*; *prima Flavia Theodoſiana*, *Secunda Felix Valentis Thebeorum*, *Prima Flavia Gemina*, *Aſcarii Seniores*, *Regii Secundani*, *Prima Flavia Pacis*, *Geminiacenſes*, *Taurunenſes*, *Comaginenſes*, *Armigeri*, *Conſtantiaci*, cum ſequentibus: atque ex iſta, ſignandorum Cruce Scutorum conſuetudine, ortum reputant aliqui, ut in quibuſdam Gentilitiis Urbium, Familiarumve Stemmatibus, Crux multifariam, uti notum eſt omnibus, exprimeretur.

mismata (a) inde ut ἀνάλωτος dictis fides, ac ratio adservetur.

I

II

Sane horum in primo obequitantem hunc cernis Impera-

a Joviani hos Nummos, Baronius (ad Chr. ann. 393.) se in Pyrrhi Ligorii, *de Antiquis Nummis* Volumine testatus est invenisse, quorum ille priorem, in Urbe cusum existimat, eo ex nomine ROMA. Ob Epigraphen autem illam ADVENTVS AVGVSTI, reditus utique Antiochiam designatus est Joviani, ab eo Persico bello, quod ante moverat, suaque morte imperfectum reliquerat Julianus Apostata: cujus licet Imperio, Jovianus successerit, adeo tamen ab impietate, vesaniaque ejus abhorruit pientissimus Princeps, ut ablatum ab illo Fidei transfuga Crucigerum Constantini Vexillum, sive Labarum, restituerit solicite; nec ullos, suo in Exercitu habere Milites voluit, ni Christianam cum ipso religionem profiterentur. Sed quod alii peræque Impp., Crucem, suis voluerint repræsentatam in Labaris, id eorumdem præsertim Nummis ostendere potis ero fidenter. Nam ecce tibi (etiamsi Crispi Cæsaris præterirem, Liciniique Numisma, de quo, num Crucem illud, Denariive Notam præseferat, Norisius, Tristanus, Patinus, aliique disceptant) depromtus hic a Ligorio post Baronium (Ann. Chr. 312.) Valentis Nummus;

in quo Valentis Imago, dextera Labarum, Signo emicans Crucis, sinistra

ratorem , quem Miles quidem , manu præferens Labarum, Cruce Christi in apice insignitum , præcedit ; retroque vero, Imago exstat Victoriæ, id monentis profecto, quod virtuti nonnisi Crucis , Augustus ille, suam quancunque de inimicis victoriam, jam acceptam referret : quod in altero autem Augusti ejus Numismate spectas Labarum, summo habet in apice, Crucis Signum, in syparo , Christi nominis Monogramma , binosque tandem , pedis ejus ad latera revinctos exhibet milites, lemmate hoc adposito VICTORIA AVGVSTI; ut sic relata ab Joviano victoria, nonnisi a Cruce, prævio siquidem CONSTANTINI exemplo, arcesseretur.

 Sed

stra vero Victoriolam gerens , repræsentatur. Atque heic falsitatem noscas velim Criniti qui (L. IX. de Honest. Discipl. C. 9.) Valentem, & Theodosium jussisse scribit Eudoxio, ut Crucis nempe Imagines seu sculptæ, seu pictæ, seu quavis alia constitissent materie , abolerentur. *At dignus profecto fuit*, eloquentissimus quidem inquit de Crinito Muretus (L. XIII. Lect. c. 8.) *qui falsi pœna plecti debeat, ausus sanctissimæ Constitutionis verba corrumpere, & ad eam impietatem detorquere.* Justinianeo enim in Codice (L. I. Tit. 8.) tale habes Edictum. *Impp, Valent. & Theodos. Augusti Eudoxio P. P.* (Præfecto Prætorio) : *Cum sit nobis cura diligens in rebus omnibus superni Numinis religionem tueri, Signum Salvatoris Christi, nemini licere, vel in SOLO, vel in Silice, vel in Marmoribus HVMI positis insculpere vel pingere: sed quodcumque reperitur, tolli, gravissima pœna multandos eos, qui contrarium Statutis nostris tentaverint, imperamus. Dat. 17. Kal. Jun. Hierio & Ardaburio Coss.* Quæ advertenda de hoc occurrunt Edicto, duo potissimum erunt: *Primum*, scilicet, non sub Valente, ac Theodosio M. datum illud fuisse, uti falso, oscitanterque adseveravit Crinitus ; sed sub Valentiniano , alteroque Theodosio prodiisse , quum isti simul, non illi fuerint Imperium moderati; tametsi Junioris Theodosii A. XX. Valentiniani vicissim A. III. isthæc lata lex fuerit, & in Codicem deinde Justinianeum relata : *Secundum* vero, quod ob summum profecto nefas, hoc ab Edicto, vocem HUMI , & SOLO Crinitus quidem, ceterique cum illo Σταυρομαχι, *Inimici* videlicet *Crucis Christi* in suis illis, quas produnt Editionibus, eo deraserint fine , ut Augg. proinde illi, jam universim visi essent vetare Signi Crucis Imagines ; quum illi con-

Sed ecquemne potuerat olim latere, quod CONSTANTINUS, non Deorum auspicio, verum ostensæ sibi Crucis virtute retulisset victoriam, postquam media, is quidem Urbe (uti dictum est antea) in adsecutæ de Maxentio, omnique ejus factione victoriæ monumentum, Crucis Signum erexerat [a] certe omnium prior? Jam is ipse CPoli, *Crucem, quam*

contra, nonnisi HUMI & SOLO effingi Crucis Figuras (ne ita pedibus conculcari incedentium per quam facile possent) prohibuerint; quemadmodum ab Sextæ Synodi PP. (Canon. 73.) aliisque tandem Ecclesiæ Sanctionibus prohibetur. Quæ quidem præfati Edicti, nunc exposita lectio, nedum in antiquissimo apud MuretumCodice, verum in omnibus, iisque etiam quas publicarunt Hæretici Editionibus, ita graphice exstat, ut Pseudoevangelicus quamvis homo Pantaleon (apud Alan. Cop. L.I V. C. II.) non dubitarit asserere, quod *Theodosius*, *habito conventu*, *lege probibuit*, *Crucem vel Signum Salvatoris in SOLO*, *Silice*, *aut marmore HUMI posito insculpi*, *ne hominum pedibus tereretur*. Ut unde autem, ubi primum digressus fuit, ibi redeat sermo; jam, ne longum is faciam, contentus ero si addam, quod si tantum vel Christiani præsertim Cæsares, suis olim in Labaris deferre novimus Cruci; ecquis est, rogo, qui neget, quod id nempe a Constantini, ob ei exhibitam in Cœlo Crucem, triumphantis exemplo repeteretur?

a Quum Constantinus, Imperatorum primus omnium fuerit, qui in totius conspectu Urbis, trophæum illud erexerit Crucis Christi, jure iccirco universorum ipse Cæsarum primus, Christianismi professione præluxisse videtur. Sane nobis in id non obstat opinio Eruditorum quorundam, qui sin priorem, Christiana in ea Fide fuisse putant Tiberium (dum referente Tertulliano, *ea, quæ veritatem Divinitatis Christi revelaverant*, *detulit ad Senatum*, *cum prærogativa suffragii sui*) sin Æl. Hadrianum (dum is, in omnibus R. Imperii Civitatibus, quædam sine Simulacris jussit construi Templa, quæ dedicare Christo Domino voluisse, uti refert Lampridius, fama erat) sin M. Antonianum (qui ob obtentam, in Quadrorum regione, ad Christianæ sui Exercitus Legionis preces, siti ad mortem adigente Exercitum, imbris copiam, mox, *Christianos*, ut ex Dione, Xiphilinus enarrat, *honore affecit*, *ipsamque Legionem* Κεραυνοβόλον *sive fulmina jaculantem appellavit*) sin Severum Alexandrum (dum Templum itidem Servatori Divino nostro cogitavit is condere, ejusque proinde Effigiem, in suo servatam Larario, matutinis solebat horis revenerari) jam hinc saltem Philippum, quem

quam in Cœlo viderat, *in Fori area*, Codino teste, *adfixerat:*

---

quem vocant *Arabum*, Imperatorum certe omnium primum, Christianæ eidem religioni (prænimis licet contradicente Monilia) dedisse nomen existimant, auctoritate præsertim, vel Vincentii Lirinensis, Orosii, Paullique Diaconi, aut MRologiorum Usuardi, & Adonis, nec non Mss. a Bollandi Continuatoribus editorum, quibus in omnibus, ad diem 14. Maji, mentio siquidem instituta est S. Pontii, cujus industria, Philippos Cæsares duos, Parentem nempe & Filium, Christianam ad Fidem conversos esse narratur. Quantumvis enim Philippos hosce, Christianis Sacris putaveris institutos fuisse, non ii tamen, susceptam fuere Fidem publico quopiam monumento professi: quadere, si Eusebius, in Historia, Philippum Patrem, Christianorum primum Cæsarum dixerit, & eadem peræque laude, Constantinum, in Libris de Vita ejus cohonestarit quammaxime, nulla ideo in Eusebio ἀντιλογίας est nota (ob quam creata præpostere juniori Pagio fuit de Eusebii Librorum interpolatione, subdubitandi occasio) propterea quod Philippum illum, Eusebius, in occulta, & Constantinum, nonnisi in publica Christianæ unius Fidei professione Antesignanum laudavit: nam Constantinus post Visionem quam is habuit Crucis, *Romanorum primus Principum* (inquit ita Lactantius Lib. 1. cap. 1. de falsf. Relig.) *repudiatis erroribus*, *Majestatem Dei singularis*, *ac veri & cognovit*, *& honoravit* tunc adeo, ut dum Episcopi Donatistæ (testimonio Optat. Milevit. L. 1. adver. Parmenion.) illius poscerent, sub Melchiade Papa, contra Cæcilianum judicium, *petitis abs me*, respondit, *in Sæculo judicium*, *quum ego ipse*, *Christi judicium expectem*; quibus ille ex verbis, luculentissima universis exhibuit Christianismi specimina, tametsi eo temporis nondum sacro fuisset ipse Baptismate initiatus, sed fide tantum ac animo, sin ritu quidem, ac nomine Cathecumenus esset, prout tunc illum, Eusebius, existimasse videtur. Quam falsa itaque, nec imo digna quæ audiri nunc possit, opinio est aliquorum, qui Constantinum, sub Melchiade, baptizatum adfirmant: & putidissimi nonnisi anachronismi arguendi erunt Cedrenus, Nicephorus, aliique, qui Constantinum, post Maxentii oppressionem, Anno scilicet sui Imperii VII. fuisse adserunt Romæ ab S. Sylvestro Papa regeneratum Baptismate; nam ille VII. Constantini Imperii Annus, cum Christi concurrit Anno CCCXII., quando nimirum in Pontificia Romana Cathedra adsidebat Melchiades, non Sylvester. Quocirca huic, uti vides, errori, errore pejore alio conatus fuit occurrere Franciscus Macedo (in Hist. Eccl. Vind. L. VI. c. 7.) quippe qui Constantinum non ab Sylvestro jam Papa, sed ab eo, tanquam Papæ Melchiadis Chor-Episcopo, tunc baptizatum putavit,

rat (a):& Eusebii narratione (b),eandem quoque is Crucem, qua

---

tavit,dum is forte Melchiades *absens erat ab Urbe in comitatu Maxentii*: quasi si adeo quis bonus esset ut crederet, quod Sanctissimus Papa ille Melchiades, Sacrificio relicto Altaris, ceterisque Dei ministeriis valedicto; volens inde lubensque ad Maxentii Tyranni Castra se confestim receperit; & postquam Constantinus virtute Crucis triumphans, jam Romam denique, cum exsecto Maxentii, adfixoque ad hastæ cuspidem Capite, ingressus fuerat; adhuc tamen Melchiades procul iret ab Urbe, ut sceleftissimi ille potius Christianæ Fidei hostis, quam pientissimi Triumphatoris partes suscipere videretur.

a Quamvis ita Codinus (in Orig. CPolit.) testatus oppido fuerit; Nicephorus nihilominus (L. VIII. c. 32.) tres, ait, fuisse a Constantino, immensa magnitudine Cruces ex ære fabricatas, iisque sacra imposuisse hæc nomina JESVS CHRISTVS VINCIT: quarum is *Unam, supra fornicem, seu Arcum triumphalem in Foro; Alteram supra porphyreticam, convectam Romæ Columnam, in loco qui* φιλαδελφιον i. e. *fraternum studium, dictus est; Tertiam (quam Constantinus quidem* νῖκος, i. e. *Victoriam, vocavit; Heraclius autem* ἀνίκητον, i. e. *invictam nominavit) in alta marmorea Columna posuit, in loco, cui nomen est* ἀρτοπώλιον, i. e. *Forum panarium: quam sane venerandam Domini Crucem, longo post tempore, decimum octavum annum Mauricio imperante, quod immenso Terræ motu corruerat, ferreis quibusdam operibus, Heraclius firmavit; & in basi ejus, hujusmodi incidit Inscriptionem:*

OPVS DEO ACCEPTVM IMPERATORIS MAGNI
HERACLIVS FIRMAVIT.

Utcunque autem id Nicephoro demus (quicquid unquam Centuriatores, Cent. IV. c. 13. in id impie, impudenterque deblaterare sint ausi) concedi tamen ipsi nequit Nicephoro (L. VII. c. 39.) ideo nempe, tres hasce Cruces Constantinum struxisse, ut hinc memoriæ commendaret sic ipse Adparitiones tres Crucis, eidem cælitus factas; *Primam* scilicet, *quando contra Maxentium expeditionem suscepit: Secundam, in Thracia, quando post profligatum Licinium, adhuc cum Byzantinis pugnandum fuit: Tertiam, quum Istro Ponte juncto, Scythas, ultra id flumen, sibi ipsi subjecit*: nam postrema hæc duo, cœlestis Crucis Ostenta, Constantino exhibita, uti certis quibusque Veterum destituta sunt monumentis, sic omnis ferme a rationis præsidio aliena censentur.

b Euseb. in Vit. Const. L. III. c. 49.

qua in aere adparente, & vim ferente pugnandi, ei victoria cesserat, *eminentissimo sub Palatii sui cubiculo, in maxima tabula, quæ in medio lacunariis inaurati expansa erat, infixerat*; nam receptissimi id moris erat profecto, ut belli eventus, Principumque victoriæ atque Vota, depictis solerent Tabulis repræsentari [a] *ut facta ipsa, pictura loqueretur*. Jam ille omnem, & suorum vim Militum, & Exercitus sui gloriam, Cruci addixerat adeo, ut in suorum Nummorum uno, quem ex Causeo [b] heic vides, hastati duo, Clypeisque innixi stent Milites, Labaro intermedio, ubi sacro sub Christi Domini Monogrammate, Crux (quæ ei victoriam, gloriamque portenderat) tanquam GLORIA EXERCITVS exhibetur.

Quid? quod Crucem, Magnus idem Augustus, in Deæ *Romæ*, sive Romanæ Urbis Simulacro [c], inque Statuæ, ei, in Urbe di-

a Sane ita Capitolinus de publicis scribit Tabulis, Maximini jussu depictis; idemque tandem (ne de Romanis Imperatoribus aliis fiat mentio) de Parthica Severi victoria *δημοσίαις γραφαῖς picturis publicis* tradita, Herodianus fatetur.

b In Roman. Mus. T. II. Tab. XVII.

c Simulacro fuisse *Romam*, (quasi ea si esset

Terrarum Domina, Gentiumque Dea)

ab Ro.

catæ dextera (a), & in suis non modo, quam Victoriæ itidem

ab Romanis excultam, jam pervetusta id ostendunt Numismata, nimisque elegans Figuræ ejus pictura, quam Barberinis in Ædibus adservatam, post Jo: Petrum Bellorium, (*De Fragmentis Vestigii Veteris Romæ*) Michael Angelus Causeus (Rom. Mus. T.II. Tab. XVIII.) juris publici fecit: id ejus adhuc ostendit Statua, quam Herodes, in Urbe Cæsarea, uti refert Josephus (Antiquit. XV. c. 13.) honori & nomini Cæsaris dedicavit: idque Templa ostendunt tandem, Numini Majestatique ejus extructa, quorum unum, sacra Urbis in Via, haud procul a Templo Pacis, atque Foro fuisse, Prudentius (L. 1. contr. Symm.) testis est.

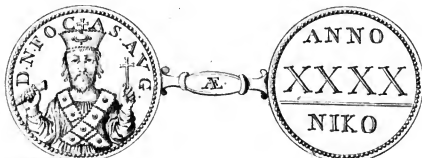
Ac Sacram resonare Viam mugitibus ante
Delubrum ROMÆ colitur nam sanguine & ipsa
More DEÆ; cujus quidem Effigies, ita graphice a Claudiano (Paneg. de Consul. Probi, & Olybrii) delineatur.

Ipsa triumphatis quæ possidet æthera Regnis
Assilit, innuptæ ritus imitata Minervæ.
Nam neque Cæsariem crinali stringere cultu,
Colla, nec ornatu patitur mollire retorto,
Dextrum nuda latus, niveos exerta lacertos,
Audacem retegit mammam; laxumque coercens
Mordet gemma sinum, nodus qui sublevat ensem.
Album puniceo pectus discriminat ostro.
Miscetur decori virtus, pulcherque severo
Armatur terrore pudor, galeæque minaci
Flava cruentarum prætenditur umbra jubarum
Et formidato clypeus Titana lacessit.
Lumine.

Romæ ergo istiusmodi Simulacrum ita postea a Constantino (iis in Nummis, quos inspexit Gretserus) repræsentatum jam fuit, ut Crucem nempe, utraque manu, gestaret, Crucique esset quodammodo id innixum; quasi si omnem a Crucis Signo, Roma, decus, roburque suum excipiens monstraretur.

a Satis de Statua ab S. P. Q. R. Constantino erecta, deque Cruce, ac Elogio, ad eam ipsam a Constantino adjectis, priore Capite diximus: hinc id unum de Constantino nunc præstabit adnectere, eundem nempe in CPolitano, ei cognomine Foro, Statuam suam ex ære factam, supra porphyreticam, Roma advectam Columnam collocasse; in dextera cujus manu, uti tradit Nicephorus (L. VIII. c. 49.) aureum Malum (Mundanum

dem (a) Imaginibus (ſuæ ut ita virtutis, victoriæque repræſentaret originem) tunc mandavit adponi ? Qua de re, ſequiores poſt CONSTANTINUM Auguſti, alii ſuas, trophæo Crucis inſigniverunt Imagines, ut in ſubjecto præſertim Imperatoris Focæ Numiſmate (b) factum eſt :

J.B. Sintes sculp.

Quidam, Victoriæ in Imaginis manu, Crucem ipſam dedere, per
D
inde

num Orbem hierogliphyce indicans) cum ſuperpoſita ei Cruce, ſtruxiſſe, Inſcriptione adjecta TIBI CHRISTE DEUS URBEM HANC COMMENDO. Quinimo *ἐν τῷ πραι-τωρίῳ* i. e. in *Prętorio*, Equeſtrem cum Cruce aliam Conſtantini Statuam conſtitiſſe, Cedrenus (in Hiſt. Comp.) non obſcure fatetur.

a Apud Lipſium (L. 3. de Cruce c. 16.) Conſtantini ſunt Nummi, in poſtica quorum parte, Victoriæ Imagunculæ, Crucem, manu geſtantes exhibentur.

b Solo minime in iſtiuſmodi poſt Vaillantium (Tom. 3.) Imp. Focæ Numiſmate, verum in aliis CPolitarum Imperatorum in Nummis, Imperatores metipſi, Crucem manu præſeferunt : & quum Parens, Filiuſque, Filius, Materque, vel duo inſimul Fratres Imperium moderantes, cuſi inibi ſint; unam, cum duplici tranſverſa haſtula (ita ut duplicis confieret Crucis Imago) eadem geſtant ex parte ; uti præ aliis, tum Theodoſii Senioris fuere, Arcadii & Honorii, tum Theodoſii Junioris, Marciani, Juſtiniani, ac Heraclii Numiſ-

inde ac Anastasii Imperatoris factum cernes in Nummo (a), in quo nonminus, quam in Crucigeris itidem Nummis aliis, Siglæ prostant ceu litteræ CONOB, quæ rei Nummariæ peritorum nonnullis (b), CON*stantino* OB*latum Signum*, sibi velle videntur.

Sed

mismata, quæ sub Sixto V. in effossis Basilicæ Lateranensis ruderibus, Roma vidit. Quod eo autem in Focæ Nummo, Crux non modo Imperatoris in manu, sed ejus etiam in Camelaucio, ac in decussata, pectore tenus Stola conspicias; id non ei singulare, sed ferme ceteris commune Imperatoribus, ex Constantini, (uti cum Lipsio L. III. de Cr. c. 16. plerique putant) exemplo, extitisse nos edocent nonnulla eorum, tam ipsummquoque post Lipsium (Loco mox indicato) quam post Bandurium (in Numis. Imp.) Vaillantium, aliosque Numismata: imo D. Chrysostomus (Orat. quod Christ. sit Deus), *Crux est*, ait, *in Imperatoris Diademate*, *Purpura*: *Et Regum Purpuras*, inquit D. Hieronymus (Epist. ad Laet.), *& ardentes Diadematum gemmas*, *Patibuli Salvatoris*, *pictura condecorat*: quod & Augustinus (in Psal. 54.) aliique PP. confirmant: unde in Vita Caroli M. a Scholiaste, post Capitula Regum Francorum edita, *erat*, legimus, *Antiquorum ornatus vel paratura Francorum*, *calceamenta*, forinsecus *aurata*, *corrigeis tricubitalibus insignita*; *fasciolæ crurales vermiculatæ*, *& subtus eas tibialia & coxalia linea*, *quamvis ex eodem colore, tamen artificiosissimo opere variata*, *supra quæ*, *& fasciolas*, *in Crucis modum intrinsecus*, *ante & retro*, *longissimæ illæ corrigeæ tendebantur*.

a Sane Nummus hujusmodi, simul cum antica ejus parte, Anastasii ipsius vultum exhibente, apud Gretserum (T. 1. de Cr.) aliosque spectatur.

b Quamplures certe post Nummo

Sed ubi finem haberet suum hic sermo, si ipse dein vel cuncta vellem de CONSTANTINI Ostento Crucis Scriptorum veterum cogere, veterisque adhuc Ecclesiæ monumenta? Ergo intento dumtaxat digito satis sit indicasse Paschale Chronicon [a], Philostorgium [b], Socratem [c], Nicephorum [d], Gyzicenum [e], qui cum aliis post Eusebium [f] sane plurimis [g], Crucem a CONSTANTINO, & die primum in Cœlo, & in Visu subinde noctis spectatam esse confirmant. Atque ne omnia Ecclesiasticæ Antiquitatis cimelia præterire sim visus; unam heic memorabo Christianorum

---

mographos, Historicosque sunt passim Impp. Veterum Nummi, Crucis Signo nitentes; e quibus duos apud Lipsium (L. 3. de Cr.) traditos, addam adhuc is infra:

Quoniam itaque non in his modo, quam in Crucigeris, uti diximus, Numismatibus aliis, Siglæ sunt istiusmodi CONOB; de ipsis quidem, & fuit olim, hodieque sub judice lis perennat, ecquid litteris quaternis istis intellexerint Veteres? nam Cedreno interprete, tantumdem profecto sunt, ac *CIVITATES OMNES NOBIS OBEDIANT*, omnes scilicet Civitates Cruci subjectas esse debere: plures vero post Gretserum, Harduinum, Floravantium, aliosque jam sunt, qui Siglas has multifariam reddidere: at nonne, rogo, præstaret, ut interpretationibus earundem quibusvis, exegesis nonnisi eorum, qui Siglas ipsas *CONstantino OBlatum Signum* vertendas esse existimant, præferretur?

a Sive idipsum Alexandrinæ Ecclesiæ Chronicon, quod Du-Cangius, Titulo *Paschalis Chronici* publicavit.

b L. III. c. 6.

c L. I. c. 2.

d L. VIII. c. 32.

e In Act. Pr. Nic. Syn.

f L. I. de V. Const. c. 25.

g Quibuscum certe jam relatis Auctoribus, adnumerandi identidem modo essent Michael Glycas (Histor. L. IV.) Eutychius (T. I. Chronic. Orient.) Theodorus Engelhusius (Chronic. p. 33.) Scriptoresque SS. Sylvestri Papæ, & Quiriaci Martyris Actuum, quæ apud Papebrochium (T. I. & V. Maii) relata sunt: at cave putes, ea nos omnia, quæ sparsim sunt de Constantini Visione, in his Auctoribus tradita, ea nos, inquam, patulo, ut ajunt, ore, indiscriminatim declutere: nam hi licet Auctores luculentissimam de Constantini diurno,

antiquioris Ævi Lucernam (a); cujus in medio, Labarum; ea, ut paullo infra inspicies, concinnatum est forma, ut ipsius in vertice, Christi sit Monogramma, & in ea quam infra habet tabella, sive syparo, græca insit Epigraphe EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ : sicque isthoc in Schemate, nemo non viderit, quanto veteres post Christianos, illud de Cruce a CONSTANTINO visa prodigium, non certum modo, ita in celebre haberetur.

Quod e Liturgicis, eamdem denique CONSTANTINI Visionem testantibus monumentis huc adferam, unum erit, picta

no, nocturnoque Crucis Ostento mentionem injecerint; nonnulla tamen, narrationem hanc dum instituunt, intermiscent, quæ ab Eusebiana, eo de duplici Ostento Crucis Historia, toto dissident Cælo: quæ ob id omnia, quo sint in censu, quove in pretio a Viris Criticis habita, luculentius id sane est, quam ut abs me, pacto aliquo demonstretur.

a Quod Constantini profecto Labari ectypon, in medio situm erat unilychnis Lucernæ, quæ veteribus a Christianis ad nocturnarum fortasse fuit Vigiliarum usum adhibita; cujus integrum Schema a Cl. Dominico Georgio, ac Mammachio cusum cernes hoc modo, ut summo insit in ejus ambitu; texta lauro Corona, quam bina, gemmarum loco, galeata Capita ornant; & in ejusdem Coronæ centro, duo itidem Milites, dextera batillis, clypeoque sinistra innixi, ad latus stent ejus Labari, cujus icon jam supra repræsentatur.

picta nimirum isthæc in Ephemeridibus Greco-Moschis (a) Figura .

Ꙗ̆вле́нї́е на н҃бсѝ ц҃наго Кр҃та прѝ Константі́н Цр҃и.

Quamvis enim summo ejus in apice scriptum sit , *Gavlenie na nebesi cesna ho kerstà pri Constantii Zari* , *Adparitio gloriosæ Crucis sub Constantio Imperatore* , quasi si apud Moschos , ad VII. Maii diem (ad quem extat hæc Tabula) Adparitionis illius Crucis , quæ Hierosolymis , supra Golgotham , Imperatore Constantio , Magni Filio CONSTANTINI , Pentecostes tempore contigit (b) acta esset memoria ; quam

a Quæ Græco-Moschæ seu Ruthenicæ Ephemerides , a Daniele Papebrochio, præstantissimi Bollandiani Operis Continuatore doctissimo , Tomo primo SS. Maii præfixæ , postea adhuc ab Ignatio Kulczynscki , Basiliani Ordinis Monacho , *in Appendice ad specimen Ecclesiæ Ruthenicæ* Animadversionibus illustratæ fuere : quarum denique Papebrochii Ephemeridum , cum Greco-Moschis Capponianis Tabulis aliis , a Cl. Josepho Simonio Assemano , hæc dum scribo , vulgatis , comparatio , eumdem penes Auctorem (T. 1.Kalend.Eccl.Univ.) disertissime , uti adsolet exhibetur.

b Scriptam habes hac de Crucis Visio-

quam procul tamen est dubio, quin Moschi ipsi, Adparitionem nonnisi Crucis, CONSTANTINO M. exhibitam, tunc ob oculos ponant; nam in adplicito ante illo (sui scilicet juxta Seculi [a], Gentisque gustum constructo), Græco-Moscharum Ephemeridum Schemate, jam Crux in Cœlo sub diem a CONSTANTINO inspecta; Christus eidem dormienti Augusto (uti narrat Eusebius [b]) in Visu noctis adparens; CONSTANTINUS nocturnum Visum Amicis suis exponens; CONSTANTINI cum Maxentio prælium; Maxentiusque tum demum victus, interfectusque videtur.

Quum diurnum heinc ergo, nocturnumque Crucis Ostentum CONTANTINO exhibitum, & Augusti ipsius adsertum sit juramento, & tam imposita synchronorum, posterorumque Auctorum plurium nube, quam haud paucis Antiquitatum monumentis indubiis probatum liquido sit; decernat vel Scepsis tandem, num Ostentum utrunque illud, ad putum veterum Christianorum figmentum, cum Oiselio, priscisque possit cum Ethnicis revocari; uti politicum CONSTANTINI *stratagemma*, traduci queat cum Tollio; ac sin utraque

---

Visione Epistolam S. Cyrilli Hierosolymitani ad Imp. Constantium. *Diebus*, narrabat ille, *Sanctæ Pentecostes, circa horam tertiam, omnium maxima Crux ex lumine constituto in Coelo supra Sanctissimum montem Golgotham, & usque ad Sanctum montem Olivarum extensa apparuit, non uni, aut alteri tantum visa, sed universæ Civitatis multitudini manifestissime ostensa; neque ut aliquis forte putaret, celeriter secundum phantasiam percurrens, sed quampluribus horis supra terram aperte conspecta, coruscis splendoribus radios superans Solares:* cujus licet Epistolæ, nulla a D. Hier. (L. de Script. Eccl.) injecta mentio sit; nil ob id tamen obstat ex Bellarmini judicio (In Cat. de Script. Eccl.) ut genuinum, illa fœtus Cyrilli existimetur.

a Sic enim de earumdem Papebrochii Ephemeridum Ævo, laudatus mox Assemanus. *Notant Bollandistæ ætatem Tabularum suarum Græco-Moscharum in Prologomenis ad Tom. 1. Maii pag. 44. quas Pictor ipse Ruthenus confectas testatur Anno Mundi secundum Græcos 7136., hoc est, Christi 1628. adeoque longo post tempore, quam Græcorum Imperium est eversum. Hinc Sanctorum Icones in iis Tabulis expressæ, & a rudiore prodierunt manu, & gravem etiam alicubi Pictoris lapsum continent.*

b In V. Const. L. 1. c. 28.

utraque ea Visio, diurna saltem cum Basnagio, Ecatholicisque cum aliis denegari nunc valeat: an ii potius, qui novandi cacoete, æstuque ducti quotidiano jurgandi, testatam adeo, utriusque Ostenti illius veritatem non probant, ii, repeto, omnes, jure ac merito, intemperatioris, pravæque Critices vitio postulandi sint quidem: nam si in duplicis Ostenti illius veritate probanda, vel ipsa omnia, queis eam nos antea vindicabamus momenta, satis minime sunt; ecquid, rogo, satis umquam futurum erit [a] ut narrata res aliqua comprobetur?

Sed quæ nostri objiciant Hipercritici, age & audiamus. Silentium objectant primo tum Gallicani Panegirstæ Nazarii [b], nonnullorumque Gentilium, qui CONSTANTINUM, post relatam de Maxentio, Exercituque ejus victoriam, pro concione laudantes; nullam tunc tamen de adparente Augusto illi diu noctuque Cruce, mentionem fecere: tumque silentium objectant adhuc S. P. Q. R., qui tantum abfuit, ut triumphali in eo Arcu [c], quem CONSTANTINO ob devictum Maxentium dedicavit, quoddam, ut æquum erat, sive scriptum, scalptumve, ea de visa in Cœlo Cruce, deque parta Magno hoc ab Imperatore, virtute Crucis victoria, monumentum reliquerit; ut ibi potius Augusti ipsius in Deos Patrios cultum (qui ab homine ad Christianismi religionem, divina Crucis Adparitione vocato, præstari certe non quiverat) expressum fecerit ita, ut anaglyptico, supra Fornicem opere, CONSTANTINUS, patritis sacris dans operam, votiva nempe Sacrificia offerens inspectetur.

Quæ

---

a Simile etiam clamavit modo Balutius (in Notis ad Lact.) *quid enim*, inquiens, *deinceps verum censebitur, si historiam hanc, quæ Lactantii, Publilii Optatiani Porphyrii, ac veterum etiam Numismatum testimonio nititur, inter fabulas, & pias veterum fraudes connumerare fas fuerit? Religiosius ista tractanda sunt, & irreligiosa illa temeritas, procul abesse debet a pectoribus Christianorum.*

b In Paneger. Constantino dict.

c Qui Triumphis insignis, spectatissimæque magnitudinis Arcus, Romæ, in capite Viæ Appiæ, pone

An.

Quæ extat vero [insurgunt secundo Nostri] de CONSTANTINI diurna, nocturnaque Crucis Visione narratio, ea ex illis, qui Eusebium, Auctorem referunt, Libris *de Vita Constantini*, depromta est universa: at quod nequaquam Cæsariensi huic Eusebio adjudicari queat id Opus, Eusebius ipse nos edocet, qui quum Historiam Ecclesiasticam suam [Theodorito (a), aliisque testantibus] haud ultra CONSTANTINI *Vicennalia*(b), Nicomediæ, C. A. cccxxv. (c) cele-

Amphiteatrum, jam ad hæc usque tempora, ætatem ducit: quo proinde in Arcu, quicquid Ævi voracitas, injuriæque pessumdediderant temporis, restitutum est opportune sub CLEMENTE XII. P. M. quocirca ad Arcus ejusdem latus, e regione Palatino obversum, hodiedum extat Lapis, in quo ista leguntur.

CLEMENTI XII.
PONT. MAX.
QUOD ARCUM
IMP. CONSTANTINO MAGNO
ERECTUM
OB RELATAM SALUTARI
CRUCIS SIGNO
PRAECLARAM DE MAXENTIO
VICTORIAM
JAM TEMPORUM INJURIA
FATISCENTEM
VETERIBUS REDDITIS
ORNAMENTIS RESTITUERIT
ANNO D. M. DCCXXXIII.
PONT. III.
S. P. Q. R.
OPTIMO PRINCIPI
AC PRISTINAE MAJESTATIS
URBIS ADSERTORI
POS.

a L. I. c. I.

b Quivis certe non nescit quod *Vicennalia*, *Decennalia*, ac id generis Festa, jam post Romanos, ad uniuscujusque Imperatoris, occæpti Imperii diem, Votis solemnibus, publicaque universim celebrandum lætitia agerentur.

c Spectari, dum ita lubeat, potest Pagius (in Baron. crit. ad C. A. 325.) si ejus forte in Hankium, & Wilhemium, quoad Annum Constanntini *Vicennalium* Castigationes optentur.

celebrata protraxerit, se sic Auctorem fuisse negat Librorum *de Vita Constantini*, in quibus, ad Christianæ usque Epochæ Annum cccxxvii., ad Annum nempe post *Vicennalia* CONSTANTINI undecimum, Ecclesiasticis ea de rebus Historia, ducta ordine est. Quid, quod pugnantia scribat certe, quivis ille jam fuerit hujusce Operis Auctor? Spectatum, enarrat ille, in Cœlo primitus a CONSTANTINO, pomeridianis diei horis, Signum Crucis fuisse; & eidem deinceps dormienti Augusto, Christum, diurno illo cum Signo adparuisse in nocte: quod, si factum fuisset ita, jam CONSTANTINUS, eodem docente Christo, Signi illius mysterium, religionemque novisset: at, quam falsum id sit, ex ipso noscas CONSTANTINI *Vitæ* Scriptore, qui CONSTANTINUM Christianis ab Sacerdotibus testatus est quæsiisse, eccujus Dei, Signum esset Crux illa, quæ ipsi fuerat exhibita? Sibi itaque ipsi, isthæc, inferunt, male constans narratio adversari videtur.

Sed qui præterea (iidem dixerint Nostri) qui fieri quiverat, ut CONSTANTINO & Crux in Cœlo sub diem, & Christus cum Crucis Signo adparuisset in nocte, quum Augustus is quidem, plura, variaque, vel ipsam adhuc Maxentianam post adsecutam victoriam, Idololatriæ reliquerit monumenta? Quam lubens enim tunc ille, idololatrico majorum more, Pontificatum Maximum gessit; quemadmodum Romana hac, in Cæsiis servata Ædibus [a] Inscriptione testatur.

MAGNO . ET . INVICTO
IMP. CAES. C. VAL. AVREL.
CONSTANTINO . PIO . FEL.
INVICTO . AVG. PONTIF. MAX.
TRIB. POTEST. CON. III. P.P.
PROC. D. N. CORPVS CORIARIORVM
MAGNARIORVM . SOLAIARIORVM
DEVOTI . NVMINI . MAIESTATIQVE
EIVS

E Sub

a Sane Romæ in Cæsiis, ad Vaticanum Ædibus, isthæc fuit Inscriptio, quæ a Baronio, atque Pagio ad Chr. An. 312. adlata est.

Sub tempus ipsum, *Concordiæ* in Urbe Templum, Augustus idem, opere, & cultu splendidiore restitutum jam voluit, perinde ac in Elogio quodam alio post Gyraldum (qui id e Laterani exscriptum refert [a] ruderibus) exhibetur.

D. N. CONSTANTINO . FELICI . AC . TRIVMPHATORI . SEMPER . AVG. OB . AMPLIFICATAM . TOTO . ORBE . REMP. FACTIS . CONSILIIS . S. P. Q. R. AEDEM . CONCORDIÆ VETVSTATE . COLLAPSAM . IN . MELIOREM FACIEM . OPERE . ET . CVLTV . SPLENDIDIORE RESTITVIT

Signa tunc tandem Idololatriæ is præstitit διαγνωςικὰ dum superstitiosa Aruspicinæ officia, Aruspiciumque Responsa omnia, eo probavit Rescripto [b], quod ad *Maximum* [c] dedit; ut *retento*, nimirum, *more veteris observantiæ*, *& Aruspicum requisita essent Responsa*, & diligentissime ad ejus subinde *scientiam* referrentur.

Quando nos autem, ea ab Critica natione, quæ in totam Eusebii, de diurno, nocturnoque CONSTANTINI Ostento Crucis enarrationem depugnat, Objecta isthæc audivimus; sinamus denique, ut irruentium in Visionem duntaxat Crucis diurnam, Adversariorum phalanges, oppugnatio-

a Lilius Gyrald. in Deor. Syntag. dum de *Concordia*, Romanorum Dea is loquitur.

b *Si quid* (ecce tibi Constantini Rescriptum illud, Theodosiano intertextum in Codice L. 1. de Pag.) *si quid de Palatio nostro aut cæteris operibus publicis devastatum fulgure esse constiterit; retento more veteris observantiæ, quid portendat, ab Aruspicibus requiratur, & diligentissime scriptura collecta, ad nostram scientiam referatur: cæteris etiam usurpandæ hujus consuetudinis licentia tribuenda, dummodo sacrificiis domesticis abstineant, quæ specialiter probibita sunt. Eam autem denunciationem atque interpretationem, quæ de tactu Amphitheatri scripta est, de qua ad Heraclianum Tribunum & Magistrum Officiorum scripseras, ad nos scias esse perlatam. Dat. XVI. Kal. Jan. Sardicæ Acc. VIII. Id. Mart. Crispo II. & Constantino II. CC. Cop.*

c Qui idem *Maximus*, Urbis certe tunc temporis Præfecturam gerebat; prout in Græcis, apud Cuspinianum Præfectorum Indicibus invenitur.

tionesque sequantur. Agite: viri simus. Nam Lactantius (ecce prima, quæ *nostris opponunt viribus arma*) solo siquidem de CONSTANTINI nocturno Visu mentionem instituit, *admonitus est* [a], inquiens, *in quiete CONSTANTINUS, ut Cœleste Signum Dei notaret in Scutis*: quo, *Celestis Signi Dei* vocabulo, non ille Crucem, sed Christi potius indicat Monogramma, dum subdit, *fecit, ut jussus est*; *& transversa X littera, summo capite circumflexo, Christum in Scutis notat* [b]. Narrationem subinde urgent Sozomeni [c] qui CONSTANTINUM in *sopore* vidisse, scribit, *ad Orientalem partem in Cœlo, Signum Crucis, igneo fulgore rutilare*; *& quum esset ea Visione exterritus, adstitisse Angelos, dicentes*, IN HOC VINCE. Sunt ab his utique in nos immissi Rufinus [d], Nicolaus I. Papa [e], Abbas Uspergensis [f], Haymo Harbestanensis [g], aliique postremo, qui CONSTANTINO, unam nonnisi, noctu factam commemorant Visionem. Ac si revera sub die (instant Nostri nunc iterum) Crux, nedum CONSTANTINI, quam ejus omnium Copiarum obtutibus spectata esset in Cœlo, nequaquam Ethnici, rem tot adeo compertissimam testibus, *tamquam fabulam, ac figmentum*, uti nos antea ex Gyziceno retulimus, traduxissent jam libere, ac præfidenter. Quid ergo reliquum (sic omnes tandem Constantinianæ Visionis Osores, conferto agmine obstrepunt, irruuntque) ex jam dictis constabit, ni, vel quod omnis Eusebiana, de CONSTANTINI Visione Crucis narratio falsa sit; vel, si aliqua unquam admittenda sit Visio, hæc, nequaquam interdiu, sed in Visu duntaxat noctis IMP. FL. CONSTANTINO AVG. facta esse putetur?

Quam adposite scilicet, ac solerter! *Levia tamen*, ut inquit ille, *sunt hæc, quæ tu pergravia esse, in animum induxisti tuum*. Objectis ergo his omnibus respondetur.

E 2 Ac

a De Mort. Persec. cap. XLIV. p. 267.
b Vid. pag. XCIII.
c Edit. Vales. p. 404.
d Hist. L. IX. c. 9.
e Resp. ad Consult. Bulgar. c. XXXIII.
f In Chron.
g Eccles. Hist. L. VIII.

Ac primo quidem, absque Œdipo, vel Scholiaste, ὡς λόγος ἐςὶ, unusquilibet caussam agniturus erit silentii, quo jam Ethnici Oratores, præsertimque Nazarius, sua in habita CONSTANTINI laudatione, tacuerint Crucis Ostentum. Si forte enim Nazarius, CONSTANTINUM, pro concione suscepisset laudandum post Ægyptios homines, penes quos Crucis Signum, pro sacro, faustissimoque, quum virtutis Solaris, tumque futuræ Vitæ hieroglyphico erat [a]; nequaquam ipse, Cœlestis Ostentum Crucis, eidem Augusto factum, præteriisset silentio: at quum Crux post Romanos, summæ velut infamiæ [b], malique ominis Nota, execrata sic esset, ut vel *mentio sola Crucis*, *indigna*, testante Tullio [c], *cive quovis Romano*, *liberoque homine fuerit*; nemini ob id mirum si ab Ethnico Oratore, sua in acta, apud Romanos homines, de CONSTANTINI victoriæ, Oratione, in qua δυσφημίαν, omnesque avertere infausti ominis voces, is de-

---

a Si de Cruce, sive Tautico Ægyptiorum Charactere (cujus ex forma, vel Paradisianum *Vitæ Lignum*, vel *Signum* in Cain positum vel *Hylarchicum*, *Plasticum*, vel *Archeum Principium* designari putant nonnulli) cuncta tradi deberent, quæ Witsius, Albupharagius, Kircherus, aliique scripsere; rem ego certe haud unius, quum paginæ, tum diei impendio absolvendam, nec opportune aggrederer. Summæ itaque rei, me fategisse non dubito, si cursim nunc, obiterque commemoratum is velim, adeo scilicet sacro Crucis ansatæ symbolo ☥ oblectari Ægyptios, ut eo siquidem, nedum vim Solis, Elementarem in Mundum (in quaterna videlicet Elementa, quaternis in Crucis ligneis, connotata) diffusam, sed adfuturam peræque Vitam (ut ex Rufino, ac Socrate nosces alibi) indicatam voluerint: quo sane factum, ut in Osiridis, Isidis, aliorumque Ægyptiorum Numinum manibus, Crux adpareat; prout in iis, quos Romæ cernimus Ægyptiacæ Antiquitatis Obeliscis, Cimeliisque multigenis intuetur.

b Quantæ Crux, apud Romanos infamiæ (nam de Gentibus ego aliis, vel de Hebræis apud quos *maledictus erat* qui *pendebat in ligno*, sermonem heic non instituo) execrationis, injuriæ, probrique plena jam fuerit, abunde siquidem, præ Scriptoribus plerisque aliis, testatum habes ab Livio (L. 1.) Minucio (in Octav.) Apulejo (L. 1. de Asin.) Plutarcho (L. de fort. Rom.) Tacito (L. 4. Hist.) necnon ex L. *Capitalium* ff. de Pœnis, & L. 8. ff. ad L. *Cornel.* exque L. *Liberorum*, ff. *de his qui infamia notantur*.

c Pro C. Rabir.

debuerat ex more (a), in istiusmodi, inquam, Oratione; ne verbo quidem de Adparitione Crucis illa in Cœlo, instituta sit mentio: nam incredibile omnino erat Romanis, ut Crux ipsa, quam ut mortis habebant, omnisque symbolum mali, imo quam Stemma (b), Notamque esse sciebant execrati ab his omnibus Christianismi; Crux in quam ipsa, glorio-

a Quæ, qualisque post Romanos excreverit antiqua illa In præcavendis, dum Sacra, Festaque agerent, mali ominis vocibus *δυσδαιμονία*, exemplis est apud Plutarchum (in Cicer.) Tibullum (L. 1. 11. 1.) aliosque quamplurimos testatissima: ut ecce illa in Sacris faciundis consuetudo, ut dum Victima, post ei factam molæ salsæ, farri scilicet tosti, salisque adspersionem, jam jam erat a Victimariis occidenda, *macta*, seu *magis aucta*, in more fuit vocari; unde *mactare* pro *cædere* dici invaluit, eo quod *cædere*, *jugulare*, & id generis verba, sævitiem quandam animis existimabant ingerere: non secus ac, dum de *aliquo*, *jam pridem defuncto* (ut inquit Tertullianus L. de Testim. Anim.) *tamquam vivo*, quis *Romanos* requireret, *præ manu occurrebat dicere*, ABIIT JAM, ET REVERTI DEBET, *ne dicerent* MORTUUS EST: putantes nempe, quod si *mortis*, vel *obitus* adhibuissent vocabula, malum aliquod sibi omen adsciscere viderentur.

b Quamvis inficias ire debeat nemo, quod ex adhibita, ab ipsis usque exorientis Ecclesiæ incunabulis, *Disciplina Arcani*, Religionis Christianæ mysteria, sub hieroglyphicorum, seu Signorum involucro Profanis quidem, sive nondum initiatis quibusve consueverint tegi; compertissimum ubique tamen ipsis fuerat Gentilibus, quod Christiani, nulla se magis alia gloriari Nota, vel Stemmate usurpaverint, quam Sacro Crucis signaculo; nam *Christiani* (ut S. ait Ephremus L. de Pœnit.) *a Gentilibus & Judæis distinguebant se, coronando postes pretiosa & vivifica Cruce*, de qua scripserat Paullus (ad Galat.) *mihi autem absit gloriari nisi in Cruce Domini Nostri Jesu Christi*: quare ne dubita, quin, ipso usque ab Apostolico Ævo, signi Crucis formandi invaluerit religio (eccur non Servatoris peræque in Crucem acti imago, eodem cœperit tempore usurpari, uti unus præcipue Turrianus non uno probat in loco?) nam *Christiani, ad progressum eorum omnem* (teste Tertulliano L. de Cor. Milit.) *atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & calceatum, ad Lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia quacunque eos conversatio exerceret, frontem Crucis signaculo terebant: & harum, & aliarum hujusmodi disciplinarum, si legem expostules Scripturarum, nullam invenies, Traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides observatrix*: quibus quidem ex verbis, sychophantiæ postulari debent omni-

gloriofiffimam illam adeo CONSTANTINI victoriam ominaretur. Quod eo autem CONSTANTINI in Arcu, nullum S.P.Q.R. de Cruce cœlitus CONSTANTINO oftenfa monumentum expreſſerit; id, tantum abeſt ut geſtæ rei veritati quid detrahat, ut magis ipſam, de qua proxime diximus, ſuperſtitionem præſeferat Romanorum. Sed quamvis avita ſuperſtitione prohibente, nihil eo in Arcu, de CONSTANTINI Oſtento Crucis repræſentarint Romani; dum ipſi tamen, in Fornicis ejuſdem Inſcriptione (a), Maxentium a CONSTANTINO, non conſilii humani ductu, ſed INSTINCTV DIVINITATIS devictum tandem fuiſſe, memoriæ commendarunt; nonne, rogo, tantumdem ferme id fuit, ac ut partam a CONSTANTINO, virtute Crucis victoriam,

omnino Centuriarum Scriptores, qui (Cent.3.c.10.) Tertullianum a Montano, ac Montaniſtis edoctum, ſigni Crucis formandi originem, Eccleſiis obtruſiſſe commenti ſunt; quippe quum luce clarius, vel ipſe idem, ut vidimus, Tertullianus edixerit, morem ſcilicet illum, non abs ſe jam fuiſſe, aut ab aliquo citimorum temporum Præſule inſtitutum, ſed quod receptæ illiuſmodi Diſciplinæ, *Traditio fuerit auctrix*, *conſuetudo confirmatrix*; prout Ignatius, Juſtinus, Athanaſius, Nazianzenus, Niſſenuſque Gregorius, necnon Baſilius (quantumvis contra, & Brentius, in Proleg., & Hamelmannus in L. de Trad. falſiſſime crocitaverint) omneſque ferme, quotquot Latini, Græcique oris ſunt Patres, ſenſu uno fatentur.

a Spectandam quippe ſe exhibet, tam in antica, quam poſtica Arcus illius facie, hæc Inſcriptio, quæ, tametſi in Gruteriano Theſauro pag. 282. intertexta ſit quidem; non abs re tamen duxi, ſi cupido nunc lectori exponeretur.

IMP. CAES. FL. CONSTANTINO . MAXIMO
P. F. AVGVSTO . S. P. Q. R.
QVOD INSTINCTV . DIVINITATIS . MENTIS
MAGNITVDINE . CVM . EXERCITV . SVO
TAM . DE . TYRANNO . QVAM . DE . OMNI . EIVS
FACTIONE . VNO . TEMPORE . IVSTIS
REMPVBLICAM . VLTVS . EST . ARMIS
ARCVM . TRIVMPHIS . INSIGNEM . DICAVIT

Arcus intra Fornicem
hinc legitur. inde

LIBERATORI . VRBIS FVNDATORI . QVIETIS

riam, fassi essent inviti, perinde atque non pauci[a] opinantur? Sacrificantium autem illæ, quæ triumphali in ipso Arcu sculptæ insunt Imagines, ex MAGNO cum CONSTANTINO nil commune præseferunt, verum benevolos in Augustum hunc ipsum, gratosque indicant animos Romanorum; quippequi, ut suum illum, augustiore quo possent modo ornarent undique Arcum, jam hunc in unum, monumenta ex dejectis Imperatorum priorum Arcubus, trophæisque illorum aliis convexere: nam ibi itidem, insignes illæ, quæ quidem alibi exstabant prius, M. Aurelii, & Antonini collocatæ sunt Statuæ, e quibus (vivo tunc ac vidente, qui id refert Baronio[b]) pectore tenus Capita, furto fuere, juvante nocte, a quibusdam sublata, adliciente id profecto ad facinus, Operis elegantia: a qua proinde, non secus ac ab aliorum ipsius Arcus anaglyphorum præstantia, quum diversissimum plane sit modis omnibus, genus illud scalpturæ, quo ibi adhuc CONSTANTINI triumphus, necnon Maxentii, Militumque ejus in Tiberim concitata subversio perstat hodie; præstantissima iccirco illa Imperatorum sacrificantium anaglypta, nequaquam poterunt ad CONSTANTINI referri Arcus ætatem, quando scilicet Scalpturæ artem, jam a pristino cultu suo, elegantiaque prænimium excidisse, nemo nesciens est. Quare hæc, de quibus dicimus, Schemata, quum ad Fornicis nonnisi ornatum, illuc fuerint advecta, non de his ideo, eo ab Arcu tollendis, religiosa posteritas cogitavit[c]; maxime quia, ea *Vota*[d] *Decennalia*, ac *Vicennalia*, quæ in-

a Sic præ aliis quibuscunque, Baronius ad C. A. 312. opinatur.

b Loco mox indic.

c Quid vero mirum, si in Christiani illius Magni Imperatoris Fornice, subsequens usque nunc Orthodoxa Romanorum posteritas, ea, quæ diximus, Imperatorum Gentilium monumenta reliquerit; quum ad hæc adhuc tempora, cum sacrarum in Urbe Ædium ornamentis, non absimilia monumenta Paganica (quæ Cl. Ciampinus in *De Sacris Ædificiis* exhibet) dejecti velut Ethnicismi trophæa repræsententur?

d Supervacanei res laboris non prorsus erit referre, quod Vota, nempe, quæ ab Romanis, pro suorum salute Principum consueverant fieri, tria spectarint ad genera; quippe-

insculptis inibi Sacrificiis, designata sunt ita, VOTIS X, VOTIS XX, SIC X, SIC XX [a], ea, ajebam, superstitionis idololatricæ symbola, haudquaquam Augustus ille, suopte animo, vel dicis caussa, ibi jusserit addi; sed vix indulserit, ut sola temporis gratia, eodem illo in Arcu exponerentur.

Suppositionis exinde dicam, Libris de *Vita Constantini* impactam, nil omnino is moror. Sciens nanque jam eram, quod post eximii illum nominis JCtum, Dionysium Gothofredum [b], Libros hos Eusebio conatus fuerit eripere Mathias Fuhrmannus [c], eo siquidem motus, quod quum nempe Eusebius, suam non ultra Nicomediensia CONSTANTINI *Vicennalia*, non ultra scilicet Ch. A. cccxxv. [d] concinnarit Historiam, Libros proinde *de* CONSTANTINI ipsius *Vita*, utpote quia ad tempus usque CONSTANTINI Filiorum Imperium, ad Ch. nimirum A. cccxxxvii. excurrentes, nequaquam ille, eidem putavit esse Cæsariensi Eusebio adjudicandos. Sed nonne ferme *Delphynum sylvis adpingit, fluctibus Aprum*, dum hoc is modo, Ecclesiasticam Eusebii illam, Libris denis compactam, ac ad CONSTANTINI *Vicen-*

pequum alia pro Natali eorum Principum genuino, singulis quibusque Annis stata erant: alia pro Imperii eorumdem Natali, singulis itidem vel Quinquenniis, vel Decenniis persolventes Romani, sequioratum adhuc Vota, in proximum vel Quinquennium, vel Decennium suscipiebant: aliaque erant tandem, III. Nonas Januar. reddita, quæ JCtus Paulus (L. 10. Digest. L. 233. *De Verbor. Significatione*) commemorans, *post Kal. Jan.*, ait, *die III. pro salute Principis Vota suscipiuntur*.

a Quæ, Sacrificiis eo sculptis in Arcu, superpositæ Notæ VOTIS X VOTIS XX & SIC X SIC XX, Imperii Constantini Natale, Votis quidem tam *Decennalibus* absolutis, quam *Vicennalibus* nuncupatis, celebratum designant; hincque tantundem, Notæ illæ jam audiunt, ac SICut X *Decennalia* prospere acta sunt, SIC XX *Vicennalia* prospere peragantur.

b In Cod. Theod.

c Mathias Furhmannus, Austriacus, Ord. S. Pauli Pr. Erem. Part. I. *Historiæ Sacræ* Dialogismis, seu *familiaribus digestæ Colloquiis de Constantini Baptismate*, quod is Romæ, non vero Nicomediæ, vindicare conatur.

d Siquidem Nicomediæ, eo celebrata fuere Anno Constantini *Vicennalia*; nam Romæ, Anno equidem sequiore, seu C. A. cccxxxi. reacta esse noscuntur.

Vicennalia, ad Annum nempe cccxxvi. desinentem Historiam, ea quidem pro altera confuse sumit Historia, quæ in Libris de *Vita CONSTANTINI* ad Christi subinde Annum cccxxxvii. producta ordine est? Mirari equidem de Fuhrmanno nunc debet, quod postquam Hankius, omnem quamcunque de Eusebianis his Libris, CONSTANTINI Vitam spectantibus, dubitationem everterit; iterum ipse, recoctam satis hanc cambrem, nescio quo *Dialogistico* sale, nec una itidem alterave duxerit pagina recoquendam: tametsi hos ad Libros, Eusebio adjudicandos, unus, ne plura adferam, unus sat erit (quem ipse sibi Fuhrmannus, objectum prodit a Pagio) Philostorgius, qui [a] Eusebium, *suam*, ait, *Historiam ad ea usque tempora produxisse*, *quibus Liberi CONSTANTINI Magni*, *in Patris Imperium successerunt*: quibus ille in verbis, quum non de ea *Ecclesiastica* Eusebii locutus fuerit Historia (isthæc enim, ut vidimus, ad *Vicennalia* desinit CONSTANTINI) jam inde fit, ut sic alteram Eusebii indigitarit Historiam, quæ in Libris *de Vita Constantini*, ad Annum usque cccxxxvii. ad sequens nempe Filiorum CONSTANTINI Imperium continetur. Sed ecquæ, rogo, his in Libris pugnantia, eorum retulit Auctor? Sane ἀσύςατον, vel monstri loco, illud esse non debet, quod CONSTANTINUS, postquam perdius Crucem, Christumque subinde pernox, cum Cruce ipsa conspexerat, necesse habuerit adhuc, ut Sacerdotibus Christianis adcitis, eosdem sedulo, de conspecti abs se Signi mysterio sciscitaretur. Quid ita? Quia non refert Eusebius, Augustum illum, Christianæ religionis Κατήχησιν *Institutionem* tunc excepisse a Christo; sed jussum ei a Christo ipso fuisse, ut suum scilicet militare Vexillum, ad Signi conspecti ectypon (de cujus ipse mysterio a Christianis deinde eruditus fuit Ministris) concinnasset: quo sane vides, ut quemadmodum ferme *Saulus* qui & Paulus, a Christo olim vocatus, non a Christo tunc tamen, de Christianæ ejusdem religionis instructus fuit doctrina, sed hance postea, & quicquid omne, facto

a Lib. I. n. 2.

cto ei opus esset, ab instructore addidicit Anania (a); sic nil omnino mirari quivis hinc debet, si CONSTANTINUS, nullam a Christo in Visu noctis accipiens conspecti Signi exegesim, jam is propterea, post Visionem in nocte habitam Christi, necessum habuerit adhuc, ut Christianis ab Sacerdotibus, de adparentis sibi Crucis mysterio instrueretur.

Sed jam nos inde, ad antepositam pergamus illam, de CONSTANTINI Pontificatu Maximo Inscriptionem. Ac bene est, quod ante nos, hujusce tandem agnovit interpolationem Elogii oculatus testis Baronius (b), qui non illud CON-

---

a In Act. Apost. c. IX.

b Quamvis autem Annalistarum is Parens (ad C. A. 312.) Constantinum, ex eo Elogio Pontificatum Maximum tenuisse (contra ac autem in Not. ad MRolog. R. ad diem 21. Aug. opinatus jam fuerat) inferri posse negarit; reipsa probavit tamen, quod Constantinus, post debellatum Maxentium, non *tanquam Idololatra*, *sed ut infimi ordinis Christianus*, usus titulo, ac veste fuerit Pontificis Maximi; tametsi ipsum, alienum fuisse dicat ab Gentilium ea Cæsarum consuetudine, qua, dum Pontificis iidem Maximi titulum, amictumque sumebant, alta primitus scrobe subtus terram demersi, defluentem in ipsos ita, mactati tunc in Sacrificio Tauri excipientes cruorem, *Taurobolium* agebant illud, de quo & Marmora quidem plura, & Firmicius Maternus (Biblioth.PP.c.28.) Montfauconus (Antinq. T.1. P.1.) Gorius (in Mis. Etrusc. T. 2.& 3.) aliique locuntur. Sed ecquod unquam, quodne, rogo, Numisma, vel quodvis itidem aliud de Pontificia a Constantino adsumta Tunica monumentum obtrudet præclarissimus Vir? Scripsisse is novi Zosimum (L.4.) quod *simul atque summum Imperium quisque accipiebat*, *Amictus ei Sacerdotalis*, *a Pontificibus offerebatur*, *& continuo Pontificis Maximi titulum usurpabat*, *ac ceteri quidem Principes universi lubentissimis animis hunc honorem accepisse*, *adeoque Constantinus etiam potis Imperio*. Quid? Sane heic est, ut tu iterum Zosimo adsueti apud ipsum mendacii, inficitiæque dicam adpingas auctoritate Sozomeni, qui Constantinum (ut ante scripsimus) nusquam se, aut Filios, Pontificis illo Maximi titulo nuncupasse testatur. Stola, inquies, Pontificia, a Constantino dicenda erit assumta, propterea quod ab Senatu, absque illa indumenti Pontificii cæremonia, nequaquam Pontifex dici Maximus poterat Imperator. At ecce tibi Gratianus Augustus, qui, eodem fatente Zosimo, *quum Pontifices ex more*, *talem amictum obtulissent*, *aversatus est id quod petebant*, *ratus non esse fas*, *illiusmodi*

CONSTANTINO, sed Maximiano Herculeo fuisse primitus positum, & quum ejus subinde nomen, (execrationis in illum caussa) abrasum esset, CONSTANTINI postremo nomen, in nominis illius locum, suffectum esse comperiit, demonstravitque ex Titulo, qui in sinistro Inscriptionis illius baseos latere, scalptus graphice est.

DEDIC. KAL. JAN.
D. D. N. N. DIOCLETIANO . III. ET
MAXIMIANO. CONSS.

Si nullus ergo inficias ire non quiverit, quod nempe tertius Diocletiani Consulatus in Christi fluxerit A.CCLXXXVII; ille vero, quem nostra refert Inscriptio, tertius CONSTANTINI Consulatus in C. A. CCCXII., vel CCCXIV. inciderit; omne iccirco procul erit abs dubio, quin Inscriptio illiusmodi, ætatem longe præcesserit CONSTANTINI. Quinimo si eodem in Epigrammate, CONSTANTINUM ornant prænomina C. VAL. AVREL., quæ nequaquam CONSTANTINO ei MAGNO (, cui FLAVII prænomen fuit) verum Maximiano Herculeo data sunt; huic proinde, non CONSTANTINO, neque Diocletiano, (ut falso putat Baronius) adjudicari debet Inscriptio, Pontificisque ille Maximi Titulus, qui nunc inibi est. Sed fuerit age, fuerit inibi CONSTANTINO ea Pontificis Maximi adpellatio, tunc recens primulum posita: ecquid ita? Quamplures certe Christianorum Imperatorum Inscriptiones supersunt, in quibus illi (a), Majorum itidem more, Pontifices quidem Maxi-

modi habitu Christianum uti: & extat nihilominus quum post ipsum Baronium, tum post Gruterum (p.159. n. 7.& p. 1082. n. 13.) Inscriptio, ubi Pontificis ei Maximi titulus datus est. Satis ergo jam patet, quod Constantinus, debellato, virtute Crucis Maxentio, nusquam titulo usus fuerit, vel veste Pontificiis Maximi; tametsi temporis nonnisi gratia (uti nitidius patebit infra) non ipse modo, quam sequiores post ipsum Christiani Cæsares fiverint, ut ab S. P. Q. R. juxta avitæ consuetudinis morem, Pontifices quidem Maximi dicerentur.

a Qui vel a limine Romanam fal-

Maximi dicti sunt: at nusquam ideo, Christiani metipsi Cæsares, hunc sibi Titulum (ut falso credit cum Zosimo

saltem historiam salutaverit, sat gnarus erit quod nempe Maximus in Urbe Pontificatus (qui solis primum Patriciis, & alicui subinde ex plebe, uti T. Coruncanio contigit, ex Pontificum, quibus ille præsidebat Collegio, institutore nonnisi Numa, consuevit creari) suam ob illam in Sacra omnia potestatem, adeo jam post Romanos veneratione crebuerit, dignitate, præstantia, ut Octav. Augustus, postquam totius Romani Imperii (Triumviro Æ. Lepido mortuo) potius est, Augustorum is primus, Pontificatum Maximum tenuit: quo sane fluxit, ut sequiores post ipsum Impp., etiamsi Christiani, eo Pontificis fuerint Maximo titulo nuncupati; perinde ac non tam ex illa Constantini jam visa Inscriptione, quam ex pluribus post Gruterum adparet Christianorum Imperatorum Inscriptionibus aliis, ex illa scilicet, vel Constantini Junioris (pag. 283.) vel Valentis (pag. 288.) vel Gratiani (pag. 159. & 1082.) seniorisque Justini illa, (pag. 164.) quam ego unam, præ ceteris quibusque aliis nunc tradendam existimo, inde ut pateat, quam nimis procul a veritate hi abeant, qui Gratianum e Christianis Imperatoribus omnibus, postremum esse cum Nieuportio putant, cui Pontificis ea Maximi data sit nuncupatio: nam is Justinus, qui duobus ferme post Gratianum Sæculis (A. nimirum C. DXXVII.) mortalitatem explevit, in hac ab Ethnicis ei posita Inscriptione, Pontifex adhuc Maximus recensetur.

D. N. CÆSAR IVSTINVS. P. SAL. PIVS
FELIX. VICTOR. AC. TRIVMPHATOR
SEMPER. AVG. PONT. MAX. FRANC.
MAX. GOTH. MAX. VANDALIC. MAX.
COS. III. (Corrig. II. duos enim tantummodo Consulatus
iste gessit Justinus) TRIB. VIII. IMP. V.
CONSPICVAM. HANC. AEGIDIS. INSVLAM
INTIMA. ADRIATICI. MARIS
COMMODIS. INTERJECTAM. VENERAN
DAE. PALLADIS. ACRARIVM. QVONDAM
ET. COLCHIDVM. ARGONAVTARVM
PERSECVTORVM. QVIETEM. OB
GLORIAM. PROPAGANDAM. IMP.
S. C. IN. VRBEM. SVI. NOMINIS. EXCEL
LENTISS. NVNCVPANDVM. HONESTISS.
P. P. P. DESIGNAVIT. FVNDATIT.
C. R. P. Q. ET GENTEF. HONES
TISS. REFERTAM:

ſimo (a), Vandalenus (b)) vindicandum duxere; ſed hujuſmodi eos nomine, in Elogiis eorumdem nonnullis vocavere Gentiles, teſtante plurimum Servio (c), qui Chriſtianorum Imperatorum Arcadii, Honoriique temporibus, ætatem ferens, *hodie*, inquit, *Imperatores* DICIMUS *Pontifices*. Subeſſe ergo nulli debet occaſio dubitandi, quin Pontificis illud Maximi nomen, etiamſi, Romano illo in marmore, non Herculio, ut jam conſtitit, ſed MAGNO fuerit CONSTANTINO, olim primitus ſcalptum, ne hilum ideo, vel ei Oſtento contradiceret Crucis, aut Fidei hinc officeret CONSTANTINI, quem profecto Sozomenus (d), nuſquam ſe, neque Filios, Pontificis illo Maximi titulo nominaſſe fatetur.

Sequiore Gyraldi altera, de reſtituto a CONSTANTINO Deæ *Concordiæ* Templo Inſcriptione, ne leviſſime moveor. Scio Baronium, poſtquam diu multumque Inſcriptionem hujuſmodi, Lateranis in monumentis fruſtra prorſus quæſivit (e), eandem denique, uti falſam, ſuppoſitamque rejeciſſe quam merito: nihilo tamen minus, iſthæc licet ut certa, omniſque vacua νοθείας ſuſpicione admitti velit Inſcriptio; unum profecto, quod ea probaret, id eſſet, Templum ſcilicet illud, nequaquam a CONSTANTINO (in quo erravit Gyraldus) ſed ab S. P. Q. R. ob pacem a CON-

a L. IV.
b In Diſſert. de Orac.
c In Tert. Æneid.
d L. V. c. I.
e Summus ipſe Baronius (ad C. A. 312. n. XCI.) ſuam dum omnem in Inſcriptione illiuſmodi, perquirenda induſtriam, labore irrito habitam teſtatus fuit, ex Aldo tandem Manucio (L. de Orthogr.) unam profecto (extra, quam ullam aliam nec in Marmoribus, neque poſt Ἀρχαιολόγους *Antiquarios*, ſibi occurriſſe adſeruit) Lateranenſem produxit Inſcriptionem, quæ ad cujuſdam, in Laterano fortaſſe poſitæ Conſtantini Statuæ baſim conſtitiſſe videtur.

D. N. CONSTANTINO . MAXIMO . PIO . FELICI
AC . TRIVMPHATORI . SEMPER . AVGVSTO . OB
AMPLIFICATAM . TOTO . ORBE . REMP. FA
CTIS . CONSILIISQ.
S. P. Q. R.
DEDICANTE . AMICO . PAVLINO . IVNIORE
C. V. COS. ORD. PRÆF.
VRBI

CONSTANTINO, terra, marique partam, restitutum fuisse; at ita tamen, ut in inscripto Ædis ejus Elogio, CONSTANTINI ipsius nomen, honoris in illum caussa (prout erga Imperatores factitabant Romani) adponeretur.

Quid Nostri vero, datum illud a CONSTANTINO pro Aruspicina, Aruspicibusque consulendis, dehinc opponunt Edictum? Spondere enim sibi posse non jactent, quod ob id CONSTANTINUS, vel in deterius (opinione Baronii (a)) jam delapsus, vel Anno etiam, post Maxentium profligatum, nono (b), Augustus ipse, jam adhuc avita in Idololatria, ac superstitione retentus (uti pro more deblateraverat Zosimus (c)) existimetur. Si probe enim Constantiniani Edicti illi-

a Ad C. A. 321.

b Quum Constantinus C.A.312. Maxentium profligaverit, Annoque dein 321. id Edictum adpareat datum esse; patebit ideo, novem quippe Maxentianam post victoriam Annos, Edictum hoc prodiisse, quando scilicet profligato Licinio, jam Constantinus, Romano solus Imperio potiebatur.

c Stomacho saltem movendus eris in Zosimum, dum (L. 2.) is omne in Constantinum amaritudinis, malevolentiæque virus evomuit, *postquam*, inquiens, *universum Imperium ad unius Constantini potestatem rediit, non jam amplius insitam a natura malitiam tegebat; sed indulgens animi libidini, patritis adhuc sacris utebatur*. Sed bene est quod Constantinum eo Edicti præfati tempore, Idololatriæ jam nuncium remisisse declarant quamplures ejus, pro Christianæ Ecclesiæ bono præstantissimæ Leges, quæ post Historicos, ac in Theodosiano præsertim Codice hodiedum adservantur. Quam heic autem opportune occurrerit Constantini Numisma, de quo Ducangius, Baronius, Sada, Bandurius, aliique locuntur.

Sub cuspide hastæ Labari, Cruce Christi, & Monogrammate insigniti, pro-

illius introspecta sint verba, jam nullimode CONSTNATINUS Aruspicinam probasse, verum ille, vix hanc (quam nec tempus (a) cui serviendum tunc erat oppido, neque Imperii, quod is susceperat πολιτεία mox profligare sinebat) permisisse videtur. Ennumne CONSTANTINUS eo suo in Edicto, *Superstitioni*, ajebat (b), *servire cupientes, poterunt publice ritum proprium exercere*? Nonne ad Populum, *non prohibemus*, edixit (c), *præteritæ Usurpationis Officia libera luce tractari*? Quum is itaque CONSTANTINUS, Haruspicinam *pro Superstitione* acceperit, ac illam, publica nonnisi in luce (d), non privatarum intra Ædium limi-

---

prostat, medio velut ventre transfixus Draco, in quo humani nonnisi generis hostis, qui Idololatriç erroribus Gentes omnes infecerat expressus utique est. Quo proinde cum Nummo, analoga fuit Tabula, quam Draconem sub pedibus Constantini, Cruce Christi confixum, & in mare demersum repræsentasse ait Eusebius (L. 3. c. 3.) qua profecto in Imagine, Constantinus, suam de profligata Idololatria, virtute Crucis victoriam (uti nos alibi dicemus adhuc) exhibuisse videtur.

a Quanto enim in pretio Aruspicina post Romanos exstiterit, jam disertissime, & in XII. Tab. L. & apud Tullium (L. 2. de L.) certum fit luculenter. Tantundem ergo, eo temporis fuerat, Aruspicinam, sic post Romanos exculram, omnimode profligare, quam ut S. P. Q. R. Ethinicismo addictum, sibi infestum tunc reddere, eo quod patrii eorum ritus, ipsa cum Urbe nati, ita tunc universim pessundarentur.

b In Cod. Theod L. 1. *de Malef.*

c Ibid. L. 2..

d Quam ego lubens in illam pedibus iturus ero Eruditorum sententiam, aliud nempe a Constantino ante hujus Edicti tempora datum esse Rescriptum, quo adhuc publica Aruspicinç officia, interdicta omnibus essent: quo sane fuerit, ut Romani, ei superstitioni universim addicti, mirum statim in modum, (perinde ac in rerum novarum ordinem maturantes usuvenire conspicimus) tumultuantes quotidie, tempori ideo consulendum esse tunc duxerit Constantinus; satis contentus, ut juxta aliud de *Aruspicina, Aruspicibusque* Rescriptum (quod in Cod. Theod. L. 1. 2. *de Malef.* vides) Aruspicina non clanculum, neque intra privata limina, alienisve in domibus (unde majorum patebat passim flagitiorum occasio) verum ad Aras posset peragi publicas, ac Delubra; quod, uti nosces, malum certe præ aliis, minus est. Quare nitidius hinc noscendum occurrit quantum ab avito Idololatriæ errore

limina (ne ſic illicitis, opera data eſſet) exercendam indulſerit, quis quæſo eſt, cui non, Auguſti illius animus, ab *Superſtitione* hac ipſa, quam alienus probetur? Quod ſi Aruſpicum Reſponſa, ad ſe tandem referri, CONSTANTINUS mandavit, ſane id ipſe geſſit, non quaſi Augurum, fidem præſtans Reſponſis (quod male Zoſimus ſcripſit [a]) verum hoc ut is modo, & ſuæ quidem, & Reipublicæ tranquillitati peropportune conſuleret [b], expendens nempe, an quid in ſuum, Reique publicæ detrimentum quodcunque, reſpondiſſent Aruſpices. Sed quum poſtea, CONSTANTINI ejuſdem opera, longe, lateque Chriſtiana res invaleſceret, jam omnem ille Aruſpicinæ conſuetudinem, ſublatam penitus voluit, peſſumdavitque; quemadmodum ex ipſo Zoſimo [c], Euſebio [d], Sozomeno [e], aliiſque refertur.

Quando itaque CONSTANTINUM ab ei impacto, Maxentianæ poſt victoriæ tempora, Idololatriæ vindicavimus crimine, cujus prætextu, eidem hactenus denegatum erat Auguſto Divinum Crucis Oſtentum, quod ipſi diu, noctuque fuerat jam antea repræſentatum; ſupereſt modo, ut adpa-

---

re procul quidem abierit, poſt profligatum Maxentium Conſtantinus, perinde ac Dionyſius Gothofredus (in Comment. ad L. 1. Cod. Theod. *de Paganis*) Morinus (in Hiſt. Gallic. *de liberata Eccleſia per Conſtantin.*) Pagius (in Crit. Bar. ad C. A. 321. n. IV.) aliique tuentur.

a L. 2.

b Quoniam *maximum* (ut ipſe inquit, qui ex Augurum erat numero Tullius L. de Leg. 2.) *& præſtantiſſimum in Republica erat jus Augurum, auctoritati conjunctum, ut præ juribus eorum aliis, poſſent ipſi decernere, ut Magiſtratu ſe abdicent Conſules . . . & cum Populo, cum plebe agendi jus dare, aut non dare*; merito ob id factum, ut Conſtantinus, ſuæ quidem, Reique publicæ ſecuritati proſpiciens, ſuam ad ſcientiam referri ſedulo juſſerit quicquid Aruſpices vel de *Fulguris tactu* (unde iiſdem *Fulguratorum* nomen manavit) vel circa *Exta* & *Omina* (nam tria hæc ex Tullii teſtimonio L. 2. *De Divinatione*, Aruſpicina ſpectabat) reſpondiſſent: quemadmodum in ipſis Magicis permiſſis itidem artibus, Auguſtus idem (L. 3. Cod. Theod.) publicæ etiam, privatæque ſaluti proſpexiſſe dignoſcitur.

c Ibid.

d In V. Conſt. L. 1. c. 4.

e L. 1. c. 8.

parentis nonnisi interdiu CONSTANTINO Crucis narratio, ab opposito in eam ipsam Lactantii, aliorumque tandem silentio, inconcussa monstretur.

Quæ positivo [præfari certe nunc juverit] suffulta sunt argumento, ea *αρνητικοῖς negantibus* rationum momentis convellenda non erunt, ne quis vestigia forte sit sectaturus Fausti Manichæi, qui quæsitus ab Augustino, eccurnam ipse, Vetus non admitteret, Testamentum verbis illis Servatoris roboratum, *non veni solvere Legem*, *aut Prophetas*? respondit; inane illud esse testimonium, quia unius Evangelistæ, silentibus omnibus: quæ si valeret, Hæretici effrontis hominis ratio, de veritate actum esset adparentis in Cœlo, in Servatoris Natale Sideris, de quo duntaxat Matthæus locutus est; actum sic item de veritate jam foret Sudoris Christi sanguinei, quem solus retulit Lucas; actum peræque de quamplurimis esset Christi Domini gestis, quæ vel vno, vel altero Evangelista narrante, non ita tamen Evangelistis ab aliis recensentur. Exemplo quidem id esse debet Basnagio, græcalibusque quibuslibet ejus omnibus, quod si nempe Eusebio referente, Crucis Adparitio, & vigilanti, & dormienti CONSTANTINO, sive sub ipso primitus diei jubare, ac in Visu deinde noctis facta fuerit; contra vero Lactantius, aliique, diurnam Crucis Visionem CONSTANTINO factam, non memorant, dum solam narrant nocturnam; hoc ipsi pacto, aliquid sane veri (nocturnum Visum narrantes) retulere, sed aliquid ab illis falsi (eo de diurno dum non agunt Ostento) relictum minime est. Quid recta tamen a ratione abnormius, quam non Crucem adserere, sed Christi duntaxat nominis Monogramma, obdormienti exhibitum CONSTANTINO significasse Lactantium, verbis hisce, *admonitus est in quiete* CONSTANTINUS *ut Cæleste Signum Dei notaret in Scutis*? Eo nanque jam abest, ut crucem figant, vel quicquam nobis negocii hæc facesserint verba, ut diurnum ex ipsis potius, Signi Crucis Ostentum indicetur. Quamvis enim inficias iturus ipse non fuerim, quod Monogramma nimirum Christi, modo

Domini Signum [a], modo *Signum* [b] quandoque fuerit absolute vocatum; negari non potest tamen, quin vocabulis istiusmodi, Crux a Lactantio [c], nec non a ceteris adhuc PP. [d], Divi-

a Sane hoc nomine vocatum est Christi nominis Monogramma in eo eruto ex Cœmeterio S. Hippoliti Marmore, quod a Boldetto pag. 345. vulgatur.

PETRO ET MARCELLINO IN SIGNO DOMINI ☧
VIVI SIVI FECERVM. Cor. SIBI FECERVNT.

b *Signum* absolute, metipsum Christi dictum est Monogramma in eo Marmore alio, quod e S. Agnetis Cæmeterio, in dias luminis auras eundem apud Boldettum pag. 273. sic producitur.

☧ ASELLVS ET LEA PRISCO PATRI BENE ME
RENTI IN PACE
QVI BIXIT ANNIS LXIII. MENSIBVS III
DIES N. XII
IN SIGNO

heinc ☧ inde

Palmæ folia
V. KAL. OCT. D. BASSO. ET ABLAVIO
CONSS.

c *Quum enim* (ita L. 4. c. 27. is ait) *quidam nostrorum Sacrificantibus Dominis assisterent, imposito frontibus* SIGNO, *Deos eorum fugaverunt*.

d Quorum ferme universorum PP. in numero, sunt præsertim Ephremus (*L. de Ver. Pænit. c.* 3.) Ambrosius (Orat. *de Obit. Theod.*) Cassiodorus (*in Psal.* 4.) Paulinus Nolanus (*Epist.* 11. ad *Severum*) Augustinus (L. 11. *contra Parmenian*) Damascenus (L. 4. c. 12.) Sophronius Hierosolymitanus (Hom. *de Venerat. Cruc.*) Alcimus Avitus (L. V.) jam canens

Sic nos Christe tuum salvet super omnia SIGNVM
Frontibus impositum.

Sed in horum profecto, imo in omniumfere PP. de Cruce Christi encomiis, laudibusque, nunquam Crux, *Cæleste Signum* dicta fuit: quod argumento magis esse jam debet, ut Lactantius, dum *Cæleste Signum Dei* Constantino in noctis Visu, patefactum narravit, eo siquidem ex adjuncto CŒLESTE, Crucem is intellexerit, quæ jam in Cælo eidem fuerat Augusto, die præcedenti ostensa. Quam-

Divinisque Scripturis (a), κατ' ἐξοχὴν, universim, ac proprie designetur. Quoniam ergo Lactantius jussum narravit CONSTANTINO fuisse ut *Cœleste Signum Dei notaret in Scutis*, Crucem sic ille, quam in Cœlo sub diem CONSTANTINUS suspexerat, designavit; nam Crux, non alio dici quiverat pacto *Signum Dei* COELESTE, ni relate ad locum seu Cœlum, ubi fuerat exhibita; neque Lactantius, ullibi unquam, ni CONSTANTINI duntaxat Visionem commemorans, Crucem, COELESTE *Signum Dei* recte duxit vocandam. Si Lactantius itaque admonitum fuisse adserit CONSTANTINUM, ut *Cœleste Signum Dei notaret in Scutis*, & CHRISTUM, sive sacrum Christi nominis Monogramma fuisse subdit, a CONSTANTINO in Scutis ipsis notatum; cave heinc inferas, quod CONSTANTINUS vel solum Christi in

 quie-

Quamvis autem Crux non modo quam Monogramma (ut hucusque nos vidimus (sub vocabulo *Signi Domini*, vel *Signi* consueverint exprimi; num Nazarius tamen, dum Constantino dicatum ait (in Paneg. 2.) ab Senatu fuisse *Signum Dei*, isthoc is nomine, Christi Crucem, vel Monogramma, vel Christi Statuam, uti putat Baronius (ad C. A. 312.), vel, quod is forte maluerim, Crucem cum Monogrammate [prout in Labaro cernimus Constantini] expresserit; id, plenum undique dubii nunc est adeo, ut certi hoc solum sit, nil esse hactenus, quod certe ac definite eo de ipso noscatur.

a Supremi Judicis Christi (dum extremo nimirum venerit, judicare Vivos & Mortuos die) Majestaticam, fulgentemque pompam describens Matthæus (c. XXIV. 30.) tunc, is ait, *parebit Signum Filii hominis in Cœlo*: quo profecto in Signo, ita Crux juxta PP. Ecclesiæque ipsius [quæ in Exaltatione S. Crucis Liturgia, *hoc Signum*, ait, *erit in Cœlo, cum Dominus ad judicandum venerit*] interpetrationem, indicata jam venit, ut Bengelius, qui Signum illud ad Majestaticam nonnisi retulit quandam advenientis Filii hominis pompam (σημεῖον *Signum* quippe ἀπὸ τοῦ σημείου, *ab insignio* scilicet derivatum, quid illustre, splendidumque significat) audiendus non sit; maxime adhuc, quia nil vetat quominus Signum illud pro Cruce simul, ac Majestatico illustre quodam sumi possit Ostento; quoniam Crux, quæ tunc in Cœlo adparebit, ad Majestaticam certe pompam, in qua *videbunt* [ut ibid. Matthæus inquit] *Filium hominis venientem in Nubibus Cœli cum virtute multa & Majestate*, dubio procul refertur.

quiete conſpexerit Monogramma, vel id ſolum is poſtea ſuis notarit inScutis.Quod enim unum ex Lactantio inferas in hoc redit, quod CONSTANTINUS in nocte viderit iterum *Cæleſte Signum Dei*; ſeu Crucem ipſam, quæ ei antea pomeridianis, præcedentis diei horis (ut ſic certe cum Euſebio concordem ducas Lactantium) adparuerat in Cœlo; & eodem in noctis Viſu, jam de CHRISTO, ſeu Monogrammate Chriſti in Armis ſuis notando inſtructus fuerit is idem; quem proinde Lactantius, ſuis in Scutis CHRISTUM, ſeu idipſum Chriſti nominis Monogramma, aut ſejunctim, vel conjunctim cum Cruce (prout ab Socrate [a] diſcimus) adnotaſſe fatetur. Sozomeni autem illa de quibus neſcio, Angelis CONSTANTINO, in noctis Viſu adparentibus enarratio, ea, ut verbo dicam, nequaquam prorſus narrationi præferri debet Euſebii, qui ejus ore CONSTANTINI audivit, non ſibi Angelos, nocturno illo in Viſu adparuiſſe, ſed Chriſtum (quando enim id Euſebio retulit CONSTANTINUS, jam gnarus erat de Chriſto) qui, uti diximus, eidem denuo, Signum illud, quod jam in die, Sole ipſo ſplendidius adparuerat, oſtendens, tunc ipſi juſſit ut ad illius ſimilitudinem Signi, novum quoddam extrueret militare Vexillum, quo ſuis deinde in præliis uteretur. Si Gentiles poſtremo, illam de adparentis ſub die Crucis in Cœlo narrationem, tametſi CONSTANTINI Commilitonumque ipſius omnium deprædicatam ſermone, tanquam *fabulam* nihilominus ac *figmentum*, ut Gyzicenus retulit, traduxere; id vel plu-
ma;

a Socrates quippe (L. 1. c. 8.) teſtatum prodit id liquido: nec ita tandem de adhibenda in Armis Cruce, & Monogrammate Chriſti juſſus eſt Conſtantinus, ut vel utrunque is ubique conjungeret, aut unum vice alterius non ei fas eſſet exprimere; quippequum ipſe, ſicut in Labaro (ut de Nummis heic taceam) Crucem & Monogramma; ſua in Galea, ſolum [teſte Euſebio] Monogramma; & in Militum ſuorum Galeis, ſolam Crucem expreſſerit, de qua canit Prudentius,

. . . *Ardebat ſummis CRUX addita Criſtis*;

ſic nihil vetat quominus ille, modo Crucem in Scutis, uti retulit Socrates, modo in his Monogramma repræſentaverit Chriſti, prout ante Lactantius fatebatur.

ma, fumoque levius, Gyzicenus metipse ostendit esse, dum subdit, quod *his qui vero credere adsueverunt*, *perspicua est rei gestæ demonstratio*: heinc eorum, qui ob nimium in Christi Crucem, Christianamque rem odium, contradixere, Gentilium impudentia, & incuranda, despicienda, recte demum a nobis execranda erit ac ea, ob quam Christus ipse *Crucifixus* (quemadmodum ait Paulus) *stultitia* adhuc *Gentibus* videbatur. Sed ohe! jam satis est. Summo itaque debet jure aliquando tandem fateri, quod diurna CONSTANTINI AUG. Visio, ex ejus habito post Lactantium, aliosque silentio reprobari non queat; nec ex aliis, quæ rejecimus antea argumentis, quicquam possit extundi, quo omnis illa, de adparente CONSTANTINO, diu, noctuque Cruce, narratio, vel leviusculæ dubitationis in aleam revocetur.

C A P. III.

De Diurni Ostenti Crucis CONSTANTINO in Aera adparentis Criterio: quo tandem constet, num hujusmodi Adparitio, ad purum putumque debeat Solaris Halonis genus, seu naturale Φαινόμενον *revocari; anve digna ipsa eadem sit, quæ pro vero, specialique Dei Virtutis Miraculo existimetur.*

QUamvis de Cruce CONSTANTINO interdiu adparente, Jo: Albertus Fabricius, non dubitare sit visus [(a)]; recte is nihilominus cum illiusmodi Adparitionis Osoribus connumerandus nunc venit, utpote qui Adparitionem Crucis ipsam a Divini, quod ei perpetuo conservavit Antiquitas, prodigii gradu depellere, & ad Solaris nonnisi Halonis [(b)] Φαινόμενον conatus fuerit referre, quasi

a Sua in illa, a nobis jam in Anteloquio indicata *Exercitatione* quæ T. VI. *Biblioth. Græcæ* intexitur.

b Simillimus certe Iridi, Halo est, vel Corona, sive Circulus, vel

quasi si in cælestis Ostenti hujus efformando criterio, dicturus esset cum Tullio [a], *in hoc liberiores sumus, quod integra nobis est judicandi potestas; neque ut omnia, quæ præscripta, & quasi imperata sunt defendamus, necessitate ulla cogimur*. Sed quousque, pro Superi! usquequo docti homines præclara Criseos Arte, ipsoque Critici nomine abutentur? Sane nostris est hisce gratulandum temporibus, quod ea scilicet, quæ diu jam cum intermortuis litteris melioribus, consepulta fuerat Ars Critica, nunc princeps ipsa, facem ceteris præferat, niteat, vigeatque; nonnihil tamen, de nostro item hoc Ævo, jure erit dolendum, quod usque adeo, liberalissima Arte illa abusi fuerint non pauci, ut haud alio hi putent modo, Criticorum partes explere, ni vel *fluctus*, ὡς λόγος ἐστι, *excitent in Symbuvio*, vel ea adhuc, quæ constanti ætatum omnium, Scriptorumque traditione, firmata sunt, ea ajebam, quantis, quantis sunt viribus, tanquam ignaræ, credulæque multitudinis præjudicia labefactare conentur. Quinti jam supra decimum ætas Sæculi vergit, quin vel unquam fuisset aliquis, qui ea Crucis in Visione CONSTANTINO exhibita, peculiare, verumque non nollet prorsus, Dei Virtutis miraculum. Quid non monstri propterea, nobis esse nunc debet, ut qui heri,

---

vel Zona illa, quæ ita Solem & Lunam ambire solet interdum, ut Sol ipse, vel Luna, Halonis, aut Coronæ centrum videatur. Quod ab Iride differt Halo, in id potissimum redit, quod Halo nempe, unius quidem plerunque coloris sit, Iris vero multiplicem (ut ex Hist. Acad. 1708. ex Cartes. *Meteor.* c. 9. exque Neut. *Optica*, aliisque pluribus disces) repræsentet colorem: Iris opposita Soli fit & Halo Soli concentricus: a Sole sæpius, quam a Luna efformata fit Iris; fit autem Halo circa Lunam, quam circa Solem frequentior. Quum aera, vaporque in tenuem concrescunt Nubem, Halo fit; in quo, dum infra Solem & Lunam est, Lunæ vel Solis radii, nostrum ad oculum, colore velut perfusi, vel imbuti refringuntur. Quamvis Seneca autem, & Aristoteles, ignoratum vel negatum a compluribus fuisse Græcis edixerint Halonem Solarem; celebris nihilominus Halo fuit in Urbe, dum Augustus Romam ipsam ingressus est; qui plane Halo, & a Seneca, & a Plinio, tamquam variis intermixtus coloribus recensetur.

a Acad. IV. 13.

heri, vel nudius tertius lucem vidit Fabricius, Oftentum Cœleste illud, jam ad Solis Halonis speciem conatus fuerit rejicere; nec id ab aliis, Divini loco miraculi fuisse habitum dixerit, ni vix ab illis, apud quos nulla Physices, nulla Astronomiæ, Opticesque cognitio inveniretur? At ne plura fortasse visus fuerim præfari, omnis, qua de nos agimus, in id sistenda res est. Quicquid de Cruce CONSTANTINO in aere adparente enarravit Eusebius, sive id omne, quod ipsam juxta Eusebii narrationem, ad adparentis illius Crucis quum Formam, tum Materiem, tumque Tempus, ac Spectatores pertineat, id sane totum, ad purum putumque refert Fabricius Halonis Solis Oftentum, quod hoc præsertim in adposito Schemate [a] intuetur.

A
Gemini
K
p
D
R
Meridies
Septemtrio
a
S
c
V
Procyon
H
d
Occasus
Horizon

Spectemus & heic nos itaque ecquo Fabricius modo, illud Crucis in aere CONSTANTINO adparentis Oftentum, Solare hoc in Halone, ad recensitam Eusebii narrationem repræsentandum aggreditur. Sane Crucem, sive *Trophæi*, ut Eusebius retulit *Crucis* Formam, in hoc is prodit Halone ubi

---

a Quod, ut vides Schema, præcipuum est profecto e diversis Schematibus Halonum illis, quæ Fabricius, eadem sua in *Exercitatione* jam affert; imo unicum ipsum est, quod magis quidem Fabricianæ favere posse hypothesi videretur.

ubi jam ex Parheliis (a), ceu ementitis Solibus A D R immissi quidem sunt radii B D A C, qui Halonis peripheriam, seu Coronam (cujus in centro, verus insidet Sol S) decussatim ita dispescunt, ut Crucis ex illis species depingatur. Quum hoc autem in Halone, Crux ex luce, sive Parheliorum ex radiis coalescat; jam illius proinde Crucis Materies (inquit ita Fabricius) eadem ac ea erit, quam exponit Eusebius, qui trophæum Crucis illud, ex lucis nonnisi radiis constitisse testatur. Sole ad Occasum vergente, Crucem illam in aere adparuisse refert Eusebius: & Solis Halonum tempus, nonne, subdit Fabricius, idem utique est? Spectatam a CONSTANTINO, Exercituque ipsius integro, ipse narrat Eusebius, Crucem illam fuisse: at si Divino, Fabricius idem infert, adscribendum esset miraculo illud Crucis Ostentum, CON-

---

a Parhelium, uti ipsa ex Græco etymo vox edisserit, nihil est aliud, quam spurius & ementitus Sol; tametsi a Plutarcho & Clomede, Anthelium, quasi Sol alius, vero Soli appositus nuncupetur. Quemadmodum enim, si speculum Soli opponas, aut Solis radii in aquæ superficiem incidant, Solis statim imago adcuratissime in speculo, vel aqua depicta adeo est, ut illa vix a vero Sole distingui possit; ita plerunque in Cœlo, ad veri Solis latera in 22, 34, aut etiam 45 graduum distantia unus aut plures apparent ementiti Soles, qui veri figuram Solis, lucem & magnitudinem æmulantur. Suis quidem temporibus, tres in Cœlo observatos fuisse Soles, duo nimirum Parhellia, narrat Plinius: posteriore tamen ætate, longe plura observata sunt locis plurimis hæc Parhelia, nam quinque Romæ Scheinerus, Anno 1629., & sequiore Anno septem: quaterna Maraldus Anno 1721, aliaque narrant alii, quæ diversis temporibus evenere. Quare vide, si lubeat Xiphilinum (Edition. R. Steph. pag. 33.) Descriptiones Halonum Solis & Parheliorum factas a Gassendo, Cartesio, Hevelio, Bungio, necnon Historiam Academ. 1721. Transactiones Philosoph. Anglic. A. 1670., Acta Erud., ac Trevoltina Monumenta A. 1701. Quod putat vero Cartesius (id enim ego, qui Historicum, vel quidvis aliud potius, quam Philosophum ago, παρεργον velut adponam) tunc nempe fieri Parhelium, quum Solis radii in Nubem glaciatam, quoddam tamquam in speculum incidentes, oculos nostros incurrunt; hoc, vel absurdum vel inutile prorsus videri poterit: quandoquidem Solares etiam radii a Nube non glaciata reflecti queunt; & conglaciatæ Nubes illæ vi frigoris, nullo certo argumento probari posse censentur.

CONSTANTINI solius oculos incurrisset profecto; uti, dum Christus Paullum, e Cælo olim vocavit, jam effulgentem ob id prodigii lucem, uni nonnisi Paullo, non adseclis ejus aliis innotuisse refertur.

Sed Eusebii de CONSTANTINI diurna Crucis Visione narratio, tam procul abest, ut in hoc possit Halone Solis exacte repræsentari, ut dubitem ego potius, quin id ex animo ipse sibi Fabricius persuaserit. Sane certi in habeo, neminem posse unquam ad Solaris Halonis genus Adparitionem Crucis illam referre, ni jam ab eo, vel quod Halo Solaris sit, vel quid de Crucis Ostento illo enarrarit Eusebius, ignoretur.

Si Eusebius cumprimis narrat, quod Christus, noctu CONSTANTINO mandarit, ut ad illius, quod ei in aere adparuerat similitudinem Signi, militare Signum extrueret; satin sanus is erit, qui CONSTANTINO mandatum a Christo dixerit esse, ut ad Solaris nonnisi Halonis imaginem, novum illud militare Vexillum construeretur? Sed rem, age, penitius perscrutemur. Si Eusebii narratione, superpositum fuit Soli, Crucis illud trophæum, quod adparuerat in Cœlo; conciliari hæc nusquam poterit Adparitio, eo cum Solis Halone, in quo quum Crucis nimirum Forma, Parheliorum ab radiis, qui Solem verum in Halonis ipsius centro decussatim dispescunt, depicta sit; Crux hæc propterea, non supra, sed vel in medio, vel infra potius verum Solem debuisset ostendi: at si relate ad ementitios Soles, relate scilicet Parheliorum ad radios, quum circa Septentrionem, tumque circa Meridianum decussatos, Crucem ipsam concipies; ea tunc certe spectari unquam non posset, quin duos intra inclusa Soles, verum scilicet unum, ac ementitium alium, videretur. Sed ecquis, rogo, tam bonus erit ut credat, quod quum visi tunc fuissent in aere plures Soles, CONSTANTINUS subinde de ejuscemodi summæ omnium admirationis Ostento, nil Sacerdotes, ad Signi hujus interpretationem vocatos, interrogasset quandoque; nil is unquam Eusebio, nilque nobis Eusebius enarrasset? Quid, quod in Solis Halonis centro, ubi verus Sol

 insi-

insidet, aliqua soleat (ut illo vides in Schemate) variegatis tamquam Iris coloribus, adparere Corona, K. P. V. H., quæ quum omnium ad se oculos, sui tantam ob pulchritudinem rapiat, detineatque, vix ideo, vel ne vix sinit de decussatis ad ejus latera radiis animadvertere eos, qui ejus tunc pulchritudine detinentur? Quid, quod vergente nonnisi Autumno (ut sequenti patebit Capite) illa contigit Visio; contraque autem, Parheliorum Solis tempus, Hyems potissime est? Quod Fabricius denique diurnum Ostentum illud, veram miraculi notionem præseferre negavit, propterea quod non CONSTANTINO duntaxat, sed Copiis ejus omnibus, adparuerit; id quamvis affatim, eodem ipso, quod ille adhibet Pauli, retundi posset exemplo, quo sane discimus, quod Christi Saulum vocantis voces, nedum ipsius ad Pauli, quam ad Comitum ejus aures tunc pervenerint [a]; nihilo tamen minus, si quid vel leviuscule Divini adversus veritatem miraculi, ex hoc probaret Fabricius, jam patrocinium sic ipse quoque visus esset suscipere perditissimæ caussæ, qua nempe quidam [b], Divino negant referendam

---

a *Viri autem* (ita enim in Actib. Apost. c. IX. invenies) *qui eum comitabantur stabant stupefacti audientes quidem vocem, neminem autem videntes*.

b. Solis defectum, quem moriente Christo Domino, Evangelistæ, ac Patres, necnon Phlegon, Hadriani Libertus, Thallus, & Pseudo-Dionysius, Epistola ad Apollophanem, ac Sybillina conficta tandem Oracula contigisse commemorant; Solis inquam defectum illum non Divino prodigio, sed naturali adscribendum esse Phænomeno blateravit Spinoza, dum illum ideo a quadam nescio Veneris, Mercurii, Meteororumque interpositione arcessit, cujus ob caussam, Solare lumen, quibusdam non certe novis obductum reputat maculis, perinde ac in Julii Cæsaris morte, atque Justiniani, & Caroli V. temporibus evenisse refertur. Sed dum ita Spinoza, patratum a Deo Patre in Filii sui morte prodigium ausus fuit evertere, suam utique in re Physica stupiditatem, inscitiamque demonstrat; nam quum defectio Solis illa, tempore siquidem, quo jam Luna prope oppositionem devergeret (Animam enim Christus Sanctissimam exhalavit, biduo fere ante Pascha, & Plenilunium Mensis *Nisan*, vel quum jam Luna a prima Syzigia, 155. fere gradibus distaret

dam esse miraculo Solarem illam, in obitu Servatoris Eclypsim; nam tunc adeo tenebræ, in Palestinam non modo, verum in Terræ, qua longe lateque patet faciem universam irruere, nemo inde ut esset, qui tunc non tanti novitate miraculi teneretur.

Quæ enim ab solo Dei voluntatis consilio, juxta temporum, rerumque vices, nunc alicujus, nunc perplurium gratia, nunc *occulte*, nunc *manifeste*, nunc modo uno, ut semel dicam, nunc alio intercedunt miracula, ea, si levidense, si fallacissimo rationis humanæ metiri velis judicio, jam ita *nihilo*, ut inquit ille, *plus ages*, *quam ut cum ratione insanias*. Quid his dixerit Noster? Si haudquaquam hisce forsan contentus, aerem interim, nubesque velit,

---

staret] intervenerit, illa proinde ab interpositoSolari corpori obiice, maculisque(uti Eclipses, memoratorum Cæsarum tempore evenere) haud ab alio, ni a Physices inexpertissimo peteretur. Solem quippe proprium circa axem, spacio fere 26. dierum rotari constat, quocirca illius hemisphærium, 13. quidem diebus a conspectu nostro subducitur. Si itaque maculæ, deliquium de quo agimus produxissent, totidem ipsæ adhuc diebus perseverassent, quoniam uno, eodemque cum Sole motu cientur. Quum ergo tenebræ, ex Evangelii narratione, *factæ fuerint ab hora Sexta*, *ad horam Nonam*, inscitissime ob id Spinoza, Solem in Christi morte, ex objectis in illum maculis, opacatum fuisse exarbitratur. Quod si reponere fortasse velit Spinoza, fuligines nempe Solis, momento crescere, & momento, tribus elapsis horis potuisse dissolvi, perquam facillima eidem erit responsio; quod omnes nimirum maculæ, quoties vastæ magnitudinis (quales utique in Christi morte debuissent admitti) adparuerunt, ipso non diffitente Spinoza, non certe prius, quam post multas circa Solem absolutas periodos, evanuere; uti nedum Scheinerus (*In Ros. Vrs.*) Keillius (*ad Ver. Astronom. Lect.* v.) aliique demonstrant celebriores Astronomi, verum & ipsæ antedictorum Cæsarum testatum reddunt Eclipses, quæ a minoribus licet maculis, obiicibusque productæ, ad Menses tamen & Annos extenduntur. Sed quid inquies, pluribus opus est? Satis itaque de Spinoza (ab Origenis enim, aliorumque de eo Solis, in obitu Servatoris defectu opinamentis quammerito improbandis, ne meam nimium ultraSpartam visus fuerim pervadere, silens abeo) satis, ajebam, isthæc erunt, ut pateat, quam putidissime a vero distent, qui *Cælum, ut* Phedrus ait, *vituperant*, *ut sapere putentur*.

lit, maxima omnium pernicitate tranare; laxemus habenas licebit, & illum sibi pro lubitu permittamus; dummodo tamen, exempla ea, nunc expendenda relinquat, quibus id suum, in quo tam splendite ipse sibi complacuit adinventum, persuadere conatur.

Satis quidem bene longo Καταλογῳ jam multigenas Adparitionum in Cœlo Crucis, ipse refert exempla [a], quibus in

---

a Quo quidem in Adparitionum in Cælo Crucis, post Fabricium Syllabo, post Ostenta Crucis illa, quę falso quidem enarrasse Nicephorum jam nos alibi diximus, necnon post illam peræque Crucis in aere Adparitionem, Constantii tempore factam, de qua itidem antea dictum fuit; sic is demum Fabricius suam de Adparitionibus Crucis aliis narrationem prosequitur.

„ Anno Christi CCCLXIII. „ cum Julianus Imp. Hierosolymas „ instaurari jussisset, non modo „ metuendi globi flammarum pro- „ pe fundamenta, crebris assultibus „ erumpentes fecere locum, exu- „ stis aliquoties operantibus, inac- „ cessum, ut præter Christianos „ Scriptores testatur Ammianus „ Marcellinus XXIII. I.: sed Crux „ quoque in Cœlo visa terruit ho- „ stes Christianorum, ut his ver- „ bis refert Gregorius Nazian- „ zenus, Invectiva in Julianum se- „ cunda. non longe ab initio p. 112. „ ὃ δὲ ὑπὸ τουτῳ παραδοξότερον καὶ „ περὶ φανερὸν, ἔστη φῶς ἐν τῷ „ ουρανῷ τὶν σταυρὸν περιγράφον, καὶ „ τὸ πρότερον ἐπὶ γῆς ἄτιμα ζόμε- „ νον τοῖς ἀθέοις τῳ χῆμα, νῦν ἐν „ ουρανῷ δείκνυται πᾶσιν ἐπίσης, καὶ γίνεται τρόπαιον τῷ Θεῷ τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν νίκης τροπαιον παντὸς ὑψηλότερον. Πρὸς ταῦτα τὶ φήσονται οἱ τῦ αἰῶνος τούτου Σοφοί; *Quod autem hoc etam mirabilius clariusque fuit, lux in Cælo stetit, Crucem in orbem describens, ac nomen illud & figura quæ in terra prius impiis contemptui fuerat, in Cælo nunc omnibus æque ostenditur, Deoque victoriæ de impiis relatæ tropæum efficitur, tropæo omni sublimius & præclarius. At hæc porro quid dicturi sunt hujus seculi Sapientes?*

„ Enneconi Graciæ, cogno- „ mento Aristæ, filio, qui pri- „ mus Aragoniæ ac Navarræ Re- „ gis nomen assumsit (Anno Chri- „ sti DCCLVIII. ut ad illum an- „ num notat Antonius Pagi num. „ 12.) idem plane quod Constan- „ tino accidit, si credimus Lucio „ Marinæo Siculo, aliisque re- „ rum Hispanicarum Scriptoribus. „ Cum enim adversus Mauros pre- „ lio decertaturus esset, visum & „ illi in Cœlo Crucis Signum est, „ quo fretus primo statim impetu „ incredibilem vim hostium fudit „ pro-

in omnibus, ne Divinum, is ait, coacti simus agnoscere venerarique miraculum, præstare infert, ut illo simul cum Crucis, CONSTANTINO adparentis Ostento, ad emphaticas, quas vocant impressiones, ac ad Halonum præsertim Solis Phœnomena revocentur.

Quam

„ protrivitque. Hæc ipsa Crux „ deinde ab Enecone armis insculpta, hodieque sempiternæ memoriæ ergo in Aragonici Regni insignibus cernitur.

„ Anno quoque Christi „ DCCLXXIV. rubra Christi Crux „ in Cœlis post Solis occasum apparuit, ut notatum Chronologo Saxoni ad illum Annum, „ pag. 61. cujus loci indicium debere me fateor indicio Nicolai „ Gurtleri Viri Clariss. in Historia Templariorum num. LXXVIII. „ Edidit illud Chronicon Edmundus Gibson Oxon. 1692.

„ Dodechinus Abbas, qui „ Chronicon continuavit Mariani „ Scoti, atque in Joh. Pistorii collectione Scriptorum rerum Germanicarum legitur „ *Ad Annum Christi MCXLVII. pag. 473. Quum Episcopus & omnis Populus Clerusque (Merseburgensis) qui ad diem festum convenerant, adstarent, quasi Iris in Cœlo apparuit, ac in medio Crucis ostensæ sunt.*

„ Robertus, de Monte, in Appendice ad Chronicon Sigeberti „ Gemblacensis ad A. C. 1177. „ p. 662. Edit. Pistorii „ *in nocte S. Andreæ factus est ventus vehemens, & in ipsa festivitate & in prædicta Vigilia apparuit lux, magne veniens ab Oriente; usque ad Occidentem qua die pugnaverunt Christiani cum paganis apud S. Georgium de Ramusa. Putabat Salaadin, qui duxerat uxorem Naraadin jam defuncti, quod posset capere urbem Hierusalem defensoribus destitutam, quia Comes Flandrensis duxerat fere omnes Christianos milites ad obsidionem Harenc. Sed tamen Rex Hierusalem & Patriarcha, & alii religiosi viri habentes paucos milites, & servientes, per virtutem S. Crucis vicerunt innumerabilem exercitum Paganorum, cujus Crucis longitudo a terra ad Cælum Paganis apparuit, sicut ipsi dixerunt.*

„ Matthæus Paris ad A. C. „ MCCXVII. sub Richardo III. „ p. 203. „ *Sub his quoque diebus mense Majo feria scilicet sexta ante Pentecosten excitata fuit Provincia Coloniensis in obsequium Salvatoris. Nam in Villa de Bebon Frisia, apparuit in aëre triplex forma Crucis: una coloris candidi adversus Aquilonem, altera versus Meridiem, ejusdem Schematis & coloris: tertia medio colore colorata, habens Crucis patibulum, & formam hominis in eo suspensi, brachiis elevatis & extensis cum infixione Clavorum in manibus & pedibus, & capite inclinato: & hæc media fuit*

inter

Quam turpissime fuerit tamen Fabricius(dum congestis, ut infra vides, perque fas, perque nefas Adparitionum Crucis exemplis, Divinum inde,a CONSTANTINI Visione prodigium eliminare contendit) quam turpissime fuerit, inquam, Fabricius paralogismo deceptus, exploratius id certe est, quam ut vel monitore declaretur.

Sane

---

inter alias, in quibus corporis humani effigies non apparebat. Alia vice & alio loco, in villa scilicet Frisiæ, quæ Fuserhuse appellatur Crux apparuit juxta solum crocærulei coloris, & hanc plures quam priores viderunt. Tertia apparuit in villa de Dofthum, in qua B. Bonifacius martyrio coronatus est: ubi in Festo ejusdem Martyris, cum multa hominum millia convenissent visa est Crux magna & alba, ac si lignum trabis ex transversa alterius trabis artificialiter construeretur. Movebatur autem paulatim ab Aquilone ad Orientem, & hanc plurimi Homines conspexerunt.

„ Nescio sitne hisce adjungendum quod biennio post, A. MCCXIX. Vvaldemarus II. Daniæ Rex in prælio cum Livonis, amissa aquila sive vexillo suo, vidisse fertur descendentem ad se de Cœlo albam Crucem rubro circumdatam cingulo, qua Vexilli loco usus, non modo militum suorum jam terga dare hosti incipientium ordines, feliciter restituit, sed etiam Livonorum aciem acerrimo conflictu perdidit, atque egregiam ad suos, fusis infidelibus, reportavit victoriam, ac præterea multis eorum, ut Christo nomen darent auctor fuit. Possit aliquis inde conjicere, halonis Solaris cum Cruce non ita pridem in Cœlo visi ectypon Regem fieri curasse, atque vexilli loco divinitus dati militibus suis commendasse. Cum vero res tam feliciter & ex voto successisset, Rex non modo Danebrogicum ordinem Equestrem instituit, a cœlesti illo labaro, quod Danebrogam vocabant, appellatum, & Cruce illa Symboli, & insignis vice donatum, sed & insignibus quoque Regni Danici, Crucem inde candidam in solo rubeo jussit comparare, ut narrat Joh. Isaacius Pontanus Chorograph. Danicæ pag. 770. & Tho. Bartholinus in diss. Historica de Equestri Ordine Danebrogico.

„ Thomas Barbantius, a Monasterio in Artesia, ubi Canonicus Regularis fuit, Cantipatranus vulgo cognominatus, lib. 2. Appiarii c. 3. sibi quoque Crucem ejusmodi in Cælo conspectam refert A. C. MCCXLVI. Ego fidelium novissimus, antequam piissimus Ludovicus, Francorum Rex, anno ab Incarnatione MCCXLVI. Crucem tran-

„ sma-

Sane nostri nec animi, nec instituti est ratio, ut universa, quæ Fabricius adfert Adparitionum Crucis exempla revocantes ad incudem, de his proinde, verane fuerint, verisque debeant adcenseri miraculis, disquiramus: nihilotamen minus, etiamsi non his profecto in omnibus (possetne cum ipso agi Fabricio, indulgentius?) Divini quicquam miraculi intercederet, non ob id quidem, Constantiniana, de qua dicimus, Visio, a Divini peræque gradu miraculi pelleretur. Semelatque Fabricius, vera quædam a Deo perpatrari miracula, cum Spinoza (a) non neget, fateri nobiscum debet, quod ne nos omnia, quæ aut mira, vel nova

---

„ smarinam susciperet, Crucem in „ Cœlo, ex clarissimo, & sidereo „ lumine, vidi nec recolo me decentius & operosius formatam „ Crucem unquam sub aliqua materia vel figura vidisse.

„ Denique ut recentius quoque exemplum subjungam, Philippus Melanchthon in Oratione de Joanne Duce Saxoniæ Tomo 2. Declamationum p. 738. „ *Eo*, inquit, Anno, *quo primum mense Novembri editæ sunt Reverendi Viri D. Lutheri propositiones de Indulgentiis* (notum est hoc factum fuisse Anno MDXVII.) *cum ex templo Wimariæ in Natali Christi duo fratres* (Fidericus Elector & Joannes) *& Filius Dux Joannes Fidericus una post mediam noctem, ut magna in utroque erat reverentia erga res divinas, egrediuntur cum frequenti comitatu, vident supra arcem, Cœlo sereno, fulgentem Crucem purpuream satis magnam, & perspicue expressa figura. Ibi cum diu starent attoniti spectatores, Fratres colloqui de Religione ceperunt eo signo portendi futura certamina de doctrina & domus Saxonicæ pericula vaticinati sunt.*

„ Vix dubito quidem, hanc „ Crucem Principibus gloriosæ memoriæ de nocte visam, aliam „ fuisse quam qualis in halonibus lunaribus offerre se solet, „ ac prope persuadeo mihi, lectorem æquum, si hæc exempla „ cum Constantini Cruce cœlesti „ contulerit, minus mihi vitio daturum esse, quod illam quoque „ nihil aliud, quam naturale ejusmodi phænomenon Crucis in „ halone solari fuisse, audeam affirmare.

a Quis nigriore dignum theta non dixerit, impudentissimi Virum oris, omnique adhuc Religione destitutum ac mente Benedictum Spinozam, qui (Tract. *Theol. Polit.* c. VI.) *Miracula* quæcunque explodit, neque is alia esse adserit dicique posse *Miracula*, ni qui nostram ob ignorantiam, eventus esse mi-

nova erunt, miraculo adſcribamus, peculiare iccirco, ſummaque profecto intagine, expendendæ ſunt rerum harum *circumſtantiæ*, quarum porro Κείμενον, non certe melius, laudabiliuſque poſſe exequi video, ni ea jam, quæ eximii olim

---

mirabiles exiſtimantur? Subnumerandi cum hoc debent Apoſtata, qui vel cum Lokio, Tolando, pluribuſque id genus aliis, male itidem feriatis hominibus, effectum naturalem, rarum & inſolentem, credunt eſſe Prodigium: aut qui cum Vannino, eventus, quos *Miracula* dicimus, longas quaſdam poſt Aſtrorum periodos, redituros eſſe fatentur. Sat ipſe novi, quam diſertiſſime, virulentiſſimum id Spinozæ, ceterorumque commentum exſuflavit Calmetus (*Diſſer. de veris fictiſque Prodig.*) Faſſonius (*Diſſert. de Miracul.*) Canzius (*c.* 22. *de Miracul.*) necnon ex Ecatholicis Manſuletus (*Oper. poſth. Amſtelod. impreſ. A.* 1674. *c.* 11.) Cuperus (*Arcan. Atheiſm. revel.*) aliique tandem non pauci: nec ignorabam, quod jam longe ab Huttevillio, Holmanno, Petraſancta, Matthæoque Magnano, de *Miraculorum* criteriis ac demonſtratione diſputatum ſit adeo, ut devovenda diris erit inſania Thomæ Woolſtonii, qui nec Divino a Servatore patrata eſſe *Miracula* (quæ & Joſephus Hebræus ipſe, L. XVII. *Antiq.* & Julianus adhuc Apoſtata *apud Cyrill.* L. VI. confeſſi olim fuere) auſus dicere eſt. Sed non abs re tamen ego adnotaturus adceſſerim, aliud nempe eo *Miraculi* nomine non intelligi, ni ſingularem in natura contingentem effectum, ratio cujus ſufficiens, nec in eſſentia, nec in creatorum entium exiſtentia eſſe poteſt: quocirca aliud eſt *Miraculum*, aliud vero *effectus*, cujus nobis non conſtat, nec explorata ſit ratio; quippequum plurima & ſunt, & eſſe ſcimus, qualia autem ea ſint ignoramus, nec ob id tamen, *Miracula* eſſe dicimus: nam rerum cauſſas, & rationes dignoſcere, valet nemo; at certa, qua res eveniunt, dignoſci poterit lex: quare ſi quando leges violari revera conſtet, ceu, ſiquid legibus a natura ſancitis contingat contrarium, id, *Miraculum*, ſeu ſupernaturale Dei opus adpellabo; *Deus enim* (verba ſunt Auguſtini L. XXVI. contr. Fauſtum) *nihil contra naturam facit; id enim erit cuique rei naturale, quod ille fecerit, a quo eſt omnis modus, numerus, ordo naturæ: ſed contra naturam non incongrue dicimus aliquid Deum facere, quod facit contra id, quod novimus in natura: hunc enim etiam appellamus naturam, cognitum nobis curſum, ſolitumque naturæ, contra quem Deus, cum aliquid facit, MAGNALIA vel MIRABILIA nominantur.*

olim nominis CARD. DE LAMBERTINIS, nunc MAX. vero PONT. BENEDICTUS XIV. (cui Litteræ universæ quando unquam invenient parem? ita in uno efformando totam quippe se prodit impendisse natura) ni ea inquam, quæ Is in Suo, de quo nulla silebit ætas, eruditissimo Opere *De Servorum Dei Beatificatione*, *&* *Beatorum Canonizatione* edocuit, prædicantur. STATUENDUM NE, inquit Ipse [a], QUOTIES ALIQUID ACCIDAT IN COELO, SIVE IN TERRA, SEMPER ILLUD HABENDUM ESSE PRO EFFECTU NATURALI, SEMPERQUE JUDICIUM FERENDUM ADVERSUS MIRACULUM? ABSIT. ADMONEMUR MEMORATOS EFFECTUS ESSE NATURALES; SED HINC NON INFERTUR, EOS NON POSSE RATIONE CIRCUMSTANTIARUM SUPRA NATURAM, RATIONEM MIRACULI INDUERE . . . SI ALIQUOD VIDEATUR PHÆNOMENON, QUO DUCE, ALIQUA FIT OPERATIO AD LAUDEM ET GLORIAM DEI, ET SINE QUO TALIS OPERATIO NON FIERET, AUT CUM MAJORI FIERET DIFFICULTATE, HÆC ERUNT VALIDISSIMA INDICIA REI MINIME NATURALIS. PRODERUNT QUOQUE AD MIRACULUM PROBANDUM, SI ALIA QUÆDAM MIRACULA INDUBITATA EODEM TEMPORE, ET AD EUMDEM FINEM A DEO FIANT ... DIVINAS VISIONES ET APPARITIONES [b] ESSE DIGNOSCENDAS A PERSONA CUI CONTINGUNT, A MODO QUO CONTINGUNT, ET AB EFFECTIBUS QUI EX EIS SEQUUNTUR. Si ad hujus tam præclarissimæ doctrinæ normam, lancemque, diurnum Crucis in aere CONSTANTINO adparentis Phænomenon expendi itaque velit, non erit aliquis, qui Divinum in eo intercessisse miraculum inficietur. Sane Crucis Ostentum istoc evenisse narrat Eusebius, postquam Deum enixe CONSTANTINUS rogaverat ut se ipsi nitidius agnoscendum præbere, eique ferre ad id operis me-

I dia

a Sub medium hæc extant Capitis xxv. T. IV. L. IV. P. I. quo quidem in Volumine, quæcunque omnia ad caussas, notionem, characteres, circumstantiasque pertineant Miraculorum, peruberrima doctrinarum, exemplorum, omniumque eruditionis generum segete exhibentur.

b Selecta fuere tamen hæc verba ex ipsiusmetOperis T.III.L.III.c.LI. ubi sermo *De discernendis Visionibus, ac Apparitionibus* instituitur.

dia dignaretur. Adparitioni diurnæ illi, nocturna accessit Visio, qua se Christus CONSTANTINO, ea cum Cruce, quæ jam in die, adparuerat in Cælo, conspiciendum se dedit; quod idem nocturnum Visum, is ipse quidem Fabricius, aut negare, aut Divino non referre miraculo ausus minime est. Eo a Crucis Ostento originem sumsit suam, miranda admodum CONSTANTINI ad Christianam Fidem conversio. Quid multa? Quæ ad visum in Cœlo Crucem adjecta fuit Epigraphe ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ, Divinum adeo, in eo Ostento miraculum, cunctis prodit, ut quum ad incitas, jam ob illam se redigi, ipse nosset Fabricius, novam quandam de ipso Lemmate coactus fuit hypothesim comminisci, quæ postremo hujus Operis Capite exsufflabitur. Quum ea itaque in Visione CONSTANTINI diurna, jam *circumstantiæ*, ceu Notæ sint omnes illæ, quæ ex præmissæ doctrinæ legibus, Divinam produnt in Cœlesti præsertim Signo notionem miraculi; ipse ob id Fabricius, tametsi procul ab Romana hac nostra sit communione sejunctus, nobiscum credat oportet, quod Ostentum nimirum illud, tam longe absit, ut ad Solarem rite possit Halonem, vel quodvis demum naturale Φαινόμενον revocari, ut constet potius, quod quemadmodum olim Paulus, Christianam ad Fidem fuit Cœlesti luce, Christique voce vocatus; CONSTANTINUS sic ferme, *ad Christum* itidem *declinaverit*, *a Christo vocatus*, *quando difficillimum commisit prælium adversus Maxentium*; *quando scilicet in meridie apparuit Signum Crucis*, *radiis Solis splendidius*, perinde ac oculatus Adparitionis illius testis Arthemius (a) confitetur.

CA-

(a) Videsis Not. pag. xv. L. a, ubi adhuc id Arthemi testimonium vindicatur.

CAP. IV.

UBI

Tempus, Locusque, in quo Constantiniana Crucis contigit Visio exponetur.

QUÆ de Crucis sub die a CONSTANTINO visæ tum Tempore, tumque Loco, nunc agi quæstio debet, non aliunde (ni errem ipse) quam ab silentio præsertim fluxit Eusebii, qui dum de visa a CONSTANTINO in Cœlo Cruce mentionem instituit, non ipse Annum, quem eo temporis CONSTANTINUS agebat, nec ubi moram tunc temporis is trahebat Augustus, significasse videtur. Sed plane nulla de illiusmodi Constantiniani Ostenti Tempore, atque Loco, ambigendi erit occasio, præaudito Lactantio; quippequi, Maxentiani fortunam Belli recensens, *quamvis*, ait [a], *se Maxentius Romæ contineret, quod responsum acceperat periturum se, si extra portas Urbis exisset, tamen bellum per idoneos Duces gerebatur. Plus virium Maxentio erat, quod & Patris sui exercitum receperat a Severo, & suum proprium de Mauris atque Italis nuper extraxerat. Dimicatum, & Maxentiani milites prævalebant, donec postea confirmato animo Constantinus, & ad utrumque paratus, copias omnes ad Urbem propius admovit, & e regione pontis Milvii* [b] *consedit. Imminebat dies, quo Maxentius Imperium ceperat, qui est ad sextum Kalendas Novembris. Et Quinquennalia terminabantur. Commonitus est in quiete* CONSTANTINUS, *ut Cœleste Signum Dei notaret in scu-*

a Libro *de Mortibus Persecutorum* c. 44. quod sane Opus ob summam nonnisi injuriam, cuivis alteri, a Cæcilio Lactantio Firmiano adjudicatur.

b Quamvis aliis in Mss. *Miluvii* inveniatur.

ſcutis , atque ita prælium committeret . Fecit ut juſſus eſt: tranſverſa x. *littera, ſummo capite circumflexo, Chriſtum in Scutis notat . Quo Signo armatus exercitus capit ferrum . Procedit hoſtis obviam ſine Imperatore , pontemque tranſgreditur . Acies pari fronte concurrit . Summa vi utrimque pugnatur . Neque his fuga nota , neque illis . Fit in Urbe ſeditio , & Dux increpitatur velut deſertor ſalutis publicæ . Circenſes enim Natali ſuo , & debita voce ſubclamat ,* CONSTANTINUM *vinci non poſſe . Qua voce conſternatus proripit ſe , ac vocatis quibuſdam Senatoribus , libros Sibyllinos inſpici jubet , in quibus repertum eſt , illo die hoſtem Romanorum eſſe periturum . Quo reſponſo in ſpem victoriæ inductus procedit , in aciem venit . Pons a tergo ejus ſcinditur . Eo viſo , pugna crudeſcit , & manus Dei ſupererat aciei . Maxentianus proterretur ; ipſe in fugam verſus , properat ad pontem , qui interruptus erat , ac multitudine fugientium preſſus, in Tyberim deturbatur . Confecto tandem acerbiſſimo bello ; cum magna Senatus populique Romani lætitia* CONSTANTINUS *excipitur .*

Si Lactantii ergo fide , jam poſt Alpes a CONSTANTINO tranſvectas , tempore ſiquidem quo Maxentii Quinquennalium , ceu VI. Kalend. Novembrium inſtabat Dies , ac dum Caſtra pone Urbem , e regione Pontis Milvii CONSTANTINUS admoverat , *commonitus fuit is in quiete* , ſive illam in Viſu noctis Adparitionem Crucis excepit , quam Euſebius , ſubſequutam fuiſſe narrat , Viſionem Crucis diurnam ; jam vel omni propemodum demonſtratione Euclidea conſtabit eſſe nitidius, quod Crucis nempe Trophæum CONSTANTINO in aere adparuerit A. C. CCCXII. Conſtantiniani Imperii VII. , VII. itidem Kalend. Novembrium , Die nimirum Octobris XXVI. , pridie ſcilicet quam acta eſſent Maxentiani Imperii Quinquennalia ; nec ſane alibi , quam pone Urbem , e regione nimirum Pontis Milvii , ceu in Campis , quos vocant Quintiis,ubi tunc Roma,Conſtantinianis inſtructis Caſtris , ac Vallo obſidebatur .

Si in Vetere tamen quodam , quod Bucherius exhibet Kalen-

Kalendario [a], jam ad v. Kalend. Novembrium extet ita, EVICTIO TYRANNI,& ad iv.subinde ADVENTUS DIVI, hæc fane verba, cave heinc putes ut de Maxentio, & CONSTANTINO intelligas, quasi si Maxentii Tyranni mors, v. Kal. Novemb., & CONSTANTINI in Urbem adventus, Kalend. ejusdem Mensis iv. obsignaretur. Sunt ibi enim de Licinio & CONSTANTINO intelligenda hæc verba, quemadmodum luce clarius, ex Libello potissimum *De Præfectis Urbi* demonstravit jam Pagius [b]: nam ibi quidem ad C. A. cccxii. v. Idus Februarii, Aradium Rufinum, & vi. Kalend. Novembrium, Annium Anulium, *Præfectum Urbi* creatum esse invenies: quod haud dubio nobis est argumento, quod Aradius Rufinus v. Idus Februarii, a Maxentio, Romæ tunc imperante creatus fuerit Præfectus; sed quum Maxentius a CONSTANTINO vi. Kalendas Novembris victus fuerit, Annius proinde Anulius, eodem a CONSTANTINO [c] actutum fuit in Rufini Præfecturam suffectus, & Proconsul subinde in Africam, cum Maxentii Tyranni capite missus est. Scio is Tillemontium [d], cui Dionysius Gothofredus

---

a Quod utique Kalendarium a Furio Dionysio Philocalo possessore, *Philocali* nuncupatum, & a Bucherio in L. *de Doct. Temp.* editum, non diversum omnino fuit a Kalendariis binis aliis, quorum unum ab Hervvarto, & Petavio, in *Uranologio*, alterque a Lambecio, Tomo iv. *Bibliothecæ Cesareæ* publicatur.

b Sub C. A. 312. N. 1. Libellum hunc *de Præfectis Urbi*, recenset Pagius; quo siquidem in Libello, tam Consules in Italia, quam qui in reliquo Romano Orbe innotuere,jam eodem Christi Anno,hunc ad modum leguntur: ***Maxentio IV. Consule, qui sunt Constantino II. & Licinio II. v. Idus Februarii, Aradius Rufinus P. V. vi. Kalendas Novembris, Annius Anulius dies xxxiv. P. V. iii. Kalendas Decembris.***

c Sane ipso eodem die, quo Tyrannum profligavit Maxentium, Constantinus, novo statim creato (uti Imperii ἀσφάλεια poscebat) Præfecto Urbi, ipsam inde triumphans ingressus fuit; tametsi Triumphalem illius Arcum, de quo diximus antea, in Constantini nonnisi Decennalibus, Anno nimirum Maxentianam post victoriam iv. dedicarint Romani; uti præsertim a Card. Norisio (Diss. de Numism. Licinii c. 3.) merito observatur.

d Sua in Gallica Imperatorum Historia T. iv. Edit. Venet. ad Not. xxxii.

dus [a] prælusit, in ea esse sententia, ut Anulium a Maxentio, eodem tempore quo is Roma prodiret, eidem Præfectum Urbi, creatum putet fuisse: at omni quidem a veri specie distat id apertissime, quippe quum, dum Maxentius Roma exiit, curis tunc Militaribus, non Urbanis incumbendum fuerat omnino: & incredibile nemo negat id esse, ut CONSTANTINUS, Urbem fuerit ingressus, antequam ipse, exauctorato statim eo, quem constituerat Maxentius, novum fidumque eidem subinde Urbi subrogasset Præfectum. Quod Maxentius autem, Annos quidem VI. integros imperaverit, & priori Die VII., quo Quinquennalia [b] exhibere debebat, morte sublatus fuerit, id, quovis amoto dubio, testatum nobis cum Lactantio prodit, Anonymus CONSTANTINI Panegyristes [c], qui Maxentium, *Diem Natalis sui, ultima sua cæde signasse*, ait, *ne Septenarius ab illo numerus* (quem *sacrum*, & *religiosum*, adpellat [d]) violaretur.

Sed

---

a Theod. in Cod. Chronologia.

b Quinquennalia, seu diem quidem Quinquennaliorum solennem, non raro Veteres, tamquam Annorum præcedentium terminum celebrabant, prout scitissime in *Dissert.* Hypatica (P. II. c. V. N. 7.) Pagius obtuetur.

c Quem habes post Baron. ad C. A. CCCXII.

d Septenarii isthæc numeri post Gentiles religio, nonnisi e Sabbathi, ante Moysis quidem tempora cœptum cultum manavit; hincque falso Seldenus ait, quod si aliqua inducta sit apud Gentes septeni numeri ratio, hæc, non sacro aliquo religionis intuitu, sed consuetudine invaluerit jam diu, quia Veteribus, mysticas quasdam in imparibus numeris rationes visum fuerat adstruere: At quanquam gnarus is fuerim, superstitionem invaluisse post Veteres, quod *numero Deus impare gaudeat*; negari tamen non quiverit, quod antiquissimo sane Gentium more, septimum ipsum numerum, quinimmo septimum ipsum diem, velut sacrum habuerint; uti post Eusebium, clarissima certe prostant Homeri, Hesiodi, Lini, atque Challimachi testimonia; quæ sane indicant, quod diei nimirum septimi ratio, haud ab alio manavit fonte, quam ab antiquissima quoque ipsa Hebræorum Religione, quæ diem septimum, Traditione, & Lege, tamquam Festis diebus omnibus, antiquiorem agnovit: quocirca Philo, Sabbathi diem, *non uni Urbi, aut Regioni, sed Universo, tamquam publicum Mundi Natalis Festum commune esse commemorat*; & Josephus tum tandem, *nul-*

Sed nonnihil de Tillemontio mirari adhuc occurrit, dum vel erraſſe, ipſe ait, Lactantium, aut hiſtoriam, Euſebianæ narrationi oppoſitam tradidiſſe, quippe quum is, ex Euſebii *De Vita Conſtantini* Libris (a) putet jam indicari, quod CONSTANTINUS non ante viſam in cœlo Crucem, religionemque præcognitam Chriſtianiſmi, ſuum illud contra Maxentium auſpicatus ſit bellum, quod a Gallicis uſque oris moviſſe, procul dubio eſt. Quid Viro huic præſtantiſſimo faceres? Solis tamen quis oculis opus habet, ut noſcat, quod Euſebius (b), ante illius narrationem Oſtenti, de CONSTANTINO retulerat, ſe Deo illi, quem Parens ſuus coluerat, in ipſo belli Maxentiani exordio devoviſſe, ipſumque rogaſſe itidem, ut ei quidem & in belli diſcrimine vires ferre, & ſibi tandem, quis ille eſſet, ſe propalam oſtendere dignaretur.

Quid nobis vero nonnulli opponunt Prudentium (c), quaſi ſi CONSTANTINO, ante Alpium tranſvectionem, Crucis Signum in aere adparuiſſe is adſerat, ita canens?

Hoc Signo invictus, tranſmiſſis Alpibus, ultor
Servitium ſolvit miſerabile, Conſtantinus
Cum te peſtifera premeret Maxentius aula.

Quæ duo enim in nos vertunt hæc verba, *tranſmiſſis Alpibus*, nemo non norit, quod tantumdem profecto audiant, ac *poſt Alpes tranſmiſſas*, itaut conſtet; quod poſtquam Alpes, CONSTANTINUS tranſmiſit, *hoc Signo accepto*,

---

nullam eſſe, ſcribit, *Urbem Græcam, vel Barbaram, quam non pervaſerit Septimi mos dici.* Sed hac de numeri ſeptenarii, Sabbathive Religione, jam abs me alibi, *Tomo* ſcilicet *primo* univerſæ *Theurgicarum, ſive Liturgicarum rerum Hiſtoriæ*, diſſeretur.

a Suffragatorem hac in re ſibi adhibet cum Euſebio, Sozomenum (L. I. c. 5.) quum uterque profecto nil narrent aliud, quam quod Conſtantinus, poſtquam Signi, quod diu, noctuque viderat, & ad cujus ſimilitudinem, Labarum efformaverat, Chriſtianis ab Sacerdotibus (quos Euſebius τῶν Θεῦ λογωμυςας adpellat) interpretationem excepit; difficillimum commiſit inde cum Maxentio, e regione Pontis Milvii, prælium, prout non ſemel a nobis dictum eſse videtur.

b In V. Conſt. L. 1. a C. 20. ad 23.

c L. I. adv. Symm. de potent. Cru.

pto, *servitium solvit miserabile*; minime vero, quod ille primitus *hoc Signo accepto*, Alpes dein transmiserit, uti quidam præpostere, atque *υστερον πρότερον* opinantur.

Quod si porro Nazarius, quasdam cœlitus CONSTANTINO immissas Copias narrans [a], prodigii hujusce famam *in ore* tunc esse dixerit *omnium Galliarum*; id, roboris non erit tanti, ut jam hinc Tillemontius [b], Adparitionem in cœlo Crucis, (quam a Nazario, utpote viro ethnico execratam, illa cœlestium cum Copiarum Adparitione confusam esse is putat) quodam nonnisi Galliarum in loco, CONSTANTINO fuisse exhibitam argutetur. Quamvis ergo Nazarius, suam illam de missis cœlitus CONSTANTINO Commilitonibus narrationem, non ex incerto, falsoque vulgi rumore, ut male credit Basnagius, sed uti rem, non teste uno vel altero, verum publica quidem fide, universisque adstipulantibus Galliis obtestatam, amplissimorum coram Patrum Senatu, posterorum memoriæ commendarit; non retulit ille tamen, quonam in prælio, vel quo itidem loci, mirandum illud evenerit CONSTANTINO. Scimus, non ipse negem, eodem teste Nazario, quod CONSTANTINO, in ipso statim Italicæ expeditionis procinctu, (ante nimirum quam Rhenum fuerat Alpesque omnes transgressus) jam depugnandum, nec semel adhuc, adversus *Bructeros* fuit, *Vanginanos*, *Chamesos*, Gentesque barbaras alias, quæ intra Rhenum, Albim, Oceanumque Germaniæ, ac Danubium, in quadrum clauduntur. At CONSTAN-

---

a *Si plus omnium*, ita quidem Nazarius in Paneg. *vota valuerunt, nec illa Divinitas obsecundare cœptis tuis solita, in hoc refragata est... In ore denique est omnium Galliarum, Exercitus visos, qui se divinitus missos præseferebant; tales enim venerant ut tui crederentur. Hæc eorum sermocinatio, Constantino imus auxilio. Illi cœlo lapsi, illi divinitus missi, quod tibi militabant, gloriabantur.* Subjungit indidem ille, *quod Romano quodam in Bello, ferunt duos cum Equis Juvenes extitisse, spectatos forma pariter ac viribus, quia in dimicando, præter ceteros, insignes fuissent: equidem historiæ non invitus adsentior.... Quis est hominum, quin opitulari Deum credat, cum id & vita mereatur, & rerum gestarum magnitudo testetur?*

b Not. xxix. ad Gallic. Impp. Hist. T. iv.

STANTINUS, ejusdem adhuc, quo Maxentium profligaverat Anni fine, Mediolanum digressus, ac in Galliam inde, inferiorenque Germaniæ limitem pergens, Francorum ibi, Barbarorumque ad Rhenum transitum, ipse rursus inhibuit, repressitque: quocirca incertus quidam, tametsi probatissimus CONSTANTINI Panegyristes [a] *non fessus*, eidem ait Augusto, *præliis & expletus victoriis*, *otio te*, *& quieti dedisti*, *sed eodem impetu quo redieras in Gallias tuas*, *perrexisti ad inferiorem Germaniæ limitem*, *post annuam expeditionem*, *statim bella auspicatus*, *a Tyberi ad Rhenum prolaturus Imperium*. Quis recte itaque persuasurus sibi non erit, quod, quæ fuere CONSTANTINO immissæ cœlitus Copiæ, non certe alibi, quam hisce quidem in præliis, Maxentianum post bellum, seu post visam in aere, ad Pontem Milvium Crucem, ab hoc susceptis Augusto, ei auxilio venerint; cujus ideo tanti famæ prodigii, in *ore omnium Galliarum* haberetur?

Similitudine caret ideo veri, quod ea Crucis diurna Visio, aut Augustoduni, aut Vesontione in Galliis facta sit CONSTANTINO, uti Petrus Franciscus Chiffletius [b], in Urbis patriæ gratiam opinatur. Sed ecquid non fabulosi, quid non metachronismi, & prochronismi, in iis exstat Vesontiensibus Tabulis, quibus suum Chiffletius roborare commentum, nisus maxime est? Successorem hæ tradunt Antistitis Vesontiensis Eusebii extitisse Hilarium, cum quo, dum de Ecclesia Vesontione ædificanda agebat Helena (Imperatoris Filii sui CONSTANTINI, Vesontiensem tunc urbem, Maxentiani belli caussa, peragrantis vestigia, simul persequens) eidem interim Filio, *spectandum cœlitus Victoriæ pignus offertur*. Quomodo autem persuadere, vel ipse sibi potis fuit Chiffletius, ut CONSTANTINUS (quem sciebat a Rheno, ad Alpes pervolasse tam cito, ut ita credere nequirent Segusienses [c]) peragrarit Burgundiam, pertransvehundo, quos cavisse potuerat

K Vo-

a Apud Pag. in Cr. Bar. Ad Convers. Constant. M. A. 313. N. III.
b In Differt. de Loc. & Temp.
c Nazar. in Paneg.

Vosagi Montes; quum is Elvetiam, Sabaudiamque (relicta procul dextrorsum Vesontione) tunc pergens, non ei tam longum, nec impeditum evaderet cœptum iter? Quod ad Helenæ cum Hilario congressum attinet, non erit certe, qui anilibus id fabellis dubitabit referre; nam hoc semel admisso, jam primo Helenam, quam CONSTANTINUM Christo nomen dedisse, dicendum esset omnino, quod palam negat Eusebius (a), qui vel ex eo commendavit potissimum CONSTANTINI pietatem, quod *Matrem* nempe *quum antea Dei cultrix non esset, tam piam, ac religiosam effecit, ut a communi omnium Servatore instituta nosceretur*.

Si vero *illustrem* CONSTANTINI *Campum*, vel *Castra*, jam in Germania, Noviomagi pone Oppidum, fuisse tradit Ausonius; non ibi ideo, nec in Sinsiaci (uti placet Bucherio (b) cis Coloniam Pago, nec in incerto (ut mens est Papebrochii (c) trans Rhenum loco, adparuisse CONSTANTINO putaveris, diurno quidem, nocturnoque tempore Crucem; nam illiusmodi, quod illi mansit Germanico Noviomagi Solo, *illustris Campi* CONSTANTINI vocabulum, non aliunde, quam a victoriis fortasse illis, quas CONSTANTINUS (dum in Germaniam, Maxentianum post triumphum perrexit) ibi e Barbaris retulit, profluxisse videtur.

Sed ne rem longius, quam fas esset, visus fuerim protrahere; jam plane ex dictis constat, quod Adparitio Crucis illa, non in Galliis, non in Germania, nec Veronæ jam denique in Italia (ut improbabilis quidem dictu, credituque fuit opinio) verum Romæ ad Pontem Milvium, facta fuerit interdiu CONSTANTINO. Sane ille, quem non semel laudavi, hujusce testis Ostenti, id confirmat Arthemius, qui CONSTANTINO, inibi certe *adparuisse in meridie* (d), adserit, *Signum Crucis*, ubi is *difficillimum commisit Prælium adversus Maxentium*; quod Arthemii testimo-

---

a In V. Const. L. III. c. 46.

b De B. I. VII. C. 6. §. 11.

c T. v. SS. Masi.

d Si Crucis Ostentum illud; S. idem

ſtimonium, quamvis antea affatim vindicatum, non committam is tamen, ut nunc e manibus mihi eripere, potis ſit Tillemontius, dum in illud opponit, quod in Græcis nimirum Arthemii ipſius Actibus, vox Ἀγῶν, non tam *Prælium* (uti latinus, illam vertit Interpres) ſed *Bellum* quoque ſignificet: quare, quum CONSTANTINUS, Bellum contra Maxentium, a Gallis, Romam uſque profecutus jam fuerit; nihil proinde, Tillemontius idem infert, ex illiuſmodi Arthemii teſtimonio, ad CONSTANTINI Viſionis locum, tempuſque definiendum, extrudetur. Quam vellem hercle, ut id Viro doctiſſimo (penitiori cujus ego philologiæ, certe plurimum defero) non excidiſſet ſic libere, ac fidenter. Quouſque *Bellum*, a *Prælio* diſtarit indole, etymo, notione (a), exploratiſſimum evaſit quidem latino illi Arthemiano Interpreti, qui ob id utique, voci Ἀγῶν, non *Bellum* reddit, ſed *Prælium*, quia nempe Græci, etſi interdum *Bellum* æque ac *Prælium* nuncuparint Πόλεμος (b), *Prælium* vero, vel id genus,

S. idem Arthemius *in meridie*, Socrates *circa meridiem*, & Euſebius, *pomeridianis dici horis*, *Sole in occaſum vergente* adparuiſſe Conſtantino, jam tradunt, cave proinde credas, nonnihil in hiſce teſtibus ἀντιλογίας ineſſe, quippequum ex Cenſorino (De D. N.) aliiſque pluribus conſtet, quod nimirum *meridies*, pro inclinantis ad veſperum Solis tempore, merito deſignetur.

a Sane *Belli* vocabulo, *Arma*, *expeditio*, *tempuſque* Belli; *Prælii* autem nomine, *conflictus*, *certamen*, *hoſtiumque congreſſio* denotatur. Virgilius, Æneid. 11 id ediſſerit ita

Infantem fugiens media inter
PRÆLIA BELLI
Extulit exilio Tomitem.

b Quod exemplis conſtabit affatim Apocalypſeos; nam ibi Cap. XIII. v. 7. græce ſiquidem extat ϗ ἐδόθη αὐτῷ ΠΟΛΕΜΟΝ ποιῆσαι μετὰ τῶν ἁγίων, ϗ νικῆσαι αὐτȣς & *datum eſt illi* BELLUM *facere cum Sanctis & vincere eos*. Cap. vero XII. græce legimus, ϗ ἐγένετο ΠΟΛΕΜΟΣ ἐν τῷ ȣρανῷ Μιχαὴλ ϗ οἱ ἄγγελοι αὐτȣ ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ δράκοντος & *factum eſt* PRÆLIUM *magnum in cœlo; Michael & Angeli ejus præliabantur cum Dracone*. Sicque Latini ititem, *Bellum* adhuc pro *Prælio* aliquando dixere: ut ecce tibi Salluſtius, qui *in eo*, ait, *Bello* tre-

nus, quid aliud, nonnisi Ἀγὼν dixere [a]; nec Latinis propterea, *Agon* [b] audit quid aliud, ni jam præsens *Conflictus*, *Pugna*, *Certamen*. Si Arthemii ergo fide, eo in loco, Crux in aere adparuit CONSTANTINO, ubi is Ἀγὼν, seu difficillimum cum Maxentio gessit *Prælium*; jam *Prælii* istoc nomine designatum fuit *Certamen*, quo, ad Milvium nonnisi Pontem præliatus est cum Maxentio CONSTANTINUS: quare, ecquid heic amplius (ut finem dicendi faciam) esse reliquum quiverit, ut ibi tandem, & illa Crucis in aere Adparitio, & CONSTANTINI ad Christianam religionem vocatio, facta esse monstretur?

C A P. V.

I N Q U O D E

Vera ejus, quæ CONSTANTINO adparuit Crucis Forma; de constructo ad ejusdem inspectæ Crucis similitudinem Labaro; deque expresso supra Labari ipsius Crucem Monogrammate Christi Domini disquiretur.

SUpervacanei rem laboris, nunc is agerem certe, si de vera, adparentis divinitus CONSTANTINO Trophæi Cru-

---

trecenti milites desiderati: uti & alia, hunc ad modum exempla invenientur.

a Quæ enim in Paulina I. ad Timoth. Epistola c. VI. v. 12. latine reperis ita, *certa bonum CERTAMEN Fidei*: & II. ad eundem c. IV. v. 7. *Bonum CERTAMEN certavi, cursum consummavi, Fidem servavi*; græce indidem habes Ἀγωνίζου τὸν καλὸν τῆς πίστεως τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα: quibus quidem in locis, nemo est qui non videat, quod ab Apostolo, Ἀγὼν pro *Pugna*, seu ipso pro *Certamine* usurpetur.

b Sacrorum quippe ab ritu vocem hanc *Agon* originem post Latinos duxisse suam, diserte edocet Varro (L. v. D. L. L.) nam Sacrificulus, *strictum tenens ad Arietem jugulandum*

Crucis imagine locuturus, sermonem ideo, abs tot adhibitis olim, diversis Crucium modulis adorirer. Quid ita? Quia hæc abunde a CL. præsertim Lipsio (a) adornata Sparta jam fuit; & nulla vicissim nobis, ob illas Crucium constructiones (b) multigenas, creari debet occasio dubitandi, quin, quæ spectata a CONSTANTINO Crux fuerit, non sane aliam, quam *Immissæ* (ut ajunt) Crucis ✝ præsetulerit formam.

---

dum cultrum, identidem rogare solebat AGON? Quare Ovidius.

Nominis esse potest succinctus causa Minister
Hostia Cœlitibus quo feriente cadit.

a L. III. de Cruc.

b Quamvis Crux apud Syros, Ægyptios, Persas, Africanos, Græcos, Romanos, Judæosque adhibita, multigenæ quidem formæ consueverit strui; Crux ipsa tamen, *γενικως universim* accepta, aut simplici constabat ligno, sive *Stauro Palo*, vel *Vallo*; aut composita tandem erat, duplicique ligno compacta, & in *Commissam*, *Decussatam*, *Immissamque* partitur. Schema *Commissæ* Crucis in Latina non modo, quam *Græca littera* T (uti Paulinus Epist. 2. ait) *numero trecentorum exprimitur*. Solet inde *Decussata*, vel *Andreana* Crux dici, quam hæc exhibet Littera X quæ *in figura, Crucem*, (verba sunt Isidori L. I. Orig. c. 3.) *& in numero, Decem demonstrat*; quam proinde ad litteram, jam & littera accedit quoque Hebræorum veterum *Tau*, quippequæ, (prout quibusdam præsertim prodit in Nummis) istiusmodi est ⨯, testante quidem Hieronymo (in c. IX. Ezech.) *quod antiquis Hæbreorum* (audiendi non erunt ideo qui *Apiarii* cum Scriptore contradicunt Hæretici) *seu hodiernis Samaritarum litteris, extrema Tau, Crucis habet similitudinem, quæ in Christianorum frontibus, frequenti manus inscriptione signatur*. Sed *Immissa* Crux denique ea est, in qua stipes, supra lignum transversum eminet † & cujusmodi quidem fuit Christi Dñi Crux (prænimis enim aberravit ac putide Morillonus, qui sanctissimę figuram Crucis, juxta recentium Hebræorum Tau ת ceu ad Furcæ, aut Græcorum Π delineabat figuram) nam *Immissæ* suffixum Cruci Servatorem nostrum fuisse, diserte addocent Augustinus, Nyssenus, Basilius, Damascenus ac alii, consentiente iis Sedulio (L. 3.) dum Christi canit de Cruce.

Quattuor inde plagas quadrati colligit Orbis.
Splendidus Authoris de vertice fulget Eous.
Occiduo sacræ lambuntur sydere plantæ:
Arcton dextra tenet medium leva erigit axem.

Quaternos itaque Crux Christi fines jam habuit; tametsi contra visus fuerit exponere Irenæus, (L. II. c. 42.) qui *habitus*, inquit, *sive figu-*

mam. Si enim ex Eusebii potissimum narratione, *Trophaeum Crucis Christi* repraesentatum fuit divinitus CONSTANTINO; sponte id fluet sua, quod quum scilicet Christi Crux, ad recensitam non nisi illam commissae Crucis figuram compacta fuerit abs dubio; jam ad eamdem proinde formam concinnata esse Crux debuit, CONSTANTINO ostensa, sic ut reapse, suo conformis archetypo videretur.

Summe propterea is mirari non desino, dum Panvinius [a], Cuperus [b], ac nuperrime itidem Dominicus Georgius [c], Signum illud in aere CONSTANTINO ostensum, modo hoc ☧ vel hoc alio ⳨ compactam putant fuisse, ita nimirum, ut in alterutro ex his modis, Christi nominis Monogramma, Graecis in litteris *Chi* **X** & *Rho* **P** bifariam intertextis traderetur.

Sane in hujus opinamenti praesidium adducta sunt CONSTANTINI, aliorumque Imperatorum Numismata (quae post Antonium Augustinum [d], Gretserum [e], Baronium [f], aliosque conspicies) queis in omnibus, solum utique Christi nominis Monogramma, & adhuc Lemma HOC SIGNO VICTOR ERIS, circa ipsum adponitur.

Quam falsa autem, ineptaque haec sit ratio, nemo unus non viderit: nam, ecquo pacto, rogandi essent in Nostri, scivere ipsi, vel probant, quod in hujusmodi CONSTANTINI, aliorumque Caesarum Nummis, diurna Visio CONSTANTINO exhibita, declaretur? Si Cuperum [g] hac

---

figura Crucis, fines & summitates habet quinque, duas in longitudine duas in latitudine, unam in medio in qua quiescit, qui clavis affigitur. Quintus autem *finis* ille, quidam (uti Gregorius Turonensis L. I. de Glor. Mart. c. 6.) pro suppedanea, intellexit, in Cruce Domini, tabula; alii tamen verius, pro extento quodam ligno, in quo reus, obequitantis ad modum, toto insidet corpore, intellexere: ast hac de re, vide si lubeat, Scaligerum (*in Animad. Euseb. in Digress. de Liter. Gonic. Orig. Litt. T.*) Bynaeum (*de Morte Chr. L. III. c. 5.*) Salmasium (*de Cruc.*) qui, de forma, materiaque tum itidem Crucis Christi, copiose locuntur.

a De Sept. Urb. Eccl. alibique

b Apud Polen. T. IV. p. 198.

c De Monogr. Chr. Dom. p. 24.

d Dialg. I. de Antiq. Numis.

e L. III. de Cr.

f Ad C. A. 313.

g In Not. ad Lact.

hac in re audias ; ideo adferit, plerisque in monumentis, solum Christi Monogramma , non Christi Crucem, distincte repræsentari , quia id unum Christi nominis Monogramma utriusque rei symbolum esse potest, ex Græca littera *X*, quæ decussatam Crucem ostendit : at consultius tamen ego conjiciendum existimo , ideo nempe solum Christi Monogramma in Nummis illis insculpi , quia quum istud CONSTANTINUS, uti refert Eusebius, sua gestarit in Galea, in Nummis quoque , ad illius similitudinem , Christi idem Monogramma consuevit insculpi : cujus proinde exemplo, sequiores Augusti alii, non tam Galeas, Clypeos, Vexilla, sed Nummos quoque, eodem Signo & Epigraphe Hoc SIGNO VICTOR ERIS, religionis, vel victoriæ caussa insignivere; licet eo in symbolo, non illa integra Trophæi Crucis a CONSTANTINO visi figura exponererur.

Sed jubare ut adpareat clarius , quod CONSTANTINO non Monogramma, sed Crucis Christi in aere, ostensa fuerit imago, e re nunc erit, ut de Labaro (a) seu militare Ve-

---

a Quamvis plura de *Labari* vocis etymo, tam post Petiscum, quam post alios, quos ipse numerat Scriptores plurimos habeas; operæ tamen pretium, modo erit adferre, quod si *Labarum* a latiali voce *labore* & a Græca ὅρος *finis* dictum censeas, jam *Labarum* tantundem erit, ac ὅρος λάβορος *laboris* terminus ; quasi si Constantinus , novum suum Vexillum, *Labarum* nuncupaverit, vel quia virtute Crucis, eo in ipso exhibitę, jam laboribus, malisque omnibus, quibus Roma, sub Maxentii tyrannide ingemuerat, ipse dederit finem ; vel quia, quum Cohors aliqua laboraret, ad laborantium solamen Militum, Constantinus (uti Eusebius, ac Sozomenus referunt) *Labarum* juberet adferri, cujus adventu , actutum illi victoriam consequebantur. Quod vero *Labarum* latine dicimus , græce Λάβορος *Laborum* , consuevit vocari ; quod sane nomen, tam in Cod. Theod. ac Justinianeo (T. De *Præpositis Laborum*) quam a Cujacio (*Cod. L.* 12. *in eund. Tit.*) probatum est, ac Turnebo, qui (*Adversar. L.* xv. *c.* 16.) *Laborum*, & non *Labarum* in vetusto quodam Lexico se legisse fatetur. De *Laborum* vel *Labarorum* Præfectis, seu Vexillariis a Constantino electis, agit adhuc Eusebius (*in V. Const.* L. II. c. 8.) dum eodem ab Augusto , selectos narrat fuisse quinquaginta , virtute præstantes Viros, quibus , statas juxta vices, onus ferendi *Labarum* præberetur.

Vexillo illo, quod CONSTANTINUS, ad inſpecti abs ſe Signi ſimilitudinem juſſus fuit extruere, diſſeratur.

Subnecti itaque verba debent Euſebii, dum de hujuſce, quod is non ſemel adſpexit, Conſtantiniani Labari ſpecie, locutus nitide eſt Υψηλόν is inquit (a δόρυ χρυσῷ καττημφιεσμένον, κέρας εἶχεν εγκάρσιον σαυροῦ σχῆμα τι πεποιημένον. ἀνω δε πρὸς ἄκρου σημπεπλεγμενος κατεστηρικτοκα θ' ȣ τῆς σωτηρίου επηγείας τὸ σύμβολον δυο στοιχεια τὸ χριστου παραδηλοῦν τα ὄνομα δια των πρώτων ὑποσημαινον χαρακτηρων χιαζομενȣ τȣ ρ κατα τὸ μεσαιτατον ἃ δὴ κατα τ χράνοις φεειν εἰωθεκεν τοις μετα ζαῦτα χρόνοις ὁ βασιλευς *Haſta longior, auro contecta tranſverſam habens antennam inſtar Crucis. ſupra in ipſa Haſtæ ſummitate, Corona erat affixa, gemmis & auro contexta. in hac ſalutaris appellationis Signum; duæ videlicet literæ, nomen Chriſti, primis apicibus deſignabant, litera P in medio ſui decuſſata* (hoc tamen modo ☧ uti paullo conſtabit infra) *quas quidem literas Imperator in Galea geſtare poſthuc etiam conſuevit*: a qua proinde fabrefacti hoc modo Labari Cruce, quoddam, cum CONSTANTINI, Filiorumque ejus Imaginibus, purpureum velum, ſyparumve pendebat, prout in iſtoc, quod ante adhuc produximus, ipſius Labari ſchemate exhibetur.

Quum is itaque CONSTANTINUS, hanc novam Labari formam, ad ſuæ, ut ante diximus, Viſionis ſimilitudinem

a In V. C. L. 1. c. 31.

nem jussus fuerit exprimere ; quid , rogo , falsius dici poterit eo, quod Augusto nimirum ipsi, non directa Crux Christi, sed unum istud ☧ vel aliud ⳩ Servatoris Monogramma adparuerit in aere ; quum jam eodem in Labaro, nedum Græcis ex litteris compactum sit Christi nominis Monogramma ☧ sed & Crucis imago , in transversa ad longiorem Vexilli hastam antenna repræsentetur ?

Si in Labaro autem illo , Crucem a CONSTANTINO, haud ad visæ ab se Crucis exemplum expressam esse putaveris , sed ad veterem servandam illam Vexillorum , *Cantabrorumque* [a] figuram , quæ (quemadmodum ex Justino [b] Tertulliano [c] Minucio [d] , aliisque pluribus constat) strui ita solerent,ut in eorum hastæ parte suprema, transversus quidam inesset ad Crucis formam ligneolus ; si id , inquam , putaveris , advertas hoc loco velim , quod quamvis olim in militaribus Signis illis , quædam acta transversum esset ad longiorem hastam antennula , Crucem referens ; nequaquam tamen Gentiles , ipsis in Signis , veræ Crucis figuram, suo in animo , ac more habebant exprimere , quippequum Crux , infaustissimum apud illos & omen erat , & index . Qua de re,merito Beyerlinkius (post Eusebium, Nicephorum, Socratem , ac Cedrenum , qui , Labarum illiusmodi , Crucis referens formam , propriis oculis , CPolitana in regia inspexerunt) *constare* ait [e] , *CONSTANTINUM IMP. statim*

L

a Quæ Militum fuerint *Cantabra* [quæ forte vox , a *Cantabris* Hispaniæ Tarraconensis Populis pugnacissimis, quos Silius Italicus *hyemisque , æstusque , famisque invictos* adpellat , ortum habuit suum] me haud certe piguisset exponere , ni Militaris Romanæ rei Scriptores , necnon Causeus (T. II. Mus. R. Tab. XVII.) ac Lexicographi denique tradidissent : at juverit tamen addere, in hoc potissimum *Cantabra*, ac Vexilla, a *Labaris* discriminari , quod illorum nimirum vela , vel sypara,adeo erant transversæ eorum hastulæ adligata , ut rugas aliquas, sui contractione non excluderent ; *Labarorum* autem vela , expansa erant sus deque , ut depictas in his Imagines præseferrent ex integro; quemadmodum & in pluribus toreumatibus , aliisque , quæ heic in Urbe supersunt, Signorum horumce formis declaratur .

b In Apolog. ad Anton. P.

c In Apolog. c. 16.

d In Octav.

e Laurentius Beyerlink in V. *Labarum* .

tivi a converſione Labarum efformaſſe in Signum Crucis; propterea quod Conſtantiniani illa Labari Crux, adeo ſiquidem cum militarium Signorum veterum Cruce, nil commune præſetulit, ut jam olim Nazianzenus[a] execrandam profecto Juliani Imp. (Conſtantinianum hoc Labarum, ob ſuum in Crucem odium deformantis) inſectatus fuerit audaciam, *adverſus magnum illud Vexillum, quod ſimul cum Cruce magnifice, & cum inſigni pompa Exercitum ducit*: Hinc dum idipſum ab Juliano labefactatum Labarum, Jovianus reſtituit; ſummo ejus in apice, Crucis Chriſti figuram, Chriſtique vero Monogramma, in adplicito ad id velamine coaptavit; imo in facta a Valente, Conſtantiniani ipſius Labari reformatione, Labarum denique ad Crucis ſolius formam conſtructum fuit omnino, perinde ac in eorumdem Imperatorum ſubjectis iterum Nummis [b] intuetur.

I.

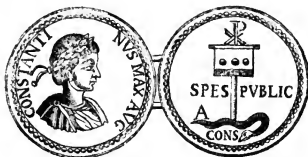
II.

Quid hiſce autem, aliiſve monumentis omnigenis opus habeo; quum ad oculis ingerendum, quod Crux nempe a CON-

a Orat. I.
b Quibus plane 'e Nummis, (quorum primus, Joviani, ac Valentis eſt alius) ſecundo itidem cap. loquebamur.

CONSTANTINO, ob Divinæ nonnisi religionis, suæque habitæ Adparitionis intuitum, structa in Labaro fuerit; id rursus, ajo, ad oculis ingerendum, abunde unum(a), quod inferne conspicies, omnium vice sufficiet CONSTANTINI Numisma?

Spectes inibi Labarum, Labaro ei conforme, quod CONSTAN-

a Quo profecto cum Constantini Numismate (de quo p. XLVI. verba feci) conveniens valde est Majorani Aug. Nummus

qui post Baronium (C. A. 325. n. CCV.) ita prostat, ut Christi nempe Monogramma, suo in clypeo præferat is Augustus, qui dextera, Cru-

STANTINUS ad Visionis sibi factæ similitudinem jussus fuit extruere, Corona demta, ac velo, quod in prioris illo Labari syparo contextæ erant CONSTANTINI, Filiorumque ejus Imagines; in istoc autem, tres exstant earum loco paralleli orbiculi, in queis tribus aut Asia, Africa, & Europa [a], aut Solis hieroglyphicum, Christum adprime indicans [b] exhibetur. Serpentem, hastæ Labari hujus cuspide, medio ejus ventre transfixum, seseque in spiras contorquentem inspicias, titulo ei adjecto SPES PVBLICA. Quidne, rogo, quid amplius opus erit proinde, ut, eodem in Labaro repræsentatum quam affabre admireris Crucis Christi trophæum, [c] quo nostra nitet *spes publica*, seu quo tandem Diabolus, Draconis expressus symbolo, sic est a Christo prostratus, ut is, qui olim, *jam in ligno vincebat*, *in ligno quoque*, uti canit Ecclesia, *vinceretur*? Quum Labarum ergo istoc, nil diversum in Cruce fuerit ab eo, quod CONSTANTINUS ad Visionis exceptæ similitudinem sabrefieri mandavit; jam prioris Crux Labari, non militarium Signorum formam, sed figuram omnino exhibuit Christi Crucis, quam CONSTANTINUS inspexit; & cujus itidem divina vi, ac triumpho, Augustus ille, Serpentem humanæ sobolis hostem, protritum esse percéperat quamscienter. Quid, quod CON-

---

Crucem gerens, dextero item pede intorti draconis caput percalcat, ita ut istoc in hieroglyphico, superati humanigeneris hostis, virtute Crucis victoria indicetur.

a Quod porro opinamentum suppeditare jam poterit Gretseri Nummus (L. III. de Cr.) ubi tres insunt Orbes, ad trianguli rectanguli lineas concinnati; in quibus nomina *Africæ*, *Asiæ*, & *Europæ* separatim leguntur.

b Vid. Morin. in Opere *De lib. Eccl. p. Constant.*

c Sane Furhrmannus (P. II. Hist. De Const. Bapt. Colloq. XI.) ex illiusmodi Constantini Numismate, susceptum nonnisi Romæ a ConstantinoBaptisma, opinatus fuit ostendi; verum Natalis (Differt. XXIII. Sæc. IV.) Eusebii testimonio, totus est ut ostendat, quod in ea, Serpentis protriti imagine, jam profligata ob Christi virtutemCrucis, Idololatria monstretur.

CONSTANTINVS, Eusebii testimonio [a], suum ante Exercitum, non *aurea Simulacra*, *& Signa* [b], sed solum *Crucis trophæum*, eo expressum in Labaro imperavit præferri; & Sozomenus [c], *eo*, ait, *consilio*, Labarum a CONSTANTINO in Christi Crucis, nominisque vexillum, commutatum fuisse, ut *continuo* ejus *adspectu cultuque*, *Romani*, *a patriis ritibus, paullatim abducerentur*? Summo itaque debet jure, meritoque fateri, quod CONSTANTINVS, suo Crucem in Labaro, non militarium Signorum more, neque solo, ut errat Brentius, distinctionis intuitu, verum ad visæ similitudinem Crucis imperarit adponi; sicque nullo proinde modo dicturus tandem is ero cum Cl. Ursio [d] quod ipso nempe in Labaro CONSTANTINI, uno excepto Monogramate [e] Christi, nil certe sacrum, præcipuumque nil aliud haberetur.

Si Crucem ergo, Christique Monogramma, religionis nonnisi caussa, Constantiniano in Labaro constructum esse cognovimus; consequens erit ideo, quod CONSTANTINO, uti nec solum Servatoris Monogramma, sic nec sola peræque Crux, sed Crux ipsa cum Monogrammate, junctim fuerit ostensa; propterea quod CONSTANTINVS, ex accepta divinitus jussione, integram sane Visionis ei factæ similitudinem repræsentavit in Labaro; in quo proinde, solis exceptis CONSTANTINI, Filiorumque ejus Imaginibus, quas mili-

---

a In V. C. L. IV. c. 2.

b Signa apud Gentiles, Sacra erant omnino, suorumque loco Deorum (quorum ipsis in Signis repræsentatæ erant Imagines) venerari solebant: quare non desunt, qui eam adhuc, quam Judæis, Christus Dominus (Marc. XIII. v. 14. adfuturam prædixit βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως ἑστὼς ὅπου οὐ δεῖ *Abominationem desolationis, stantem ubi non debet*, ceu, *in loco Sancto*, uti habet Matthæus (XXIV. v. 15.) pro Signorum, quæ Romani, Hierosolymitanum in Templum laturi erant, religione, & cultu interpretentur.

c Sozomenus L. I. c. III., & 4. cum quo Socrates L. I. c. I., & 2. convenire videtur.

d T. IV. Hist. Eccl.

e Quod si Prudentius (L. I. adv. Sym.) de Constantini Labaro loquens

militaris nonnisi consuetudo, ibi sivit adponi [a]; necnon exscepta (si ita malis) aurea ejus, gemmataque Corona [b]; cetera quidem symbola, Crucis nempe figura, nominis Christi Domini Monogramma, symbola isthæc, ajo, quæ Christianæ solius religionis sunt stemmata, negari nequit, quin ad exhibitæ CONSTANTINO Visionis exemplum referrentur.

Sed nos turbat Baronius [c], qui CONSTANTINO, solam nonnisi Crucem, testimonio Eusebii, ac Arthemii, visam scribit fuisse. Quid? Si quicquam modo mei judicii erit, facile siquidem (juxta Eusebii, Arthemiique narrationem) Baroniana, & nostra simul opinio conspirabunt amice, semel ac adsetamus, quod CONSTANTINUS, diurna in Visione, solam viderit Crucem; & in noctis subinde Visu, Christum cum Cruce, Christique nominis viderit Monogrammate; sive, quod malim, tunc is a Christo, de Monogrammatis istiusmodi concinnandi consilio instrueretur. Sane hoc in opinamentum, me ire pedibus sinit laudatus idem Eusebius, qui summam fuisse ostendit CONSTANTINI solicitudinem, qua ille, Viso expergefactus nocturno, peritiores ad se vocavit tam auri, quam gemmarum Sculptores, ut illis Signi formandi effigiem, sermone suo describeret solertissime. Ecquis putabit futurum fuisse opus, ut tam anxie CON-

---

loquens, solo ipse de Monogrammate, haudquaquam de Cruce mentionem habuit ita,

Christus purpureum gemmanti
textus in auro

Signabat Labarum: jam ibi is, non de integra ipsius Labari forma, verum sola de ejus sublimiore adlocutus est parte, seu gemmata Corona, quæ (uti vidimus) illud Christi Monogramma, supra syparum, ceu purpureum velum Labari complectebatur.

a Releg. Not. p. VI. L. b.

b Sane putat Gretserus quod Constantinus, Christi viderit Monogramma, Corona quadam instructum, quemadmodum ipse postea repræsentavit in Labaro: nihilotamenminus, quam id perperam, quamque falso opinatus fuerit Gretserus, infra quidem ostendam, ubi recens nimirum, neque dissimilis Bunemanni adsertio explodetur.

c Ad C. A. 312. n. xxvi.

CONSTANTINUS in Signi illius collineanda effigie cieretur? Quantæne, rogo, industriæ, quantive laboris erat, Crucis figuram, rem veluti, *Cælo, & Chao antiquiorem*, soloque suo abunde notam vocabulo, delineare? Summa ergo laboris fuit in Monogrammate Christi Nominis concinnando; quod, tametsi, diu ante CONSTANTINUM (ut constabit post pauca) usurpari cœpisset, illud nihilosecius, neque vocati a CONSTANTINO Artifices, nec Augustus is adhuc (antequam Visionis sibi factæ mysteria, Christianis ab Sacerdotibus [a] didicisset) vel fando audierant quandoque: hinc non alia esse potuit caussa, ob quam illico CONSTANTINUS, coronatum Christi nominis Monogramma, Crucis simul cum signo repræsentavit in Labaro, ni quia ei, & Crux, & Monogramma, suo in noctis Ostento repræsentata quum essent; opus erat proinde, ut juxta monitum ei divinitus factum, illo in Labaro, Crux Christi & Monogramma, novo tunc, nec tam facili opificio exponerentur.

Sacro itaque de Monogrammate Christi Domini a CONSTANTINO in Labari Corona posito, dum intervenit sermo; non nullos, ajo, reperiri nunc itidem cum Bandurio [b], qui Constantiniani id Labari Monogramma, ex Græca nonnisi P rectam in pede lineam sic gestante ☧ compactum esse adfirmant. Quidam, post Cuperum [c], Anonymus, illiusmodi Monogramma cum vulgare circumflexi *accentus* nota extructum putat hoc modo ☧: *quod utique*, ut idem ait Cuperus, *non est opus multis refellere*, *quum certus sim*, *Virum illum*, *sententiam suam relicturum*, *si Nummos inspiciat*; in quibus certe, necnon in ceteris rei hujus monumentis omnigenis, non mentio, non vola quidem eodem de

---

a Qui profecto Christianæ Religionis Sacerdotes, non Episcopi, sed convocati e citimis fortassePagis Presbyteri jam fuere; & haud alio quidem loco, quam ubiproximam noctem Constantinus tunc egerat, fixæ de habitæ Visionis mysterio interrogati, auditique videntur.

b De Numm. a Trajan. Dec. ad Palæol. T. II.

c In Not. ad Lact.

de Monogrammate occurrit ulla. At contra tamen fere omnes sunt ii, qui ipsum Christi Monogramma, haud aliam in eo Labaro habuisse credunt figuram, ni eam porro, quæ ex Græcis his primis, Christi nominis literis X & P, ad modum hunc intertextis ☧ concinnatur.

Qui se priori adsertioni nunc dedunt, exempla adhibent quædam tum CONSTANTINI Numismatis, post Ducangium [a], vel Marciani pueri Epitaphii, post Baronium [b]; tumque tradita apud Bosium, [c] Constantiniani peræq; temporis præferunt monumenta, ubi sacrum Christi Domini Monogramma, istiusmodi quidem forma ⳩ adpictum est. Quid ita? Ennummne modo, si cavillandi libido esset, possem statim reponere, quod quum contra, in CONSTANTINI Numismatibus ceteris [d], necnon in pluribus adhuc aliis Constantiniani Ævi cimeliis, Monogramma prostet id alterum ☧ jam id proinde, non illud ⳩ ab ipsis usque Constantinianis usurpatum esse temporibus evinceretur? Quoniam vero ulcisci, & vicem illico, parque pari referre, a me longe uti abfuit, sic abesse nunc opto; brevissime, quoad potero, quod rei erit edisseram: Ac negaturus, ultro quidem non ero, quod Monogrammatis Christi Domini specimen, tam iisdem, quam sequioribus CONSTANTINI temporibus variatum sit adeo, ut modo illud Græcanicis ex elementis X & P ita textis ☧ ☧ ☧ [e]; modo ex X atque ρ superposito ☧ [f]; modo ex Græco dun-

a Quem videsis in Fam. Byzant.

b Ad A.C. 312. n.30.

c De Cru. Triumph. L.IV. C.XII.

d Quam certe plurima, Monogrammate istiusmodi ☧ insignita, Constantini Numismata occurrent iis, qui Antonium Augustinum (in Dialog.) Claudium Molinetum (in Not. ad Epist. Steph. Tornacen., & in Diss. de Vis. Const. in Ephemerid. Litterator. Amstelod. edit. A. 1682.) Jo: Tristanum [in Comment, Histor. Gallic. de Antiq Numism. T. III.] aliosque tandem perlustrare Nummographos non graventur.

e Sparsim quippe, passimque ejuscemodi Monogrammata, apud Aringhium, Bosium, Gruterum, Fabrettum, Muratorium (ceteros ne recenseam) invisuntur.

f Sacrum id Monogramma, ex Mediolanense quodam Tumulo, Fleetvvoo-

dumtaxat X, summo lineæ capite circumflexo ☧ (a): modo simplici X (b): modo ex Græco P, cujus apex, nunc sit dextrorsum, nunc sinistrorsum inflexus, cujusque pedem vel medium, recta decusset linea ☧ ☧; & cum quo Græcum sit quoque interpositum X, ut Crux inde & Monogramma simul pateant ita ☧ (c): modoque tandem diversis formulis aliis (d) metipsum Christi re- præ-

M

Woodus exscripsit; illudque etiam apud cl. Alexium Symmachum Mazachium (quem honoris nonnisi, meæque in Virum summum observantiæ caussa nominatum heic velim) in Epist. De D. S. A. (p.143.) cum subjecto Epigrammate invenitur.

A ☧ Ω

Cervia. quæ fidei. vixit. fundamina seclo
Terdeno. ævo. binos. quater. attulit. annos
Læta. dolique expers. culpa. procul. impigra. honesta
Astrigeram. secat. alma. viam. cæloque recepta
Hic. vitæ. metas. &. inania. membra. reliquit.
Ded. pridie Nonas Januarias.

Sed num ibi pro DE D. scalptum fuerit DEP*osita*, nonnihil ipse abdubito cum Mazochio; qua de voce *Depositus*, Christianorum solummodo in Sepulcris (quicquid contra insanuerit Basnagius) usurpata, vide potissimum quæ a Georgio, Gutherio, Fontanino, aliisque docentur.

a Sequiores Not. p.XCI L. a & b tu confer.

b Quæ profecto Monogrammatis icon, nedum exstat in Nummo quodam post Gretserum (T.1. de Cr.L. 11. c. 36.) exhibito; verum comperta jampridem fuit apostatæ Juliano, qui (in Misopogone) *dicitis*, Antiochenis ajebat, *me Chi X* i. e. Christo *bellum indixisse*; *& Kappa K* i. e. Constantinum *desideratis*.

c Quodam fictilium in Lucernarum iconismo, figuras hasce conspicias post Georgium (in *Dissert. de Monogr.* C. D. p. 10.) quas, ante ipsum, jam domestico ex Museo, Franciscus Eques Victorius, eruditissimo in Commentario ad Num. *Æreum veter. Christ. pag. 3.*, *& seqq.* Romæ in lucem emiserat. De istiusmodi nihilominus Monogrammate ☧, id præstabit adjicere, quod haud raro in Christianorum veterum Anulis, non sine aliquo sacro lemmate inspectetur.

d Quibus quidem præ aliis, non prætermittendum heic censeo Monogramma, quod Fabrettus in immortali Syntagmate Inscriptionum (C. VIII. n. IV. p. 572.) exponit,

ex

præsentatum sit Monogramma, ad quod vel Græcæ plerumque Siglæ, seu litteræ AetΩ [a], aut *Pisces* interdum, *Corona*, *Palma*, *Columba*, aliaque his similia Christianorum veterum Symbola coaptentur. Sed si modus præterea noscendus est Monogrammatis, a CONSTANTINO in Labaro collocati; illud nos haud dubie, ex oculato illius teste Eusebio, fuisse discimus ita ☧: tametsi ab hoc Labari Monogrammate, Monogramma distarit aliud, a CONSTANTINO sic notatum ☧ in Scutis [b]; nam ipse quidem ex *transversa* X *littera*, *summo capite circumflexo*, *Christum in Scutis* [c] notavit; perinde ac a Lactan-

ex his compositum Siglis D. M. C. quas rectissime ipse quidem *Deo Magno Christo* (contra licet putaverit Mabillonius) interpretatur.

a Quibus equidem literis, jam ab Apostoli Johannis Ævo, consuevisse, nonnulli putant, Christum significari; nam Tertullianus (*de Monog. c.* v.) Clemens Alexandrinus (L. 1. Pædagog. c. 7.) Prudentius (*Cathemerin. Hym. IX.*) aliique e Veteribus, rationes exponunt, ob quas Christus in hisce litteris A & Ω, *principium*, & *finis* omnium designetur. Qua de re, deceptum fuisse constat Laurentium Ramirez, qui in Notis ad Luitprandi Chronicon (pag. 363.) ideo, ait, Siglas has A & Ω Christianorum in Sepulcris fuisse primitus positas, ut ita palam, Catholicorum Conditoria a Tumulis discreta essent Arianorum, Christi ipsius Divinitatem, æternitatemque negantium: sicque nec etiam probari quiverit, concedique Menckenio, quod Constantini nimirum Ævo, omnium sane primo, Christi Domini Monogramma, cum circumpositis Siglis his A & Ω delineari incœperit; quippe quum e monumentis apud Boldettum (L. 1. c. XXXIX. Tab. 3. n. 4. p. 194.) excusis, luculentissime constet, quod Constantini ante tempora, Monogramma Christi Domini, illis quidem cum literis, vel cum *palma*, cum *columba*, cum *piscibus*, cumque *anchora* (quæ quidem omnia, Christianismi mysteria, ὑπογλυφικῶς indicare *initiatis* solebant) conjungeretur.

b Quod proinde Monogramma Christi Domini in *transversa X Littera*, *summo capite* ☧ *circumflexo* notatum, nunc in illo cumprimis patet cimelio Capitolini Musei, quod ad omnigena Ecclesiasticæ Antiquitatis rudera illustranda, jam nuperrime a Sapientissimo, Optimoque PONTIFICE BENEDICTO XIV. extructum splendide fuit: & id in Statuis, pictisque extitit olim Constantini Imaginibus, Labaro insignitis; & in Nummis id demum illis, quos (T. 1. de Cr. L. 11. c. 24.) repræsentavit Gretserus, intuetur.

c Quoniam vetere Gentilium consuetudine, insigniores res quædam

ctantio [a] (dum ita ejus [b] restituta sit lectio) recensetur.

Qua de re, præ universis, quæ comportare hanc in rem ipse quiverim monumenta [c], unum, quod rem ipsa

dani vel in Clypeis, Scutisve bellicis, vel monumenti, vel Voti caussa, una cum Tabulis Votivis aliis, suspendi in Templo solerent: contra ideo Constantinus cœleste quidem Oraculo, suis in Scutis, Christi Domini nomen, cui quicquid est Cœlestium, Terrestrium, & Infernorum, flectit genu, subestque, jussus fuit notare; quo demum fluxit, ut in Constantinopolitano S. Sophiæ Templo, plures (uti Paulus Silentiarius refert) inventi jam fuerint Clypei, sive Disci, in quorum medio, Divini adhuc Servatoris Imago contineretur.

a Quam procul certe a vero distant nonnulli, qui descriptum ab Lactantio Monogramma, hunc exponunt in modum ☧: nam, & si post Latinos, littera X, ceu *Denarii* quidem numeri Nota, ad formam interdum Crucis ✠ consueverit pingi, Lactantius tamen ipse, non X Latinum, verum Græcanicam *transversam litteram*, ceu devaricatam nonnisi *Chi* X indigitavit omnino: quare nullus propterea tam lippus erit, quin videat, quod in hujusmodi Monogrammatis forma ☧, nequaquam X cum summo lineæ *capite circumflexo*, uti refert Lactantius, sed Græcum P cum recta potius quadam, ipsius pedem vel medium dissecante lineola, designetur.

(b) Sane gnarus is eram, quod in Lactantii quidem illa, quam Baluzius, aliique prodiderunt Editione, ita in Libro *de Mortibus Persecutorum* (XLIV) invenias, *fecit ut jussus est* Constantinus; *& transversa X littera, summo capite circumflexo Christo, in Scutis notat*. Ast modo tandem advertendum heic duxi, quod ubi antea, istiusmodi recitavimus Lactantiani Operis verba, ea, non sine præstantiorum Editionum exemplis, sic fuere jam reddita, *& transversa* X *littera, summo capite circumflexo, Christum in Scutis notat*: quæ plane lectio, quousque sit Lanctantii verborum sensui, ac ratione conformis, illæ præsertim, id certo certius reddunt Lactantii Editiones, quas Lebrunius, Langletius, Bauldrius, aliique dedere præstantes Viri, queis denique omnibus, novam fulgentioremque lucem affundet Editio recens illa, quæ a cl. Eduardo a S. Xav. C. E. optima critice, eruditionisque penu ditissima adornatur.

c Quamplurima porro sunt de Christi Domini Monogrammate, istum ad modum ☧ Constantini Ætate adhibita monumenta; nam in illa, quam nos ante retulimus (p. L.) Inscriptione, id Monogramma jam prostat, quæ proinde Inscriptio, Constantino superstite exarata fuit profecto, quoniam CONSS. *Bassus*, & *Ablavius*, eodem illo in Marmore

ipſam confectam dabit profecto, hunc ad modum habetur.

Quod in hoc itaque CONSTANTINI Numiſmate

re deſignati, Anno nonniſi Chriſtianæ Epochæ cccxxxi. quando ſcilicet Conſtantinus, in vivis adhuc agebat, Conſulatum geſſere: & (ut antiquiſſima Servorum Collaria ad Conſtantini Ætatem, uti notat Pignorius *In Commentario de Servis* accenſenda, & Criſpi Cæſaris, Gratiani, Valentiniani, aliorumque Impp. Numiſmata, Monogrammate iſtiuſmodi ☧ inſignita, heic cum ceteris hujuſce rei monumentis, miſſa faciam) jam, vel ipſius Conſtantini in Nummis, quos ante etiam dedimus, Monogramma idem occurrit; idemque cernimus alibi, quamfrequenter. Supparem vero Conſtantini Ævo, ſi optes Monogrammatis formam, hæc ſpectatiſſime in eo præſertim occurret *Flaviæ Jovinæ* Tumulo, quem Baronius, ad Ch. A. C C C. LXVII. adcuratiſſime refert: nam id inibi Monogramma, non cum foliis tantum palmæ, ſed & Corona incluſum quoque, perinde ac Conſtantini eminebat in Labaro, exhibetur.

FL. IOVINA. QVAE. VIXIT
ANNIS. TRIBVS. D. XXXII. DEPOS.
NEOFITA. IN. PACE. XI. KAL. OCTOB.

Sed

te (a) fcalptum cernis in Galea Monogramma, formam hance ☧ præfetulit: jam vero, dum concinnatum a CONSTANTINO in Labaro Monogramma, delineavit Eufebius, illud, uti retulimus, faffus fuit componi ex binis primis Chrifti nominis litteris, nexu uno contextis (b); quas quidem contextas litteras, Auguftum illum, fua in Galea geftare confueviffe, Eufebius idem fubjunxit: quum ea ergo in Galea CONSTANTINI, primæ iftæ Græcanicæ Chrifti nominis litteræ X & P hunc funt ad mo-

Sed unum denique, eodem de Monogrammate, audire præftat Paulinum.

Nam Nota quæ bis quinque notat, numerante Latino,
Calculus, hæc Græcis Chi fcribitur, & medium Rho.
Cujus apex & figma tenet, quod rurfus ad ipfam.
Curvatam virgam faciat O velut Orbe peracto;
Nam vigor obftipus facit I, quod Ellada Jota eft.
Thau idem ftylus ipfe brevi retro a cacumine ductus.
Efficit, atque ita fex, quibus omni nomine Nomen.
Celfius exprimitur, coeunt elementa fub uno.
Indice, & una tribus formatur littera virgis.

Quum Antiftes Nolanus itaque, fuis hifce Carminibus (Nat. XIV. 616.) Monogramma Chrifti nominis, fex nonnifi elementaribus litteris, compendio contineri, & *Rho*, ex variis ejus ductibus, litteras O. I. T. præclare dixerit effici; jam, uti conftat, hæc, de fola Monogrammatis hujus forma ☧ exponi poffe videntur.

a Quod non vulgare Conftantini Numifma, penes Baronium (A. C. 312. n. XXXI.) ex Angeli Breventani Mufeo comportatum invenies: at cave de eo dubites, propterea nempe, quod Conftantini imago, haud ibi vel auro, vel diademate (ut Nummis extat in aliis) fed criftata duntaxat galea, vinciatur. Quid ita? Militarem ibi habitum ipfe geftat Auguftus: & non pauci Imperatores, modo in Nummis galea, modo lauru, modoque gemmato tandem redimiti funt diademate; cujus geftandi ufus, fi Spanhenium audias, jam eodem a Conftantino (quem iccirco injuftioribus, acrioribufque vellicavit farcafmis Julianus Apoftata) arceffetur.

b Si ex verbis Eufebii, quæ nos antea (p. LXXXVI.) recitavimus, fignificari cum Bandurio (Tom. I. pag. 150.) dixeris, quod conftitutum a Conftantino in Labaro Monogramma, fola conftiterit Græca littera P tranfverfam in medio fui lineolam ⳨ congeftante; erroris ftatim te arguet Eufebii vox χιαζόμενον, quæ originem repetens a χιάζω *decuffo*, litteram proinde P, nonnifi a X in medio fui decuffatam ☧ fignificat, prout res quidem hæc ipfa clamitare videtur.

modum insertæ ☧, negari iccirco nequi, quin in Labaro itidem CONSTANTINI, simili prorsus compactæ modo, idipsum Christi expresserint Monogramma ☧; maxime adhuc, quia Monogrammatis istiusmodi genus perusitatius, celebriusque eo temporis fuerat, ac Monogramma hoc aliud ⳨; nam testante Fabretto [a], quam raro admodum, Christianis in monumentis, Monogramma istud occurrit ⳨; quum tamen contra, vel ipsam ante CONSTANTINI ætatem, hujuscemodi Christi nominis Monogramma ☧ in more erat effingi, ut mox infra dicetur.

Quod primis enim ab Christianis temporibus, venerandum Christi nomen, non sine *Arcani Disciplinæ* consilio, quibusdam soleret Siglis, ceu singulariis, symbolicisque litteris [b] exarari, satis profecto ex Clemente Alexandrino [c], Tertulliano [d], Patribusque antiquis aliis innotescit: imo, quod Christi Monogramma, forma hac intertextum ☧, suam ab Oriente, ubi primum Fideles, *Christiani* vocari cæpti sunt, originem repetierit, non immerito siquidem probatum ivit CL. Bonarotius [e], quem Geor-

a C. VIII. Inscript. N. XXVIII.

b Siglæ, seu Litteræ Christi nominis, hæ præsertim fuere I.K.Θ.Υ.Σ. *Ιησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ Jesus Christus Dei Filius Salvator*. Quæ quidem Siglæ, quia in vestibus plerumque erant Neophitorum, ipsi ideo *Pisces*, a mox citando Tertulliano nuncupati fuere; & eorumdem in Sepulcris, insculpti *Pisces* occurrunt: nam Græcanicas Siglas illas I. K. Θ. Υ. Σ. si jungas, *Piscis* inde componitur.

c Strom. L. IV.

d De Monog. c. v.

e Quamvis ita cl. Bonarotius (in Præfat. ad præstantiss. Opus *De Vitreor. Frag. Vascul. Cæmetr. Vrb.*) opinatus fuerit cum pluribus; non inde tamen in Sperlingii, & Cuperi abiturus ero sententiam, ut in quibusdam nimirum illis post Polenum (T. IV. pag. 279.) exhibitis *Siberiacis* litteris (eccurnon forte Sinensibus, vel incogniti prorsus generis, incognitiorisque notionis characteribus?) Monogramma Christi Domini expressum sit: quinimo Perinskioldus, qui Monogrammatis originem, a Svecis ferme repetiit; jam erroris (ne dicam amplius) vel unus arguet oppido Sophoclis Scholiastes, qui Monogrammatis formandi usum, vetustiorem fatetur.

Georgius (a), aliique, consectati jam sunt; quorum opinione, tam mysticum Signum *Tau* ab Ezechiele memoratum (b), quam *Signum Dei vivi*, quod in *Dei Servorum* (c) *fron-*

a In Diss. de Monogrammate Ch. Dom. c. 11.

b *Signum* Tau, (Ezechiel. IX.4.) *supra frontes virorum gementium*, plerique Interpretes explicant hac de Crucis figura X, ad quam Hebraicum vetus, vel hodiernum Samaritanum *Tau* (quemadmodum nedum ex Nummis, quam ex veteribus monumentis multigenis, Montfauconius probat *Paleog. Græc.*) dubio procul accedit; & non desunt ex PP. Hieronymo vetustioribus, qui in LXX. Virali Versione sic legunt *Δοι τὸ σημῶον ἐπὶ τα μετοπα*, *signa supra frontes virorum gementium*; ita proinde, ut verba isthæc, non tam de Cruce, verum de quovis alio sumi debeant Signo, quo nimirum *gementes*, a ceteris neci addictis distinguerentur.

c Servorum frontes, inscribi olim consuevisse, Dominorum suorum Signis, Notisque, testatum prodidit Seneca (de Benefic. L. IV. c.37.) Varro (L. I. de R.R.) Plinius (L. 18. c. 3.) aliique: quem proinde inscribendarum frontium morem, pro supplicii, summæque adhuc ignominiæ genere, passim habitum, (damnatis enim ad necem inussa facies erat atris Notis quibusdam, ac potissimum Græca littera Θ; nam *Mors*, græce Θανατος audit) Lege denique vetuit Constantinus, ad Eumelium scribens, (in Cod. Teodos. L. 2. De Pœn.) quod *si quis fuerit ad metallum pro criminum deprehensorum damnatus, minime in ejus facie describatur*. Sed hanc adversus pientissimi Imperatoris sanctionem, Theophilus Imp. Iconoclasta, servili rigavit stemmate Theophanem, ac Theodorum, quos iccirco Methodius (qui ab eodem impiissimo Cæsare, Sepulcro detrusus fuerat) salutatos voluit ita:

Quorum libris scripta sunt in cælestibus.
Nomina, piæque frontes compunctæ Notis:
Hos, qui sepultus ante funus est suum
Vinctos salutat & ipse vinculis gravis.

Quum itaque ab Johanne (Apocalyp. VII.) *frontes Servorum Dei*, signari audias *Signo*, sive *Nomine Dei viventis*, cave propterea quid ferale, probrosum, teterrimumque concipias: quoniam id, sive pro Crucis forma, sive pro Dei nomine יואה sive pro Christi tandem vel nomine, vel Monogrammate sumas, quid speciosum nonnisi, ac salutare, dicendum erit omnino. Scire enim quis poterit consuetudinem illam, qua nempe Daci & Sarmatæ (teste Plinio L. 22. c. 1.) necnon Thraces potissimum (teste Herodoto, ac Cęl. Rhodigino *Lect. Antiq.* L. VII. c.31.) vultum *in signum nobilitatis*, in more habebant inurere: & nemo subinde nescit, quod nempe Ethnici, in illius, cui sese, devovebant, honorem Numinis, nunc maxillis, nunc brachiis (quemadmodum de Assyriis, testis est Lucinianus

frontibus ſcriptum vidit Johannes; hæc inquam Signa, illo Chriſti cum Monogrammate, ſi non graphice prorſus, aliquo tamen modo (dum fidem Bottario junxeris) coæquantur. Quicquid vero de Monogrammatis Chriſti Domini, eo cum *Tau* Ezechielis, Johanniſque cum Signo ſimilitudine ſit; negari non poteſt tamen, Græcum hoc Chriſti nominis Monogramma ☧ diu ante CONSTANTINUM uſurpatum fuiſse. Symbolo namque iſtoc inſignita ſunt Monumenta SS. Martyrum Marii, ac Alexandri [a], quorum ille ſub Hadriano, iſte autem ſub Antonino Pio, martyrium conſummavit: ſcalptum peræque, Signum illud inſpicies in S. Caji Papæ (qui Diocletiana in perſecutione paſsus fuit) Sepulcro [b]: in Epitaphiis illud cernes SS. Martyrum Primitii [c], Ermetis [d], Laurentii [e], aliorumque, quos perſecutionum Ante-Conſtantinianarum tempore paſsos eſse, haud obſcure ex ve-

---

nus *De Dea Syr.*) candenti ferro, vel acubus, Notas quaſdam, nigro, ceruleo, vel alterius cujuſcunque coloris pulvere inſperſas imprimebant: quocirca vetuit Hebræis Deus (Levit. XIX. ỳ. 28.) ne apud ipſos *Scriptura illa punctorum* uſurparetur. Quid iſta? Sibi quidem & laudi & honori Chriſtiani veteres dabant, ut in cubitis, brachiiſque, Chriſti Crucis vel Monogrammatis ſtigmata, religioſe imprimerent, exemplo forſan Apoſtoli, qui in flagris pro Chriſti nomine, ſuo inflictis in corpore, decus, laudemque ſuam reponens, jam *ſtigmata Domini Jeſu*, ſuo geſtaſſe in corpore gloriatur.

a Spectatiſſima horumce Martyrum Ἐπιταφίων verba, apud Boſium (L. III. c. 22.) & Aringhium (L. III. p. 524. & ſeq.) referuntur.

b De quo vide tum Aringhium (L. III. p. 642.) tum Becillium, eo in Commentario ubi de ſacris S. Caji P. in Cœmeterio Calliſti jam repertis exuviis, diſertiſſime agitur.

c Sepulcralem illius Titulum laudatus prodit Aringhius (L. III. p. 592.) quo eodem in Titulo, cum cruoris ambulla (uti primæva ſepeliendorum Martyrum conſuetudo obtinuit) jam effoſſo, adpellatus fuit Primitius, *fortiſſimus Martyr*.

d Quo de Ermetis Martyris Monumento, tam Fabrettus (*Inſcript.* C. X.) quam Mamachius (T. V.) ſat ſuperque locuntur.

e Sacram Laurentii hujus Martyris Urnam, in Priſcillæ Cœmeterio, cum ſanguinis adhuc vaſculo, eruderatam, luci dedit Boldettus (*Obſervat. ad Cœmit. Sac.*) cum infra poſito Marmore, ubi & Chriſti Monogramma, & ſigna proſtant cultri, & malleoli, tanquam hominis, pro Chriſto mactati in victimam,

vetustissimis eorundem dignoscimus monumentis (a) : expressum quoque id esse scimus in Anulis, quos Septimii Severi, sequiorumque Imperatorum temporibus, Christianorum quidam gestare (b) consueverunt; atque ne omnia, de usurpato, CONSTANTINI ante tempora Mo-

no-

mam, (Gentiles enim cultro, & malleo in victimis mactandis usos esse, nemo est qui non sciat) quo proinde in Marmore, hunc ad modum Inscriptio exhibetur.

LAVRENTIV
VI IDVS IE
sic
NVRAS leg. IANVARIAS
DECESSIT *heic* *hinc*
Cultrus Malleolus

(a) Quæ, si aveas, dabit tibi præcipue Bonarotius (pag. 13. ỷ. 86.) & Boldettus (L. 1. c. 39.) quibuscum adhuc, & Fabrettus, & Aringhius adjungantur.

b Quod ipso quidem Alexandri Severi tempore, Christifideles, suis in Anulis, sacrum Christi gestaverint Monogramma, luculentissime testatum habes in *gemma* ab Ludovico Chalucio (*in Dactylliograph. MS.*) repræsentata, in qua Christi Monogramma cum insculptis hinc inde litteris A & Ω adjunctam habet Epigraphen SAL. DO. N. ALEX. FIL. LVCE i. e. *Salus* (pro ethnicorum Impp. salute, veteres Christiani, ad Deum preces fudisse, ex Tertulliani præsertim Apologetico c. xxx. plane constat) *Domini nostri Alexandri Filii Mammeæ luceat*. Nec in ejusmodi inscriptionem, dicas velim cumCangio, quod *vox* DOMINI NOSTRI, *Sæculi ejus non sit*; nam Lampridius (*In vita Alex. Sev.*) tametsi dixerit, eundem Imperatorem jam se ab hacce *Domini* nomenclatione, exemplo forsan præeunte Tiberii, abstinuisse (vide temporum vices! *Domini* adpellatio, quam Romani metipsi Imperatores, re... quidem vera, universi Orbis tunc *Domini* non excepere; nunc vix est, ut satis eam pro merito vel Tonsores excipiant, vel *labefacta movens robustus jugera Fossor*) hanc *Domini* tamen vocem, in Provinciis, urbibusque, altero Christi Sæculo, adulationis utcunque caussa frequentari cœpisse, Norisius (Dissert. *De Diocl. Num.* c. 1.) & Spanhemius (*Diss. de præst. & us. Numism.* p. 484.) sat superque testantur. Christi ergo Fideles, & in Nuptiis celebrandis, & in rebus domesticis obsignandis usos Anulis esse, Tertullianus cumprimis tradit, dum (*Idololatr.* c. xvi.) de pronubo Christianorum Anulo meminit, hortaturque imo mulieres, ut auri, & argenti abjicientes ornatum, ferreis inde Anulis uti potius velint; quorum olim in Anulis, atque gemmis, Christi Domini Monogramma insculptum fuit non raro, prout Eusebius (L. vi Demonstr. Evang. c. 25.) Gorlæus (in Dactiliotheca T. 184.) Pignorius, Licetus, Heinsius, aliique demonstrant: quibus profecto obstare nequit silen-

tium

nogrammate Christi Domini (a) monumenta, longo indice congeram, satis hæc esse puto, ut gravis inde patescat ille, putidusque lapsus Basnagii (b), qui hoc ipsum Christi nominis Monogramma, omnium primam, unamque suam a CONSTANTINO repetiisse originem profitetur.

Suas ergo pro more, veteratoris mendacissimi partes, is, ut agat Basnagius, *nemo*, ait, *facile sibi persuadeat hanc litteram* (Christi scilicet Monogramma ☧) *Christianismi Notam, in monumentis agnosci, quum id non evenit nisi post Gentilitatis interitum, ac post CONSTANTINI Imperium* (c). Quocirca, sacrum ut illud Servatoris Monogramma, priusquam CONSTANTINUS collocasset in Labaro, non Christianismi, sed Gentilitatis duntaxat Notam fuisse, impudentissime panderet; unum Decii Augusti, Christianorum ho-

tium Clementis Alexandrini, quoniam ipse, ideo quidem cum symbolis, quæ in Anulis olim erant Christianorum, Monogramma Christi non numerat, propterea quod eo temporis, cuivis affatim exploratum evaserat, vulgatumque, quod ipsis usque ab Ecclesiæ incunabulis, jam Christiani, Christi Crucis, vel Monogrammatis symbolo uterentur.

a Servatoris id utique Monogramma, non in veterum modo cernes Christifidelium *Anulis*, sed eorumdem in *Tesseris*, *Amuletis* (prisci enim Fideles, quosdam æneos, ferreos, aureosve Orbiculos, cum aliquo in extema ora foramine, Christi Cruce, vel Monogrammate insignitos, suspensos collo gestabant) necnon plerisque, Christianorum ipsorum veterum, qua figulinis, qua metallicis demum spectabis id in Lucernis, quæ a Molineto (*Mus. p.* 3.) Aringhio (L. VI. p. 571.) Bosio (L. III. c. 23. a pag. 203. ad 251.) Bellorio (*In Observation. ad Veter. in Lucer.*) Causeo (*Mus. R. T.* II.) pluribusque id genus Scriptoribus congeruntur. Qua de re, dissimulari non debet sphalma Casalii, qui (*De Veter. Ægypt. Rit.* c. XXV.) in veteri quadam e Museo Francisci Gualdi Lucerna, Christi Monogramma, pro rota, qua vitæ abit curriculus, & nudam Jonæ imaginem (quam olim ad resurrectionis futuræ symbolum proponebant Fideles) pro lasciviente quadam femina accepit quidem incaute, ac oscitanter. Sileri itidem de Liceto non debet, quod dum reconditis de Lucernis quibusdam, sermonem habet, Christi nominis Monogramma, ad Gentilium tum stemmata, tumque tempora debere, ait, referri, ni ejus adstent ad latera A & Ω: quare merito a Menckenio (*Diatr. De Monog. Chr.* c. I. §. V.) viro licet Etherodoxo, temeritatis non modicæ insimulatur.

b In Hist. Judaic. secundis curis recusa A. C. MDCCXVI.

c Loco mox indic.

hostis infensissimi profert Nummum, ubi symbolum illiusmodi, interpositum esse blaterat in scalptis inibi litteris BA☧ATOY; aliudque is adfert adhuc Ptolomæi Regis Numisma [a], in quo fulmini insistit Aquila, cujus ad pedes, Nota quædam, vel signum, quod nil a Christi differimus Monogrammate, jam interjacens est. Quid? Scalptum id quoque, is fuisse subjungit in Osiris, atque Isidis baculis; ipsumque tandem in Serapidis eversi Templi (tota olim Ægypto spectatissimi, celebratique) ruderibus, summa omnium confidentia, inventum esse fatetur.

Sed vah putida, vesanæ mentis ac perditæ, adinventa, quibus,

Omnia fanda, nefanda, malo permixta furore.

is inepte conglomerat, ac ignoranter. Quum Basnagius itaque, illum Decii Augusti Nummum a Tristano [b] depromserit, ab Tristano peræque discat, quod his nimirum in litteris BA☧ATOY, nomen solummòdo expressum sit *Appbiani* BACHRATI, vel BACCHARATI, quo videlicet sub Prætore, ille cusus est Nummus; quocirca litteræ ☧, quas pro Christi Monogrammate jam accepit Basnagius, eæ, Graecanicarum nexus sunt litterarum X & P, quas, in medio olim vocum contrahi consuevisse [c], ignorat penitus nemo. Quod Basnagius dein ipse, Nummum æneum alterum, signo isthoc ☧ ornatum, cæco veluti impetu ad *Ptolomæum Apionem*, Cyrenes Regem pertinere, & Notam illam ☧ pro ΚΡΙΣΤΗΡΙΟΥ, Oraculi Jovis Ammonis Nota, interpretatus

a Sane istoc in grandiusculo, æneoque Numismate, apud Gretserum (T. 1. lib. 2. de Cru. cap. 28.) tradito (de quo Bosius itidem, Aringhius, Longus, Pignorius, Georgiusque cum aliis meminere.) subrectam cernes in parte aversa, cum Cornucopiæ, Aquilam, quæ signum ad pedes habet, a Monogrammate Christi Domini ☧ non absimile; Jovis vero Ammonis caput, parte Nummi in altera continetur.

b T. 2. pag. 595.

c Quod Siglis olim, ceu contractis junctisque litteris, in Nummis signare nomina consueverint Græci, id vel ipsa meridiane luce splendidius, in Tabulis Numismatum Græciæ universæ ostendit Goltzius; ac id postremo, post Montfauconium, Muratorium, aliosque, cl. Eduardus Corsinus, πολυμαθέστατος, nulli certe secundus, peculiare de Notis Græcorum Opere, exhaurisse videtur.

fit cum Scaligero ; nihil moror . Quanvis fuerit Gretfero ; fymbolum ceu Nota hæc ☧ tantundem vifa , ac Χρηστος , five *bonus*, *benignus*, propterea quod Ptolomæi, non abfimilia *Philometoris*, vel *Philadelphi* cognomina adfectavere ; minime nihilominus exploratum eft Eruditis, eccui fcilicet Ptolomæo adjudicandus fit Nummus ille : imo , præ haud paucis, ea in Nota interpretanda , conjectationibus variis, diverfifque, præftantiorem , proprioremque fuiffe cenfet Menckenius (a) opinionem eorum , qui memorata Nummi Nota ☧ (Græcas utpote litteras X & P connectente) nomen exprimi judicant Monetarii , qui *Chryfantus* fortaffe , *Chryfippus*, *Chryfodorus* , vel tandem alio hujufce generis nomine dictus eft. Sed adridet præomnibus conjectura Bottarii (b), qui fcite ,- putat, quod in poftica parte Nummi, cufum primitus fuerit, ad Jovis fortaffe fymbolum , fubftans Aquilæ fulmen , quod ufu dein , temporifque edacitate detritum , quandam Chrifti exhibuerit Monogrammatis formam ; nam poft Ciampinum (c) fulmen , hoc fane modo ☧ ad Chrifti Domini Monogrammatis fpecimen exhibetur . .

Si Bafnagius ergo in ejufcemodi notione Numifmatum, jam velut

Cæcus, qui pulchri non cernit lumine Solis

apertiffime errat ; ecquone πεταμορφοτεως genere , is repente fic linceus (fi Deus volet) evafit , ut in Ifidis , & Ofiridis baculis , omnium ipfe primus , rimatus fit Chrifti Domini Monogramma ; quod , non Goropius Becanus , non Pignorius , non Bofius, non Cafalius, non Maffæjus, non Kirkerus hinc tandem , aliique detexerint bene multi ; qui & Menfam Ifiacam , qui Obelifcos, & Simulacra Ægyptiorum Numinum omnium contemplati funt intentiffime , ac frequenter ? Quoniam autem *lumen id*, *quod* in Bafnagio *eft*, *tenebræ adhuc funt* ; manibus faltem ille , neceffe erit obtrectet eofdem ipfos, quos adfert nobis, Ifidis , ac Ofiridis baculos , ut ita fane , non ibi

---

a In Diff. de Monog. c. 1. §. 11.

b *Roma fubter*. T. 1. p. 154.

c T. 11. *Vet. Monum*. Tab. XIX.

ibi aliud ſtrui, diſcat, quam Crucem, vel *Tauticum Characterem* ⊤ quem pro Mundi elementorum, vitæque futuro ſymbolo, ac hyeroglyphico uſurpantes Ægyptii, illum plerumque in Sacerdotum (a), Numinumque imaginum manibus adponendum duxere; ut ecce tibi in Urbana *Albana* Villa Ægyptiacum illud, canino capite Numen (Iſidis ne, an Anubis?) in cujus vertice baculi, recta Crux, ſive *figura Tautica* intuetur. Sane ipſi, quos pro ſe citat prædicatque Baſnagius, Socrates (b) & Sozomenus, teſtes ſunt rei hujus diſsertiſſimi; nam eorum uterque, literas ſeu characteres in Serapidani ruinis Templi repertos, *ſigno Crucis ſimiles* extitiſſe, memoriæ commendarunt: imo Rufinus (c), qui præ Socrate, ac Sozomeno, Templi illius everſionem, adcuratiore narrationis filo recenſet, idem, inquam, Rufinus, repertum inibi Ægyptiacum ſignum,

---

a Sacerdotis Ægyptiaci anſatam Crucem, ſive Tauticum Caracterem, congeſtantis imago, apud Cauſeum (T. II. Muſ. R. Tab. 44.) repræſentatur.

b Quamvis enim & Socrates(L.I. c. V.) & Sozomenus (L. V. c. IV.) diverſa ſiquidem ratione rem deſcripſerint adeo, ut Valeſius in Adnotationibus ad Socratis Librum V., c.XVII.,& ad Sozomeni Librum VII. c. XV. eoſdem carpſerit ambos, nec eos ideo, uti neque Suidam, Rufini mentem adſequutos eſſe putaverit; iidem tamen, litteras illas in Serapidani ruinis Templi repertas, *Crucis ſigno* quam ſimiles extitiſſe fatentur.

c *Serapidis Thoracides* (itanamque Rufinus L. II. Hiſt. Eccleſ. c. XXII.) *ita abſciſſi ſunt omnes*, (urgente ita Theophilo Alexandrino Epiſcopo, dum Serapidanum Templum illud, juſſu Theodoſii Auguſti Ch.A. CCCLXXXXI. æquatum ſolo jam fuit) *ut ne veſtigium vel nominis appellatio, aut ipſius, aut cujuslibet alterius Dæmonis remaneret, ſed pro his, Crucis Dominicæ ſignum unuſquiſque depingeret*. SIGNUM HOC NOSTRUM DOMINICÆ CRUCIS *intra illas quas dicunt ἱερατικάς*, i. e. Sacerdotales *litteras habere Ægyptii dicuntur, velut unum ex cæteris litterarum, quæ apud illos ſunt elementis; cujus litteræ, ſeu vocabuli, hanc eſſe aſſerunt interpretationem, VITA VENTURA*. Sicque mirum nil ideo, ſi Romanorum peræque Imperatorum in Nummis (ut in illo præſertim Domitiani, quem ex Eliæ Brackemhoferri Muſeo, luci publicæ dedit Ultricus Obrectus) Crux ipſa etiam in *vitæ venturæ ſymbolum* cuſa fuerit: nam ex quo in poteſtatem P. R. redacta fuit Ægyptus, jam Romani, Ægyptiorum fuere *Sacra*, ac Numina, quæ *Peregrina* vocabant, venerati; quemadmodum non unum hodie

signum, *nostrum Dominicæ Crucis signum repræsentasse* fatetur. Sed piget, pudetque etiam hac de re cum Basnagio disceptare diutius; nam non tam aera lupinis distat, quam verum Christi Monogramma, a quovis omne, quod pro Christi Monogrammate, insignis ipse obtrudit vitiligator. Quum contra autem, non sit ovum ovo similius, quam Constantiniani Labari Monogramma, Monogrammatis formæ illi, quam ante ævum, ut vidimus, CONSTANTINI, Christianis in monumentis consuevit adponi; jam ipsum utique venerandi Christi nominis Monogramma, non prima, sed nova quidem a CONSTANTINO sua excœpit exordia; quippequum, Christianorum primus Cæsarum omnium CONSTANTINUS, symbolum sacrum illud, & in Labaro, & in Clypeis, in Galea, & in Nummis, novo cælavit more, digno propterea, quem & alii post ipsum Imperatores, Constantiniani exempli hujus pedissequi, sectarentur.

CAP. VI.

hodie in Urbe exstat, vel aliud Idololatriæ, Religionisque Ægyptiacæ monumentum; uti de Templo ab Antonino Imperatore, Serapidi, summo nimirum Ægyptiorum Numini, dedicato, testis utique adest, ejusdem Templi, jam mutilus quidam Titulus, qui in nostra nunc prostat *Benedictinorum* MONTIS VIRGINIS *S. Aghatæ in Subura*, ad radices Quirinalis *Basilica*: de cujus etiam Constantinianea ætate, ac Dedicatione solemni, a Divo olim Gregorio, pluribus illis (quæ Summus metipse Pontifex III. Dialogorum enarrat) e cœlo signis peracta; necnon de ejus, tum præstantia Abbatiæ, quam Clemens PP. VII. domicilio adhuc suo (cujus tantæ dignationis memoriæ, etiamnum in Cœnobii nostri Ædibus ἀπομνημονευμάτων, se se produnt) condecoratam reliquit; tum de insigni Abbatis ejus prærogativa & gradu, ut nimirum is Papæ, Pontificalia in Sacrosancta Laterana Basilica peragenti, honoris loco adstaret; tumque demum de ceteris ejusdem inclytæ, sacræ Ædis, nunc S. R. E. *Diaconiæ* privilegiis variis, pluribusque, Martinellus, Ciampinus, Brancacius, Donatus, aliique locuntur.

C A P. V I.

U B I

Spectatam a CONSTANTINO *in aere, ostensa simul cum Cruce, constabit esse Epigraphen* EN TOYTΩ NIKA : *Sicque sermo jam indidem de hujus Lemmatis characterum quum genere ac figura vel forma, tumque positu demum, ceu scriptorio eorum ordine subnectetur.*

SED hinc tandem hujusmodi ad Epigraphen EN TOYTΩ NIKA, quam CONSTANTINUS in ei, sub dio, ostensa Cruce suspexit, progrediamur. Sane nobis (ut hujus usque ab Operis Anteloquio, jam praemonui) occurrit modo Fabricius, qui ludibrii ferme loco, receptissimam de istius in coelo Lemmatis scriptione opinionem traducit; censetque ideo, non aliunde CONSTANTINO, futuram belli victoriam indicatam fuisse, ni ex quadam in coelo visa, circa Crucem Corona (ea nimirum, quam Solis exhibet *Halo*, ad qnem ipse, ut dictum fuit, Frabricius, Constantinianam diurnam Crucis retulerat Visionem) nam in Corona, exploratissimum, inquit ille, fit cunctis,, quod hieroglyphicum, indexque porro victoriae (a) demonstretur. Sicci-

a Quibusvis ferme compertissimum puto, quod Coronae nimirum simbolo, *Triumphus*, *vel Victoria*; ex Militaris praesertim rei instituto consueverit exprimi, sic ut olim *Triumphi*, *Victoriaeque* varietas ex diverso nonnisi genere Coronarum, quae loco praemii tributae erant Militibus, nosceretur. Qui liberos ab obsidione fecisset Cives, *Obsidionalem*, ex gramine, decerpto inde, ubi obsessio facta fuerat contextam, ceterarumque dignissimam accipiebat Coronam: qui Cive servato suo, hostem simul in praelio enecasset; ab eodem servato Cive, Corona *Civica*, e lignis primo, & e quercu subinde plexa donatus erat: qui primus, Urbis obsessae murum ausus esset conscendere; *Muralem*, ob id Coronam, ex auro, murique in formam, pinnis, turribusque distinctam, comprehendebat: qui hostium primus Castra pugnando introiisset; aurea itidem *Vallare*, ceu *Castrense*, in Valli compacta modum, redi-

Siccine in præceps abit, ruitque, semel admissus error? Quum hæc enim Epigraphe, adeo quidem in CONSTANTINI Visione Crucis diurna, Divinum prorsus intercessisse *Miraculum* patefaciat, ut hæc, vel sola ad id abunde invictissimeque quibuslibet demonstrandum, satis queat jam esse; eam icciroco, e medio tollere, sibi duxit Fabricius, ne hac semel admissa, is procul dubio in CONSTANTINI diurno illo trophæi Crucis Ostento, Divinum, verumque ideo confiteri miraculum cogeretur. Quid ita? Satagamus propterea nunc intererit, ut quando nos, diurnum illud trophæi Crucis Ostentum, non jam Solis Haloni, sed vero prorsus referendum esse Miraculo demonstravimus; idipsum quoque de adjecta ad illiusmodi Crucis signum Epigraphe EN TOYTΩ NIKA demonstremus heic tandem, omniumque proinde primo, ea spectemus momenta, quibus hæc tota, quæ Bunemanni inhæsit animo, Fabriciana hypothesis venditatur.

Quæ Eusebius (a) de Crucis signo, meridianis diei horis CONSTANTINO in aere adparente, scripsit ita *ἀμφὶ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν ἔφη ἐν αὐτῷ οὐρανῷ ὑπερκείμενον τοῦ ἡλίου σταυροῦ τρόπαιον ἐκ φωτὸς συνιστάμενον γραφήν τε αὐτῷ λέγουσαν* EN TOYTΩ NIKA *meridianis diei* (b) Solisve *horis*, *Sole scilicet ad Occasum vergente*

redimitus erat Corona: qui in hostilem vero Navem, armatus transiliisset; aurea etiam, cohonestatus erat Corona, quæ dici cœpit *Navalis*: qui hostem autem, insigni quadam victoria pervicisset mari; Coronam tum adhuc auream, quibusdam, quasi Navium distinctam rostris, vocatamque *Rostratram* capiebat; de quibus porro, aliisque, vel lauro (de veteribus enim Christianorum Militum Sertis, lauro, & Christi Domini Monogrammate ☧ insignitis, vide Baronium ad C. A. 351. N. VII. tametsi Milites Christiani, tributis sibi ab Imperatoribus ethnicis, præmii loco, Coronis, haud uti solerent; quemadmodum sub Antonino Caracalla, exemplo discimus Militis, cujus proinde laudes, Tertullianus L. *de Coron. Militis* prosequutus jam fuit) vel lauro, inquam, vel mirto, autroque textus Coronis, Livius, Suetonius, Plinius, Halicarnasseus, Silius Italicus, Festus, Gellius, Lipsius, pluresque jam tandem ceteri eloquuntur.

a L. 1. c. 28.

b Quamvis toto, qua latissime patet

te, ipsis oculis se vidisse (CONSTANTINUS) *adfirmavit in ipso cœlo superpositum Soli, Crucis trophæum ex luce conflatum, & scripturam in ipso dicentem* IN HOC VINCE : secus tamen

patet Græcanici oris Orbe Ἥλιος *Sol*, & Ἡμέρας *Dies* audire soleat quidem ; non abs re tamen ego, in prædlata Eusebii versione, voci Ἥλιῳ *Diei*, & vicissim Ἡμέρας *Solis* nomen appendi ; quippe quum post Latinos, *Sol* pro *Die* (ut in subjecto Romano isthoc Ficoronii Marmore) usurpetur.

D. M.
TITIUS HIC SITUS EST
JULII BASSI BASSIANUS
ANNOS QUI VIXIT X
ET XIIII. SOLES
QUEM QUONIAM
MANES UT ALUMNUM
DI RAPUERUNT
NEC CALCARE VELIS
NEC GRABIS ESSE LOCO.

Si de hujusmodi Inscriptionis periocha ANNOS QUI VIXIT X. & XIIII. SOLES (i. e. Annos X., & dies XIIII.) summus ille audiri velit Ἀρχαιολόγος, quem jam laudavi, Mazochius (*De Ded. sub Asc.* p. 126.) *mira*, ait, *locutio. Laudarem si in versu ea circumlocutione usus esset. Nunc inter tres versus hoc mera prosa decurrit. Dicam, quod suspicer. Poetæ nostro, qui operam suam hæredi locaverat, postquam tres versus feliciter processerant ; in illo secundo (quamvis cæso pluteo, & erosis unguibus) aqua infelicissime hæserat. Itaque tantisper, dum parturiretur, interim pro tigillo (quomodo fecisse interdum Virgilius in ejus vita dicitur) sive fulcro illud* ANNOS QUI VIX. X. & XIIII. SOLES *posuit, quod scilicet locutionis genus in versiculum includere statuerat. Deinde Vates sive infensus ob pretii vilitatem, sive (quod abominor) meditationi contentissimæ immortuus, sive quid aliud incidit ; pessimo publico Opus infectum reliquit.* Quid in illius commentatione periochæ, vel aptius, vel festivius optaretur ? At quando nos in hujuscemodi Inscriptionem incidimus, vellem (ni forte ravim nunc lectori incesserim) id, postremi, Elogii hujus *versus* occasione adtexere, quod verba nempe NEC GRABIS (i. e. *gravis*) ESSE LOCO, sollemnem illam pro Defunctis (quorum animos, si Terra eorum ossibus gravis esset, nimium angi, torquerique jam credidit Paganorum religio) præseferunt formulam *sit tibi terra levis*: uti præsertim in Gruteriano Thesauro (p. 685.) *te lapis, legas, obtestor, levis ut super ossa quiescas*: & (p. 977.) *oro ut præteriens dicas, sit tibi Terra levis.* Sed ne quid simile a Tibullo, Horatio, aliisque decerpam, præstabit addere, quod vetus nempe Monumentorum religio, istoc sibi (ut ex Gutherio L. *De Jure Manium* disces) vindicabat, *ut Monumenta, repribus* (ne Terra, earum pondere, gravis esset cineribus Defunctorum)

Fabricius (a) in potissimum sui illius præsidium adinventi, sic Eusebium, eo de Crucis Ostento, falso tradit scripsisse συνῆφθαι γραφὴν λέγουσαν τούτῳ νίκα *adjunctam* (Crucis signo) *fuisse* PICTURAM INDICANTEM *in hoc*, *ipsi* (CONSTANTINO) *esse vincendum*: quam proinde adjunctam Cruci PICTURAM, Philostorgii auctoritate, Coronam fuisse tradit, cujus adspectu, Augustus idem, sua illa de assequenda contra hostem victoria, certus redditus est. Qua de re, in *descriptione ac imitatione signi visi* (& ecce tibi quid Fabricii pedissequus, Bunemannus (b) adjiciat) *fit expresse mentio Coronæ, quam alias CONSTANTINUS de suo addidisset: non vero expressa sunt ibidem verba* ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ, *nec in fabricato Signo, sive Labaro, apud Eusebium illa expressa leguntur*.

Quicunque erit, recentem hanc tum Fabricii, tum Bunemanni auditurus exegesim, nimium dubito, quin is actutum responsurus sit forte cum Augustino (c), nonne *& mira, ea sunt quæ dicitis, nova sunt quæ dicitis, falsa sunt quæ dicitis*? Ac mirum certe non esse omnibus nequit, dum Fabricius luculentissimam adversus ipsam Eusebii, ea de Crucis Epigraphe narrationem; contra illam (quam is adhuc non rejicit) confessionem Arthemii, qui Apostatæ adseruit Juliano, eas Lemmatis litteras, se & vidisse, & legisse cum CONSTANTINI *Exercitu, cujus multi tunc erant testes in Exercitu suo* (d); contra demum Nicephori, Socratis, Photii, aliorumque quamplurium testimonia, quæ circa Crucem CONSTANTINO in aere adparentem, hanc indubie memorant adparuisse

sedulo purgarentur. Quare iis, quibus male volebant Veteres, *Terram gravem*, in more habebant precari, ac onerosum cespitem, cippum, tumulumve, quo anima (quam Sepulcro, una suo cum corpore credebant condi) depressa, hoc illa modo, beatorum ad sedes, tarde nonnisi ac ægre, potis esset efferri; quocirca Theseus in Senecæ *Hippolyto*, sic in Phædram invehitur.

...... *Istam terra defossam premat*
Gravisque tellus impio capiti incubet.

a In Diss. ante cit.
b In Not. ad Lact. Seg. 11.
c Contr. Jul. L. III. c. 3.
d Releg. Not. p. xv. L. *a*.

ſe Epigraphen EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ; contra, inquam, hæc omnia, unus modo Fabricius, jam concinnatam fuiſſe negat circa fulgentem in cælo Crucem Epigraphen illiuſmodi; & ſola, quam ipſe refert Philoſtorgii auctoritate, neſcio quam, in viſa Cruce, pro victoriæ futuræ ſymbolo adparuiſſe credit Coronam; quum idem tamen (Dei, & hominum fidem!) quum idem, ajo, quem adhibet Philoſtorgius (a), non ex Corona, ſed ex adpoſitis ad Crucem viſam Epigraphe EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ tunc indicatam Auguſto illi, futuram belli victoriam jam fuiſſe, quam diſerte teſtetur. Quis nova dein, prorſuſque falſa non eſſe dixerit ea, quibus Fabricius, Euſebiana ad ſe pertrahere verba conatus maxime eſt? Silentio ut prætercam, quod exegeſis hæc Fabricii, a Verſionibus, Interpretibuſque Euſebii quibuſcunque abnormis eat omnino; res tamen ipſa, de qua modo nos agimus, me ſilere non ſinit, quod, dum nempe Fabricius ΓΡΑΦΙΝ *PICTURAM*, & ΛΕΓΟΥΣΑΝ *INDICANTEM* tranſponere non dubitavit, toto ſic ipſe cœlo, ab Euſebii ipſius mente, reique geſtæ tum veritate, tum ſerie, elongatur. Sane demus, ac ultro itidem, citroque demus Fabricio, voce iſthac ΓΡΑΦΙΝ *PICTURAM* exprimi poſſe: *cui* proinde id *bono*? Suone ſervire ita is poterit argumento? Minime omnium. Sed enim nec Fabricius ob id evincere, nec Bunemannus ob adlata Euſebii verborum exempla (b) alia (quibus ΓΡΑΦΙΝ *PICTURA* itidem audit, ac *IMAGO*) probare quiverit

a Sermonem utique Philoſtorgius (L. 1. c. 6.) de Conſtantini Viſione inſtituens, adparuiſſe in cœlo, ait τὸ τοῦ σαυροῦ τὸ κατ' ἀνατολὰς ἐπὶ μήκιστον διῆκον, αἴγλῃ αὐτὸν καταλάμποντος, καὶ ἀστέρων αὐτὸν κύκλῳ περιθεόντων ἴριδος τρόπῳ, καὶ πρὸς γραμμάτων χαρακτῆρα ῥυθμιζομένων· τὸ δὲ ἄρα ῥωμαίων ἔλεγε φωνῇ EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ *Crucis ſignum in Oriente longiſſime protenſum, luce quadam admirabili, eam depingentibus, & undique circa eam currentibus Stellis inſtar Arcus, & litterarum formam exprimentibus. Porro litteræ, latino ſermone hæc verba deſignabant IN HOC VINCE*. Sed iſtiuſmodi de viſis Stellis narratio, alibi explodetur.

b Ex Lib. præſertim VIII. Hiſt. Eccl. c. 13., ubi ſcilicet de Herculii Imaginibus, picturiſque ſubverſis Euſebius loquitur.

verit aliud, ni quod ΓΡΑΦΙΝ apud Græcos, nunc *PICTURA* profecto valeat, nunc *SCRIPTURA* transverti, perinde ac post Latinos, tam *PICTURA*, quam *SCRIPTURA* alternant [a] frequenter. Quum hinc itaque Eusebius, re quidem vera adparuisse in cœlo adserat circa Crucem ΓΡΑΦΙΝ, quam [b] Fabricius, ac Bunemannus reddidere *PICTURAM*, jam *PICTURÆ* istius nomine, non Halonis (ut volunt ipsi) Corona, de qua nulla in Eusebio vola inest, vel vocula, verum metipsa literarum Epigraphes EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ intelligenda erit *PICTURA*; maxime adhuc, quia *scribere*, idipsum sit procul dubio, *ac litteras pingere*, quemadmodum vel *pueri norunt*, *& qui nondum ære lavantur*. Quis non falsi subinde insimulabit Fabricium, dum Eusebii vocem alteram ΛΕΓΟΥΣΑΝ, non *DICENTEM* is reddit, sed *INDICANTEM*? Scire enim, vel debet ipse, qui græce sapit Fabricius, quod nempe λεγω *dico*, cum δεικνυμι *indico*, nusquam Græci confundant, & tantundem post ipsos, λεγω distat ab δεικνυμι, vel εκφερω, quantum *dicere* ab *indicare*, post Latinos jam abest: quæ quum ita omnino esse, nemo unus negabit; perevidens erit ergo, quod nequaquam Eusebius *ADJUNCTAM* fuisse dixerit adparenti in aere Crucis Signo *PICTURAM INDICANTEM in hoc esse vincendum*; sed CONSTANTINUM, eo cum Crucis Trophæo, spectasse simul *SCRIPTURAM DICENTEM* IN HOC VINCE; quæ quidem *literæ*, *sive verba*, *visa*, *lectaque* eo temporis a CONSTANTINO ipso fuere, ut scite Nurrius tandem [c], cum Eusebii Commentatoribus, Interpretibusque quamplurimis confitetur.

Quam procul autem, vel a veri similitudine Bunemannus

---

a *Scribere* enim pro *pingere* usurpat Tullius (ad Atticum L. 4.) & *pingere* vicissim pro *scribere* habet Plinius de Nicomacho Pictore inquiens quod *scripsit* (idest pinxit) *Apollinem & Dianam Deumque Matrem in leone sedentem*: atque alia in id genus, post Latinos Scriptores alios exhibentur.

b Loc. ante cit.

c Bibl. PP. pag. 188., & in his quæ sequuntur.

nus abludat, dum Coronam cum Cruce a CONSTANTINO ſpectatam, ait, in cœlo, propterea quod in Euſebii *deſcriptione* [a] *Signi viſi* (verius tamen is dixiſſet *Labari*, quod ectypon referebat *Signi viſi*) *fit expreſſe mentio Coronæ*; *quam alias CONSTANTINUS de ſuo addidiſſet, niſi in cœlo expreſſam vidiſſet*. Quam id ſcilicet provide, ac ſolerter! Eccurne adparuiſſe non ille dixit in cœlo tam CONSTANTINI, quam filiorum ejus Imagines, quippe quum in ipſa adhuc Euſebii *deſcriptione Signi viſi*, vel Labari, earundem profecto Imaginum *expreſſe mentio fit*; *quas alias CONSTANTINUS de ſuo addidiſſet, niſi in cœlo expreſſas vidiſſet*, ut Bunemannus effatur? Sed nunc dicam perpaucis, quid rei eſt. Quod Militaria olim Signa, vel una fuerint, vel pluribus exornata Coronis, id, & frequenti Scriptorum teſtimonio [b], & paſſim obviis, qua inſculptis, qua pictis Vexillorum illiuſmodi monumentis [c], tritius modo ſit, quam ut diutule, eo in oſtendendo commoremur. Sed quod Magnus Auguſtus ille Coronam quippe in Labaro, ad Militarium horumce formam Signorum, non ad præhabitæ Viſionis exemplum, concinnaverit, uno, præ aliis, (quæ hanc in rem adferre valerem multa) monumentorum exemplis, uno, inquam patebit Juliani Apoſtatæ Nummo

---

a Vide ſis pag. CVI.

b Si tot præ aliis, qua Nummographis, qua Ἀρχαιολογοις, ipſaque porro de militari re pertractantibus, ſpectare lubeat Lipſium, Grevium, vel Polenum, non certe paucula occurrent indidem Signorum veterum ſchemata, quæ nunc una, nunc pluribus, nunc æqualibus, imparibuſque ſunt tandem exornata Coronis, in quorum plerumque medio, vel Dei cujuſdam repoſta nitet imago, aut Aquilæ etiam, eorum ſupra peripheriam effigies intuetur.

c Quorum certe millena in marmoribus, parietinis, metallis, heic occurrunt in Urbe: imo quæ hodie, in eo uno, de quo alibi diximus Conſtantini Arcu ſuperſunt eorundem Signorum veterum, Cononis utique inſtructorum figuræ, luculentiſſimum hanc in rem noſtram teſtimonium prodere ac perennare videntur.

mo (a) in quo disjectum defædatumque, necnon ad pristinam Romanorum Signorum formam, Constantinianum repræsentatum est Labarum, quod, uti vides, tametsi Cruce, & Monogrammate Christi Domini, ab sceleſtissimo eo Cæsare destitutum adpareat; Corona tamen in apice, uti jam antea in CONSTANTINI metipso steterat Labaro, insignitur.

Si primo autem CONSTANTINI in Labaro, tametsi ad visi Signi, imitationem constructo, hæc non fuerit Epigraphe ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ; jam non ideo, hanc in cœlo cum Cruce spectatam minime esse (perinde ac falso infert Bunemannus) potis eris inferre; propterea, quod

a Satis dictum est antea, quod Constantini nimirum illud, Cruce Christi, & Monogramma te insignitum Labarum, Julianus iste παραβατης, ob suum in Christi Crucem, nomenque illius odium perdite defœdavit; atque Crucis & Monogrammatis Christi loco, aut hastas, ancilia, vel Imaginem aptavit suam, quæ in dextero Nummi hujus(a Baronio ad C.A.362.N.xxx. comportati) repræsentata fuit in Labaro, ubi tandem detrita; aut Isidis ipse struxit insignia, ceu *Lothum*, ac *Aspidem*, uti sinistro ejusdem Nummi factum vides in Labaro (aliud enim post Baronium ibidem exstat Nusmisma, in quo idem Apostata Julianus, Serapidis quidem vultu, Serapidanum in capite gerit *Modium*, & a sinistris, effigies ei inhæret Isidis, Aspidum Serto ornatæ) aut Aquilam denique, præcipuum Militiæ Romanæ signum, ibi positam voluit, prout ipsius in Nummi medio, Labarum cum superposita Coronæ Aquila, intuetur.

quod CONSTANTINO, Christi Crucem, & Monogramma, non Epigraphen illiusmodi suo committere Labaro jussum est. Quid? Ennume illiusmodi cum Epigraphe, supersunt nunc in probatissimis Christianorum veterum monumentis, Constantiniani Labari schemata? Nam ecce tibi fictilis illa, de qua locutum est antea, unilychnis Lucerna [a], cujus in medio, CONSTANTINI profecto repræsentatum est Labarum, ubi Epigraphe EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ in ejus Labari syparo exaratur.

Quam adposite (si Deus volet) novis in nos assultibus prodibit modo Fabricius, qui ne adpictas huic Labaro litteras EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ ad Visionem hinc referat CONSTANTINI; litteras adhuc ipsas, scribi, ait consuevisse, nunc Librorum [b] in frontibus (ut in Codicibus

a Vid. pag. xxviii.

b Si ipsissima fortasse velis audire verba Fabricii, *neque*, is ait, „ *aliam* originem habet virorum „ quorundam doctorum error sane „ festivus, qui Scriptorem Græcum „ Magni Etymologici *Nicam* appel„ lant, nomen inter Grammaticos „ veteris Græcos admodum inco„ gnitum. Cum in fronte Codicis, „ qui fuit apud Angelum Politia„ num, appictum esset Labarum „ verbis ἐν τούτῳ νίκα, literis ἐν τούτῳ, „ ex altera parte detritis ac deletis, „ hæ

bus eo ab ipſo relatis , uno nempe poſt Angelum Politianum , poſt Montfauconium altero ; necnon in Græco , quod is indidem memorat , Etymologico NIKA , ubi deletis in ejus Operis titulo præmiſſis verbis EN TOYTΩ , ſolum NIKA ſuperfuit) nunc in luſoribus vulgarioribus Tabulis (prout in ea , quam ex Grutero (a) is citat , in qua litteræ adjacent IC XC NIKA *JESUS CHRISTUS VINCE*) tametſi nulla in rebus hiſce , vel CONSTANTINI Viſionis recentio , aut eandem ad Viſionem alluſio deſignetur .

Sed nonne ita Fabricius , *aſciam* (cum Appulejo nunc

„ hæ quæ ſupererant νίκα , egregiam iſtam de auctore Libri *Nica* „ conjecturam viris præſtantiſſimis „ ſuppeditarunt , ut ex Emerico „ Bigotio, quem IS. Voſſius hoc docuerat , accepiſſe ſe refert Egidius „ Menagius C. LXXVI. Anti-Bailleti . In vetuſto Codice Scriptorum , laudati Nanzianzeni , ſimilem inſcriptionem notaſſe ſe teſtatus eſt Montfauconius V. C. „ pag. 251. Palæograph. Græcæ „ Eccurnon potius iis in Libris inſcriptum putat Fabricius ἐν Χριςῷ νίκα ut vulgatiſsima fuere illa (de quibus mox erit ſermo) Chriſtianorum veterum Lemmata ? Sed adhuc ultro , citroque demus Fabricio , ipſis in omnibus , quos recenſet Codicibus , Lemma id inhæſiſſe ἐν τούτῳ νίκα ; non inde tamen is potis erit inferre , quod in Labaris itidem, religionis fortaſſe cauſſa, non ob viſam a Conſtantino in aere cum Crucis ſigno Epigraphen , in more fuerit inſcribi ἐν τούτῳ νίκα : nam ſi nequaquam ante tempora Conſtantini , neque in aliis , quam ſolis prorſus Conſtantinianis in Labaris ea extat Epigraphe; nemo ob id non videt quod hæc cœperit ideo uſurpari, ut Conſtantinianę nonniſi Viſionis Epigraphe imitaretur.

a Spectari itaque poſt Gruterum (T. 11. p. M. XXX.) iſthæc poterit Tabula , quam Salmaſius (in Vopiſci Proculo) fuiſſe putat luſoriam ; ubi , præ ſignis , verbiſque circumpoſitis aliis , medium tenet Crux recta , cujus ſuprema ad latera , IC XC *JESUS CHRISTUS* , ad ima vero ſunt litteræ NI KA *VINCE*.

Quare idem Salmaſius , *impie* , ab homine Chriſtiano factum ait , ut ibi jam , nomen Chriſti , perinde ac adjutoris ludentium ſcriberetur . Quid mirum autem , ſi in luſoria iſtiuſmodi Tabula , Chriſti Divinum nomen , ſeu JESUS CHRISTUS VINCE inſcriptum ſit ? certo quum conſtet , quod eo uſque Chriſtianorum quorumdam creverit veterum oſci-

nunc dicerem) *cruribus sponte suis illidit*, quum ex iisdem ab ipso ductis exemplis, trahi consequens posset, quod fama nempe de CONSTANTINI Visionis Epigraphe EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ longe lateque adeo percrebuerit post omnes, ut in Libris, rebusve aliis, cujusdam ferme boni ominis loco, inscriberetur ? Sibi autem seipsum reddat Fabricius ; & in illius, qua pollet doctrinæ penu, id introspiciat velim, quod Christi nempe Fideles, vel ipsam ante CONSTANTINI ætatem, nonnulla sacra, Christi plerumque digesta nomine, Lemmata, ut in CHRISTO, vel DEO VINCAS, FLOREAS, VIVAS, GAVDEAS (a) aliudve quid simile, ad *victoriam*, *vitam*, ad

P

oscitantia, ut Sepulcralibus eorumdem in Titulis, *Deorum* occurrat *Manium* invocatio; juxta ac in subjecta Kircheriani Musei Inscriptione (quam Antonius Lupus, in Dissertatione ad Epitaphium S. Severinæ pag. 105. egregie illustravit) recensetur.

DIS MANIBVS PRINCI
PIO FILIO DVLCISSIMO SVO PO
SVIT QVI VIXIT ANNIS VI. DIES
sic
XXVII. IN PACAE

Summæ ideo potius incogitantiæ, quam impietatis, cum Salmasio notandus erit jam ille, qui in lusoria ea Tabula, Christi nomen inscripsit; prout inconsulte magis, quam impie, eo extat in lapide *Manium* invocatio; tametsi isthæc *poetico* quandoque *Stylo*, ut in lapidibus Gruterianis (p. MLVIII. & MLXI.7.) occurrit, usurpetur. Sed anne ἀπροσδιονύσοις hæc tractatio est? Ergo ut unde processit primum, ibi recidat sermo, concludamus heic velim, quod non sic æra lupinis distant, quantum illa Constantinianæ Visionis Epigraphe EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ illis distat ab verbis IC XC NI KA JESUS CHRISTUS VINCE, quæ in lusoria ea Tabula, quam objecit Fabricius, continentur.

a Quo assidue in veterum Christianorum *Amuletis*, *Sigillis*, *Tesseris*, *Anulis*, *Sepulcris*, *Lucernis*, monu-

ad fausta ac bona omnia adprecanda usurparint frequenter. Quovis ergo abs dubio, is cœlum terræ dicendus est commiscere, qui istiusmodi Christianorum veterum Lemmata, cum CONSTANTINI confundat Visionis Epigraphe EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ: enim vero, si omnes ii, quos nos adversus opponunt, Albertus nempe Stadensis [a], a Bunemanno laudatus, omnesque ceteri, a Fabricio recensiti Scriptores, jam CONSTANTINO, in noctis Visu, dictum narrant fuisse IN HAC (Cruce) VINCE; nunc ipsi quidem pro nobis, testes sunt disertissimi, quod

numentisque eorum aliis, isthæc Lemmata sint; jam abunde, ac multifariam spectare potes in Sponio (Miscellan. pag. 297.) Molineto (Muse. pag. 3.) Bonarotio (*Frag. Vitr.* p.166.) ceterisque: at non inutile erit tamen, perpauca quædam adferre, rei hujus exempla; ut ecce tibi apud Boldettum (L. 1. c. XXIX. pag. 140.) Epigraphe OLYMPIODORE VIVAS IN DEO ☧: & post Fabrettum (C. VIII. N. XCV. p. 585.) quædam prostat, pueruli, *Victoriæve* imago, quæ ambabus sustollit manibus Lemma, quod ἐλογραμμάτως datur.

Superest alia, in Kalendarii, de quo alibi diximus, Lambeciani fronte non absimilis Tabula, quæ hunc ad modum habetur.

VALENTINE VIVAS FLOREAS
VALENTINE VIVAS GAVDEAS

Atque alia tandem, in memorato Kircheriano Museo, ætatem ducit Inscriptio, quæ, mox adhuc adfertur.

ERMAISCE. LVX. VI
VIS. IN. DEO. DOMINO
CHRISTO. ANNORVM. X.
MENSIVM. SEPTEM

a *Crux est ostensa* (ita ad Ann. CCCXVIII. is ait) *Constantino adhuc Pagano, in somnis, ubi & audivit: Constantine IN HAC VINCE.*

quod ubi ſcilicet CONSTANTINI Viſionis monumenta illud exhibent Lemma EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ ; id , cum adductis a Fabricio ſacrorum Lemmatum, vel Adclamationum exemplis , nil commune præſetulit, ſed ad acceptum a CONSTANTINO vincendi hoſtis Oraculum apprime refertur. Quod Sozomenus vero, memoratique, a nobis ante Scriptores , dictum noctu putarint CONSTANTINO fuiſſe EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ ; quidne, rogo, in nos mali, aut Herculei ferme nodi, quid eſt? Supervacaneum fuerat ne , an non potius peropportunum , neceſſumve quam maxime, ut CONSTANTINO, qui poſt viſam in die, cum eo Lemmate Crucem, diu multumque, quidnam illud tunc temporis ſibi vellet Oſtentum, pervolutaverat animo; CONSTANTINO , ajebam illi, idipſum Lemma, quod is intuitus in cœlo fuerat interdiu, iterum adhuc in ſubſequuta Viſione Crucis nocturna, ad illum utique in Crucis Chriſti religionem firmandum , vivæ vocis Oraculo repeteretur? Quantumvis ergo Sozomenus, Vetereſque cum ipſo alii, de hiſce litteris EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ in Viſione diurna Crucis a CONSTANTINO inſpectis perlectiſque tacuerint ; hoc ab ſilentio, nec Fabricius, vel Bunemannus , nec ſane Brentius [a] Baſnagiuſque [b] valebunt tandem inferre, quod hæ ſcilicet litteræ , nuſquam in cœlo , Crucis ſimul cum Signo adparuerint ſub die: Nam ſi hoc ab ſilentio , quicquam fortaſſe, vel levioris negocii nobis fiet; id, peſſumdabit , perdetque illico , conferta nubes Scriptorum , quos ipſe itidem probat, recitatque Fabricius; quippe quum, non idem modo, quem nos contra is protulit, Philoſtorgius [c], ſed & vetuſtum Paſchale Chronicon [d], Gyzicenus [e], Nicephorus, Concilii Nicæni Acta (quæ

 ex

a In c. v. Epiſt. ad Galat.
b In Annal. T.11.
c Loc. antè cit.
d De quo (p.XVII. L. 2) injecta mentio eſt.
e In Hiſt. Concil. Nic. I. C. IV.

ex Codice Regis Christianissimi, Photius [a], & Combefisius [b] edidere) necnon Suidas [c] Nicephorus [d] Cedrenus [e] Socrates [f] Engelhusius [g] Zonaras [h] ipsique demum Centuriatores [i] aliique adsunt perplurimi, qui CONSTANTINUM, visa simul cum Cruce, eandem tradunt in aere tunc inspexisse Epigraphen EN TOYTΩ NIKA. Quid ad ista Fabricius? Quiveritne, visum isthoc in cœlo Lemma, tam abunde, tam nitide, tamque omnium ferme temporum, Scriptorumque consentione testatum, ludibrii loco habere, ridendisque propemodum cum gerris illis conferre, quæ de cœlesti, ac naturali, ut inquiunt, *Alphabeto* traduntur? Sed ipse nunc, ipse profecto nunc Judex sedeat, Arbiterque tandem Fabricius, & uti ea, quæ apud Gaffarellum, de naturali, cœlesti illo *Alphabeto* sunt tradita, jure is quidem, *nugivendulorum gerris* adjudicat, amandatque; sic de sua non minus falsa, contra visam sub cœlo a CONSTANTINO Epigraphen EN TOYTΩ NIKA, recenti prorsus hypothesi, de hac, ajebam, nedum sollemne, vetus illud pronunciet NON LIQVERE, sed ipsam porro, *nugivendulorum* peræque *gerris* (pace sua id dixerim) adjudicari jam sinat; uti hanc ipsam, & Scriptorum, quos protuli, testimonia, & probatissima Antiquitatis cimelia adjudicare videntur.

Quum ergo affatim probatum fuerit hucusque, quod in Cruce nimirum illa, CONSTANTINO interdiu adparente, hæc visa fuerit Epigraphe EN TOYTΩ NIKA; postremo hinc restat loco, ut de ejusdem inscriptionis Cha-

a Cod. CCLVI.
b In Histor. Monothelit. p. 576.
c V. Μαξέντιος.
d Lib. VIII. c. 3.
e In Annalib.
f L. I. c. I.
g In Chron. p 63.
h In *Constantino*.

i Quibus omnino, veluti suæ communionis hominibus fidem dabit Fabricius, dum disertis iidem verbis, *monuerat*, ajunt, (Centur. IV. c. 14) *Deus Constantinum per Signum Crucis & litteras additas* IN HOC VINCE.

Characterum quum genere atque forma, tumque positu demum, vel scriptorio eorum ordine differatur.

Quamvis ex eo, quem paullo ante exhibui, Lucernæ veteris ectypo, luce pateat clarius, quod visi hujus cum Cruce Lemmatis litteræ, Græcæ fuerint omnino; opinio nihilominus rejicienda erit Gretseri [a], qui CONSTANTINUM, non græce ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ, sed latine IN HOC VINCE in Cruce putat legisse, testimonio Zonaræ [b], ac Nicephori [c], qui cum visa in cœlo Cruce, adparuisse ajunt, *scripturam, e Stellis æqualibus in Romanarum, ceu Latinarum litterarum figuram expressis, quæ CONSTANTINO clare IN HOC VINCE ostendebant*. Quod ipsis ergo, pomeridianis diei horis, quando Crux nempe visa fuit in cœlo, jam Stellæ indidem, uti Zonoras, ac Nicephorus narravere, eodem Solis in jubare, nedum distingui, sed & latinas valerent ibi, Romanasve præferre litteras IN HOC VINCE; id, etsi unus nonnisi *credat Judæus Apella, sed non ego*; non isthæc tamen, sola quidem est ratio, ob quam Zonaras, ac Nicephorus, falsitate notentur. Quæ sit in re Historica, anterioris Scriptorum ævi, supra Scriptores posteros, auctoritatis, atque fidei ratio, nemo nesciet unus: quone itaque pacto, visam illam cum Cruce Epigraphen, latinis nonnisi litteris, ex Zonaræ, ac Nicephori testimonio, fuisse credas compactam, quum omnes Zonaræ, ac Nicephori tam sequiores, quam antævi Scriptores, non latialibus, sed græcis in cœlo litteris, prænuntiatam fuisse narrent victoriam CONSTANTINO? At rem intrinseca, ut amant loqui, ratione scrutemur. Quorsumne Imperatori ei Magno, facundiæ græcæ viro, id latinarum, Romanarumve litterarum Emblema? Quia, inquies, illo id ab Augusto, Romanisque ab suis visum fuit Militibus pone Rômam. Quid ita? Sane adeo in Urbe ipsa, ac Latio, vel eam ante CON-

a De Cruc. T.1.L.II.c.XXXVII.
b In *Constantin.*
c L.VII.c.19.

CONSTANTINI ætatem,& græcus sermo,& litteræ invaluerant in vulgus, ut exprobatum exinde fuerit Romanis, *omnia græce* [a], *quum turpius sit nescire latine*. Superest itaque, quum res ita nunc sit, ut CONSTANTINUS in ei exhibita in cœlo Cruce, non latine IN HOC VINCE, verum græce EN TOYTΩ NIKA inscriptum esse prospexerit; ni tandem dicere fortasse velis, has adhuc litteras EN TOYTΩ NIKA, latinas posse, ceu Romanas vocari,quia una excepta Ω, litteræ omnes ceteræ,jam latinarum, Romanarumve litterarum in numero continentur.

Sed ad finem hinc properans, non plura ideo de litterarum illius Lemmatis sive forma, vel positu, sive ordine scriptorio commentabor. Si Arthemium [b], Ostenti hujus inspectorem audieris; litteras illas, *aureum* plane colorem exhibuisse accipies: & dum Paschali subinde Chronico [c] fidem præbeas; litteras illas *in medio & infima Crucis parte* repræsentatas fuisse scias, in aere CONSTANTINO. Quam longe autem a vero errat Sylburgius [d], qui, Suidæ [e] testimonio, haud aliam a CONSTANTINO spectatam ait in aere esse Crucem, ni Græcam ipsam, in Crucis modum concinnatam Epigraphen EN TOYTΩ NIKA prout inferne notatur.

EN
TOYTΩ
NI
KA

Sylburgii ergo falsitas, ex ipsius Suidæ verbis, cuique pa-

---

a Sic profecto Juvenalis (Saty. *6.*) ajebat; & Cicero (orat. pro Arch.) *Græca, ubi vis legi, latinam autem linguam, suis finibus exignis contineri* effatur.

b *Signum Crucis adparuit* (is ajebat Arthemius) *radiis Solis splendidius, litteris AUREIS, belli significans victoriam*: ast vide ea, quæ p. xv., hac de re dicebantur.

c Quod, juxta Cangii Editionem φωτοειδῶν, habet, ἐν τῷ οὐρανῷ σημεῖον, τῷ σταυρῷ μέσον καὶ ὑποκάτω διὰ φωτοειδῶν γραμμάτων ταῦτα EN TOYTΩ NIKA καὶ ἐστερέωται, *fulgens in cælo Crucis signum adparuit, in cujus media & infima parte fulgidis & manifestis characteribus scriptum erat IN HOC VINCE*.

d Ad Suidæ Collectan.

e V. Μαξέντιος.

palam occurrit; quippe quum disertissime, ac *ὁλογραμμάτως*, idem narret Suidas [a], quod CONSTANTINUS *εἶδεν ἐν τῳ ȣρανῷ ϛυλον πυρὸς ϛαυροειδῶς* (non *ϛροφειδως* ut male vertit Sylburgius) *γράφοντα* EN ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ, *vidit*, nempe, *in cælo*, *lucis Columnam*, *Crucis forma scribentem* IN HOC VINCE. Scriptura itaque in quadam Crucis *Columna*, haud scriptura, *Columnam* referens Crucis (prout inepte Sylburgius, verba torquet Suidæ) a CONSTANTINO est visa: maxime adhuc, quia & Zonaras, quem in suas vocavit partes Sylburgius, *Columnam* illam, de qua scribit Suidas, *τυπον ϛαυρικὸν* vocat; & hæc in Crucis digesta formam, scriptura, nec in veteribus expressa est monumentis, nec ex variis, receptis olim scriptoriæ artis [b] generibus universis, modus patuit unquam, quo nimirum scriptura, ad rectæ Crucis figuram (ad quam Sylburgius, characteres putavit Constantinianæ Epigraphes con-

---

a Quod plane idem testatum exhibet Socrates qui (L. I. c. I.) Constantinum, *ϛυλον*, ait, *φωτὸς ϛαυροειδῆ* *Columnam*, nempe, *ad modum Crucis*, aut *Crucem ad Columnæ modum* effictam, conformatamque, perspexisse fatetur.

b Scriptoria vetus ars (quam Huvetium, Natalem, Gravesonium, aliosque cum Eusebio, non e re quidem, uno primum a Moyse arcessisse, alio ipse in Opere demonstrabo) ars, aiebam, scriptoria, modos habuit quatuor. A dextera sinistrorsum pergit primus, qualem in Oriente, teste Herodoto (*in Euterpe*) Hebræi præsertim, Chaldæi, Syri, Arabes & Ægyptii in more habent; & eo olim in Occidente perusos esse Etruscos, ex Eugubina ea Tabula, quam edisserit Baldus, comprobatur. A sinistra dextrorsum procedit alius, qui, Europæis non modo, quam Armenis, Georgianis ac Æthiopibus in usu est. Tertium, qui Græcorum antiquissimis (post Alexandri fortasse tempora) patuit, *Βȣϛροφηδὸν* appellant, quia ita scriptura ad modum *versuræ Bovum*, est acta, ut ibi *versus* a dextera, ad oram paginæ levam pervenisset, ipse statim dextrorsum, ab eo nempe qui ibi primum se offert loco, devergeret, & una inde dextrorsum confecta linea, sinistrorsum recurreret rursus alia: atque hoc sane modo, Solonis Leges (ut ex Pausania *Eliacor. prio.* exque Didymo, ac Euphrorione, quos citat Vossius L. I. Gramm. c. 36. disertissime patet) exaratę fuere; modumque ipsum Hebręi, si fides Nauclero constet, ad tempora

conformatos fuiſſe) adpingeretur. Quid amplius inde tandem, de ADPARENTIS MAGNO CONSTANTINO CRUCIS HISTORIA, vel dictu, ſcituque reliquum uſquehactenus eſt? Si quæ ergo huc reciderent alia,

Prætereo [a], *&* *aliis poſt me memoranda relinquo.*

Quocirca *præſentis tantum rei fine contentus ſum* [b]; nam, *ſiquid deſit Operi, ſupplet ætas* [c]; *&*, *ſiquæ minus exacte, juveniliterque dicta ſunt, pro indole accipientur.*

F I N I S.

INDEX

---

pora uſque Eſdræ, qui ſiniſtrorſum eos ſcribere docuit, adhibuere; & eodem peræque modo uſos ſcimus fuiſſe vetuſtiores Romanos; unde T. Quintus Atta, *vertamus*, inquit, *vomerem in ceram, mucroneque aremus oſſeo*: quamobrem, communis illa obtinuit latina phraſis, *exarare litteras, & lineas*, nam *verſus* (Iſidorus ajebat *Orig.* L.VI. c. 13.) *ita vocati, quia ſic ſcribebant Antiqui, ſicut terra aratur.* Quartus (quem Ταχοπον, quaſi χαμαίπορον, *ſcribendi genus* univerſim dixere) ita denique tranſit, ut a ſummo nimirum paginæ (falſo enim Gyraldus in *Dialog.* 1. *de Poet. Hiſtor. Tapecon* vel *Tacopon*, pro ſiniſtrorſum ſcribendi genere ſumit) ad imum uſque declinat; qua quidem forma, in Auſtrali Oceano, Taprobanæ ſcripſerunt incolę, Diodoro teſtante Siculo, qui (L.II. verſ.finem) γράφουσι de illis refert, δὲ τοὺς στίχους οὐκ εἰς τὸ πλάγιον ἐκτείνοντες, ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλ' ἄνωθεν κάτω καταγράφοντες εἰς ὀρθὸν, *ſcribunt verſus, non eos in tranſverſum extendentes, uti nos, ſed a ſummo eos in imum recta diducendo.* Somnium itaque exiſtimandum erit Sylburgii, dum Conſtantinum illum Magnum, litteras haſce ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ ad Crucis nonniſi formam compoſitas, vidiſſe, ait, in Cœlo; quum nulla jam, e ſcribendi generibus univerſis, ſcripturę pateat forma, qua nempe litterę ad Crucis adhuc imaginem ſinuentur.

a Virg. Georg. IV.
b S. Hier. Ep. 49.
c Quintil. *Inſtit. Orat.* L.II. c.VI.

INDEX

UBI

RERUM VERBORUM SCRIPTORUMQUE

Qui hoc ſparſim reſtituti, laudati, notative ſunt Opere Aanacephaleoſis, aliena manu contexitur.

A

B

D

E

K

L

M

Men-

Q

R

S

F I N I S.

REFINGENDA.

Pag. III. N. a. l. 5. Romamanus, *cor.* Romanus. p. v. l. 13. *ommium*, cor. *omnium*. p. VIII. l. 5. ryrannide, *cor.* tyrannide. p. IX. in Inscript. Græv. & in subjecta ibi alter., dele punct. in fin. vers. pg. xx. N. a. l. 20. M. Antonianum, *cor.* M. Antoninum. p. XXIV. circa fin. N. c. *Titana lacessit*, del. punct. p. xxv. N. b. l. 4. CPolitarum, *cor.* CPolitanorum. p. XXXII. l. 4. in N. pessumdediderant, *cor.* pessumdederant. p. XXXV. l. 20. in N. a ligneis, *cor.* lineis. p. XLIII. l. 7. nullus, *cor.* ullus. p. LX. l. 4. splendite, *cor.* splendide. p. XCIX. l. 13. *furore*, *del.* punct. *in fin.* Ibid. in N. c. l. 4. meridiane, *cor.* meridiana. Ibidemque l. 11. exhaurisse, *cor.* exhausisse. p. c. l. 22. *lumine*, cor. *lumina*. Pag. CI. in N. c. l. 4. ita, *cor.* id. p. CII. l. 3. distat, *cor.* distant. p. CIX. l. 1. abludat, *cor.* abludit. Ibid. N. b. l. 4. Lipsium, Grevium, *cor.* Lipsium, Grævium. Ibid. l. 11. vel Dei cujusdam, *adde* Imperatoris, vel Dei cujusdam. Ibid. N. c. l. 6. Cononis, *cor.* Coronis. p. cx. N. a. l. 3. Monogramma te, *cor.* Monogrammate. p. cxx. l. 3. scituque, *cor.* scituve. Ibid. l. 20. in N. declinat, *cor.* declinet. In *Indice* ad lit. A l. 11. post *Constantino* adde. p. LXVIII. & ad suum deinde locum repone *Augustalis Præfectus, quis?* p. xv. Ad lit. G. l. 2. *edibus*, cor. *Ædibus*. Ad lit. I. l. 19. *Constantinum*, cor. *Constantinianum*. Ad lit. L l. 23. rescrib. *Lotos Iscli fac.* Quoad græcas vero litteras *rescribe* p. XIX. ad C. III. l. 4. φαινόμενον, ac idem redde p. LIII. l. 19. & 29., ac p. LXVI. l. 22. p. IXI. in N. l. 8. γενικῶς. p. XIII. l. 9. καθ᾽ ἕκαστον. Ibid. l. 20. θεοσημία τις ἐπιφαίνεται. l. 21. ἀποδείξασθαι. l. 23. μακρὸς. p. 14. l. 19. καλοκαγαθία. p. XIX. l. 45. ναυζάμαχοι. p. XLIX. l. 15. ἀγνητοῖς. p. LXXV. l. 27. οὐρανῷ. l. 29. τῶ. p. LXXX. l. 10. ταῦτα. p. CIV. l. 19. ἡμέραι. p. CVI. l. 3. γραφὴν λέγουσαν. p. CVIII. δείκνυμι, ἐκφέρω. Sed & cetera tandem, quæ oscitante vel festinante, ut adsolet, Typotheta, in latinas, græcas præsertim litteras perrepsere, tanti non duco, ut vel *runcica* ac *scobina* perpoliam universa, more ob id poscente; ut solertia, ac humanitate legentium, opportune pensentur.